

genija

TRDINA

ROŽE IN
TRNJE

 e-knjiga.si

Genija d.o.o.
1000 Ljubljana, Litijska cesta 12/a
Telefon: 051 415 616
Splet: www.genija.com
E-pošta: info@genija.com

Janez Trdina
Rože in trnje

Za založbo: Blanka Jarni
Računalniška postavitvev: Dubravko Gecan

©Genija, d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32

TRDINA, Janez
Rože in trnje [Elektronski vir] / Janez Trdina. - El. knjiga. -
Ljubljana : Genija, 2012

Način dostopa (URL): www.e-knjiga.si

ISBN 978-961-280-052-9 (ePub)
ISBN 978-961-280-053-6 (mobi)
261379584

Janez Trdina

Rože in trnje

2012

Tudi za brezplačne knjige veljajo avtorske pravice.

Vsa besedila na portalu e-knjiga.si so objavljena z dovoljenjem avtorjev, oz. lastnikov avtorskih pravic.* Pridobljena dovoljenja veljajo izključno za objavo in distribucijo na portalu e-knjiga.si. Ni dovoljen prenos e-knjig, besedil ali slikovnega materiala na druge spletne naslove, reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Za osebno uporabo naše e-knjige lahko uporabljate neomejeno. Namesto nepooblaščenega razmnoževanja datotek vas prosimo, da vsako novo kopijo prenesete ali delite neposredno s našega portala. Na ta način boste prispevali k nadaljnjemu razvoju spletne knjižnice e-knjiga.si.

**za besedila, ki so v javni lasti dovoljenja za objavo niso potrebna. Javna last je oznaka za vsak izdelek, za katerega nihče ne uveljavlja lastniških pravic. Še vedno veljajo pravice za grafično podobo in računalniško postavitev knjig objavljenih na portalu e-knjiga.si*

Otrok raste, če ga nihče ne »prestopi«. Čez kogar stopi noga kakega hudobnega človeka, ostane poleg narodne misli do smrti majhen, pritlikavec. Pustivši za zdaj dečke na strani, pogledjmo najprej, kake so v detinstvu dolenske deklice. Teko jim blaženi dnevi, ker jih odgaja vseobča ljubezen. Strežejo jim roditelji, sosebno zlate mamice, strežejo jim bratci in sestrice, ali tudi od družine, žlahte, sosedov in znancev se jim daje vsaka prijetnost, vsaka volja, ki je mogoča. Gorenjske resnosti tu ne iščimo! Hišniki jedo neokusen, črn kruh in včasih nimajo še takega, za hčerko se nosi rada bela štruca iz mesta in bližnje krčme. Družina mora biti zadovoljna marsikdaj z nezabeljenimi žganci, za hčerko se kuha sladki kafek, se cvro jajca, se spravlja grozdje in sadje, kupuje kostanj in vsaka druga dobrot, ki je na prodaj. Skrb zanjo je res prevelika, za kmeta predraga, ali vse bi človek mogel prezreti in odobriti, ko Dolenjec ne bi zalival otrok tudi – z vinom.

Tukajšnji pregovor pravi, da mora dolensko dete na pol ust sesati, na pol ust že pijančevati. Videl sem dostikrat, ko se dojenček branil materinih prsi, da so ga tolažili z vinom. Dolenjec zaničuje vodo, če ima vino; daje ga tudi otrokom brez vode. Če se upijanijo ali če se ga navadijo in ga zahtevajo naprenehoma,

ne dela mu to nič preglavice, nič straha za bodočnost, marveč se smeja in veseli. Pijanci in pijanke se odrejajo že v otročji dobi. Sivi ded, brezzoba baba se ponaša ravno tako neumno v tej reči kakor zaljubljeni starši. Nikogar ne peče vest, da se bo s pijačo dete za celo življenje spridilo. Veliko je takih, ki ostro grajajo druge, sami pa niso nič boljši.

Janez Okleš ima čez 70 let in se šteje med prve modrijane prečenske županije. Pravil mi je mnogokrat, kako popačen je mladi rod, ker je prejel tako nespametno odrejo. Po trgatvi me pokliče v hišo na mošt. Poleg njega je sedela štiriletna vnuka in pila stari-no. Starec jo vpraša: »Anča, ali si kaj rada žejna?« Vnuka: »O rada, oče, prav rada.« Okleš: »Zakaj, pa?« Vnuka: »Zato, ker mi daste vina – ne vode; vode nisem nikoli žejna, je tako pusta in grda.« Okleš: »Koliko pa piješ?« Vnuka: »Kadar nisem pridna, samo eno kupico, kadar sem pridna, pa dve.« Okleš: »Kdaj si pa pridna?« Vnuka: »Če popijem prvo kupico v en dušek.« Abotni starec se je bolj veselil tem odgovorom. kakor če bi mu bil dal kdo pet gol-dinarjev. Neki drug, tudi jako postaven mož je ponudil petletni deklici kupico in ji dejal, ko je izpila, da naj reče zdaj: »Bog po-magaj!« Deklica se odreže: »Oče, kaj pa mislite? Bog pomagaj je takrat, kadar moram vodo piti.«

Če razvajeni otrok ne more dobiti vina s prošnjo, se jezno namrdne in si ga gre včasih iskat sam. Če je prilika, ga ukrade, če je ni, pa gre k sosedovim moledovat zanj, ali pa tudi že v krčmo. Prišla je k nam sedemletna deklica brez denarja po vino. Ker so točili tudi njeni roditelji, se čudim in vprašam, za koga bo ta polič (*polič: 0,75 litra.*) vina. Brez srama in straha pravi: »Zame. Doma mi ga niso hoteli dati, pa sem rekla: Kaj res mislite, da ga brez vas ne morem piti, pa sem vzela skrivaj polič in šla k vam.« Hotel sem vedeti, kdo bo plačal. Ona pravi: »Jaz že ne, naj plačajo oče, ker mi

ga niso dali doma; se bodo jezili, ali naj se le, se jim že prav godi. Ali ni to grdo, da ga pri nas smejo piti dekcle, meni, ki sem domača, ga pa branijo.« Ko ji gospodar reče, da ji brez plače ne da vina, se tako razjezi, da ni z nobenim človekom naše hiše ne besedice več spregovorila.

V mesto, v krčme, na shode in svatbe jemljó s sabo matere že petletne in šestletne hčerke in jim ponujajo vino, dokler ne počepajo na klop ali na tla omamljene kakor muhe. Dolenjska mati je doma večidel dosti nemarno oblečena, mali deklici pa rada kupi vse, kar misli, da se ji bo podalo. Po celo uro jo oblači in lišpa, nazadnje ji dene na glavo pisan venec in jo postavi pred ogledalo in ji pravi: Zdaj se pa le poglej, kako si lepa, vidiš, zdaj sem te tako napravila kakor za poroko. Taka pojdeš v cerkev, kadar boš nevesta.« Ob nedeljah in drugih slovesnih prilikah se skušajo matere, katera bo oblekla lepše svojo hčerko, in grajajo proti njej sosednja dekleta, da so veliko grje ko ona in oblečene borno kakor beračice. Nobena ne misli, da bo s tem brezumnim vedenjem in govorjenjem vcepila v nežno srce nevarno kalico napuha in gizdavosti. Tudi ne skrbe za otroke vselej po svoji glavi in pameti, rade jih poprašujejo za njihovo mnenje in voljo: kaj hočejo jesti, piti, kak robec da jim kupijo, katera barva jim je najbolj všeč na obleki itd.

Zgodaj jih začenjajo učiti očenaš in druge molitve. Mali ne morejo še razumeti, kaj molijo. Mehanično blebetajo svoj očenaš, in kar so se naučili v otročjih letih, delajo tudi pozneje, blebetajo ga brez premisleka tudi v dvajsetem, štiridesetem in šestdesetem letu, in to prazno čenčanje zove se na Slovenskem molitev! Od konca me je jako veselilo, da otroci tako radi Boga časte. Poznam šestletno deklico, ki moli že dve leti naprej. Mali včasí še sami prosijo in priganjajo matere, da jih navadijo kako novo molitev. Ali ta gorečnost mi je omrzela, ko sem zapazil, da dohaja iz

mlakužnih virov. Otroci se delajo pobožne zato, da jih hvalijo, da jih obsipljejo z darovi, posebno pa zato, da dobe več vina. Navadno jih po vsaki radovoljni molitvi napajajo. Lepo pa se mi zdi, da jih uče hvaležnosti proti dobrotnikom in Bogu. Prejemši kruh ali kak drug dar, sklepajo ročice ali pa polagajo dlan na dlan in govore: »Čast Bogu!« ali kaj drugega takega. Dolenjski otroci pa so dolžni tudi veliko več hvaležnosti nego gorenjski, ker se brigajo zanje v vseh rečeh drugi ljudje. Gorenjski gredo, če so lačni, poleti in jeseni po domačih in tujih vrtih in se tako napasejo, da jim ne diši ne kosilo ne večerja. Če smo našli kaj na tleh, nismo delali kvara, če ne, smo si naklatili in natrgali sami. V teh krajih leže po tleh hruške in jabolka, ali dostikrat jih nihče ne pogleda. Otroke sem videl teči mimo jagod in lešnikov, ali se jih niso dotaknili. So lišpavi, izbirčni in zložni; zahtevajo žlahtno ali vsaj mladno sadje in čakajo, da se prinese in da v roko; kadar je dosti vina, pa za sadje še dosti ne marajo. Kadar obole, jih zdravijo matere najraje z vinom. Sploh se misli, da bi koze, ošpice in druge take bolezni zastale v njih in jih umorile brez vina! Ni dvombe, da je spravila ta nevarna abota že veliko otrok pod zemljo.

Na vso moč se mora grajati tudi dolenjska nepazljivost. Starši sede v krčmi in hramu ali pohajkavajo bogve kje: otroci ostajajo pa doma pogostoma brez varuha in delajo, kar hočejo. Tako se navadijo pretepati in vlačiti se, krasti, delati škodo sebi in drugim. Dostikrat so že zažgali hišo, še večkrat pa se naučili najgrjih napak že pred desetim letom. Dolenjec še sinov ne tepe, nikar dekleta, celo zmerjati jih ne more dosti, dasi so včasih prav poredne in bi zaslužile hudo kazen. Bogajo takrat, kadar se jim ljubi. Mati pravi: »Micika, pojdi pobirat krompir, luščit fižol!« – Micika se smeja in skrije. Stara vpija in se grozi, ali mlada ve, da ne gre za resnico, pa ji kaže osle. Videl sem, da so hčerke molile materam jezik, čul

sem, da so jim dajale gnusne priimke, jim odgovarjale in jih dražile na vse načine; mamice pa so se včasih smejale, včasih so se sicer hudile precej glasno, ali so že čez pet minut ljubeznivo gladile rumene kodrčke svojih ljubljensk. Sploh se nikakor ne sme misliti, da ta prevelika prizanesljivost spodkopava otročjo ljubezen. Matere karajo hčere, hčere matere, ali kmalu si vise zopet okoli vratu in gorje tistemu, ki bi pritrjal preveč eni ali drugi stranki in grajal nasprotno. Tudi če so pri starših, smejo otroci vse delati, vse govoriti, vse slišati, vse prašati, pušča se jim v vseh rečeh največja svoboda. Mešajo se v pogovore odraščeni ljudi, pripovedujejo tudi svoje mnenje, dokazujejo, zakaj so rekle tako, ne drugače. Mirno jih poslušajo tovarišija, jim daje prav, če govore dobro, jih zavračajo zlepa, če so zabredle krivo. Udeleževajo se z odraščeni vred vseh pomenkov in zabav doma, pri sosedih, v krčmah, na plesiščih itd., spoznavajo za čudo rano vse razmere življenja. Nasledek je po eni plati preizvrsten: zgodnja zrelost razuma, samostalnost mišljenja in značaja in krasen ponos, po drugi, pa tudi kaj žalosten: deklice postanejo zijalaste, nesramne, obrekljive in samopašne.

Dolenjska odreja se ne bi mogla preplačati z zlatom, ko bi se držala srednje poti, ali kar je Gorenjec prehud, je Dolenjec predober. Naj razjasni moje besede nekoliko zgledov. Osemletno deklico je tepel starejši brat. Ona mu reče: »Tepsti se ne dam z voljo ne očetu ne materi, še manj bratu. Ali ker si močnejši, se ti ne morem braniti. Le bunkaj me, toda zapamti si dobro, da ti tega ne bom nikoli odpustila in pozabila. Ko odrasteva, mi boš moral šteti doto. Ti si že zdaj zapravljivec, pa ne boš imel takrat krajcarja – pestila te bom in gonila, da boš potil krvav pot, ali ti vse prošnje ne bodo nič pomogle.« Otrok je slišal take misli gotovo od drugih ljudi, ali je vsekako znamenito, da si jih je tako natanko zapomnil. Ko sem prašal včasih ljudi, zakaj se v kaki hiši starši in otroci ne

ljubijo, so mi rekli večidel, da zato ne, ker sinovi in tudi hčere ne morejo odpustiti roditeljem, da so jih pretepali v otročjih letih. Deklice strašno zamerijo, če se človek iz njih norca dela ali jih kaj osramoti. Tončka ni pazila v šoli, pa ji je kaplan naložil kazen, da bi morala stati do konca ure zunaj. Otrok se zajoka na ves glas in pobegne domov. Gospod pravi: »To je majhna kazen. Jerica, pojdi zdaj pa ti izklopi, ker tudi ti nisi poslušala.« Ali tudi Jerica se zajoka in pobegne in za njo se izmuzajo vse deklince iz šole. Starši so jim rekli, da so prav storile, in so psovali kaplana, da postopa tako nespodobno z njihovo deco.

Ko se je zbirala nevihta in je že hudo grmelo, vprašam osemletno pastirico, zakaj ne žene krav domov. Pravi: »Še ni čas.« Ko jo opomnim, da bo dež, odgovori: »Ne sme, če me pa ne uboga, naj bom pa mokra, ali tega ne smejo doma misliti, da mi ni mar za žival, da jo gonim lačno domov.« Zadovoljen s tako besedo, ji ponudim nekaj krajcarjev, ali jih ni hotela vzeti, obrnivši se od mene, je dejala: »Beračica nisem, zaslužila jih pa tudi nisem.«

Sedel sem doma v hiši in poslušal pogovor, ki sta ga imeli moja gospodinja in neko dekle, ki ji je prineslo potice s svatbe. Gospodinja: »Je bilo kaj dosti ljudi?« Dekle: »Še preveč za tako revščino. Ženin ima kajžo, vem, da so mu zajedli in zapili svatje pol premoženja. To je pač neumna potrata!« Gospodinja: »Ste kaj peli?« Dekle: »Kaka bi bila svatba brez petja?« Gospodinja: »Si kaj plesala?« Dekle: »Sem, ali ne preveč – se bojim za zdravje; že marsikatera si je priplesala smrt.« Gospodinja: »Ali so oče in mati zdravi?« Dekle: »So, hvala Bogu in vam, teta, za vprašanje.« Gospodinja: »Reci jim, da se jim zahvalim za dar, tudi tebi hvala, da si prinesla.« Dekle: »To je tako malo, da ni vredno nobene zahvale. Ostanite zdravi, teta, in bodite Bogu priporočeni. Lahko noč.«

To pametno govorjenje se mi ni prav ujemalo s tenkim, čisto otročjim glasom. Gospodinja mi pove, da je ta deklica sestrina hči, da ima komaj osem let, ali več razuma in pameti, ko marsikatera odraščena.

Izglede otročje priljudnosti sem videl in slišal skoraj brez števila. Neki gospodar je hotel prodati lep, velik travnik, podlago svojega imetka. Žena se je jokala in trdila, da bo morala, če proda travnik, iti s celo rodovino beračit. Sedemletna hči se oglasi: »Z mano že ne. Bom že dobila kje kako puško in se ustrelila, da mi ne bo treba beračit.« Te besede so tako pretresle očeta, da ni mislil nikoli več na to prodajo.

Sedemletna hči pride v krčmo po očeta in zavpije jezno: »Le hitro domov! Večkrat ste pravili, da so vam zapili starši pol premoženja; ali hočete, kar je ostalo, vi tudi meni zapiti?« Starec se je sramoval in šel. Male se znajo včasih tudi prav dobro šaliti. Sredi zime, ko se trte ne obrezujejo, vpraša moj gospodar šestletno sosedovo punčko: »Rezika, ste že kaj dosti obrezali?« Dete odgovori: »O dosti – kruha!« Neko prav majhno deklico vidim stati pri okencu kleti in se muzati. Prašam jo, kaj gleda v klet, pa mi pravi bolj po tiho: »Veste, naša dekla je pijanka, pa sem nalila v prazen sodček vode in ji rekla, da je poln vina in ga gre lahko pit, ker so pozabili oče ključ v vratih. Dekla je šla res pit, ravno zdaj je začela srkati. Sodček diši po vinu pa misli, da pije res vino, hi hi hi!«

Gorenjec ima molčečnost za znamenje modrosti, Dolenjec pa trdi: Dve reči nista nikoli dobri: molčeč jezik in stoječ malin. Deklice smejo klepetati, da se razlega po celi okolici. Zdaj nagajajo in dražijo v hiši, zdaj letajo in razsajajo po poslopjih, po dvorišču, vrtu, cesti, najhuje nadlegujejo ubogo družino. Kar ne znajo same, jih nauče dekcle in drugi. Bratje in sestre jih hujskajo zoper posle, posli zoper sosede. Tako tekajo od enega in drugega in obirajo,

pitajo in pikajo vse z nečednimi priimki in psovki. Na tak način dobivajo brez truda temeljite vednosti tudi v laganju, obrekovanju in zasramovanju. Marsiktera ne more nobene zamolčati, predrzno se postavlja po robu vsakemu brez razločka stanu in dobe. Mati je rekla osemletni hčerki, da naj prinese vode. Hčerka: »Nečem.« Mati: »Zakaj ne?« Hčerka: »Kaj vam moram vse povedati? Sem vam že večkrat rekla, da me tako ne poprašujte. Če kake reči ne storim, je to znamenje, da je storiti nečem in besedi naj bo kanec.« Slišal sem kakih deset prav mladih deklic, kako strupeno so opravljale svoje matere, da jim ne morejo nikoli ustreči. Ena je rekla: »Vselej moram kleti, kadar me pošljejo po cukar, nikoli jim ni dosti sladak.« Druga pravi: »Meni se godi ravno tako, sitnici moram hoditi po sol pa jim ni nikoli slana.« Tretja zine: »Moja mati bi pa pograbili najraje cel svet. Denarja mi dajo za en sam funt, pa bi hoteli, da jim prinesem pet funtov. Večkrat sem jim že rekla, zakaj se niso rodili za cesarico, da bi imeli vsega dosti in bi ne delali meni toliko sitnosti.« Itd.

Neki župnik je slovel za velikega skopuha. Na izpitu vpraša deklico sedem glavnih grehov. Odgovarjati začne: »Prvi je napuh, drugi, če ga hočejo vedeti gospod fajmošter, je pa lakomnost, ali tudi za njih, ne le za nas druge.« Nespoštljivim besedam so se smejale in ploskale vse deklice. – Nepazljivi pastirici je ušla živina na sosedovo njivo in naredila veliko škode. Sosea to izve in jo zmerja. Devetletna jezičnica počí z nogo ob tla in se zadere: »Zdaj mi je dosti teh besedi. Če sem vam napravila kak kvar, pa me tožite, kar bo spoznala sodba, bom plačala. Če ne obmolknete, bom začela pa tudi jaz naštevati vaše grehe, vi pijanka vi, vi cundra vi, vi tatica vi, vi avša vi – ali vi bote mene obirali, počakajte še malo, vam bom vrgla že uzdo na hudobni gobec.« Vem, da se gode take nesramnosti povsod, ali mislim, da malokje tako pogostoma in

tako silne kakor na Dolenjskem. Ljudje tožijo, da so še pred tridesetimi leti otroci veliko bolj bogali ko zdaj, prejšnji so se bali, če ne matere, pa vsaj očeta, govoril je resnico pregovor: Očetnji strah je boljši od materinega. Zdaj se ne brigajo dosti niti za očeta. Še pred dvajsetimi leti so se veselili, če so jim dali o cerkvenem shodu starši en ali dva krajcarja, zdaj zahtevajo že sploh po dve in tudi več šestic, zaslakali so že cel goldinar, če so ga imeli. Včasi jih za noben denar ne bi spravil, da gredo sami v krčmo, zdaj sem videl s svojimi očmi pijančevati devet do dvanajstletne dečke in deklice.

Svobodna odreja pa daje tudi boljši sad. Deklice, ki smejo vse videti in se vtikajo v vsako stvar, si prisvajajo že zarana čudovito spretnost in prebrisanost. Katere imajo razumne in pridne matere, znajo opravljati vsako domače delo bolje v dvanajstem kakor njihove gorenjske sestre šestnajstem letu. Kuhati se uči in nauči Dolenjka velikokrat že v otročji dobi. Peti poskušajo štiriletne čečice, v osmem letu imajo že mnoge prav prijeten, izurjen glas, v dvanajstem pa prepevajo sploh, in sicer tenko in lepo, da jih je milina slišati.

Prostost dela pa dolenjske deklice tudi odvažne in srčne. Metaje se z dečki, je vrgla že marsikatera svojega vrstnika. Krka je široka in globoka reka, ali se je Dolenjke ne plašijo. V Ločnem, pol ure od Novega mesta, sem videl plavati prvokrat osem teh gibkih teles po valovih te dobrotljive, ali od dolgega deževanja čez bregove stopajoče vode. Nekatere izmed njih so se držale celo četrt ure nad vodo, blizu kraja ni ostala nobena, plavale so vse po sredini reke. Nakopavši se, odvežejo čoln, poskačejo vanj in se vozijo kake pol ure gor in dol po mogočni Krki, ukaje in prepevaje najveselejše pesmi, ki so jih poznale. Naenkrat začno vpiti: »Pojmo po veje, po rože, naredimo si šotor, da nas ne bo opekalo sonce!« Čez tri sekunde priveslajo do brega, s katerega sem jih

gledal. Urno si nalomijo in narežejo vej in cvetic, čez četrto vre že sede pod senčnatim šotorom. Ali mala Nežika jih opomni, da so se užejale in si zaslužile s svojim trudom dobro okrepčilo. Vse se nasmejajo in planejo iz čolna na kraj in v bližnjo – krčmo! Prinese se polič – izgine, prinese se drugi – izgine tudi kmalu, dasi nekoliko kasneje od prvega. Krčmarica se jim smela in jih vpraša, če bodo mogle plačati. Srborita Nežika zavpije: »Plačali bodo oče, če ne bodo imeli denarja, pridite jih rubit. Kakor blisk šinejo vse nazaj v čoln, še čez dve uri sem jih videl veslati sem ter tja po Krki in sem poslušal radostno čisti glas njihovega petja. Ves ta prizor se mi je zdel tako čaroben in mikaven posebno zato, ker nobena teh deklic ni dovršila še desetega leta! V Šempetru sem vprašal fante, če zna tudi pri njih kaka »punca« plavati. Odgovorili so mi: »Ne le ena, ampak vse in nekatere tudi bolje in dalje od fantov.« Tudi v drugih krajih ob vodah se nahaja povsod dosti žensk, ki to umejo. Gorenjski Mengeš se je štel med največje slovenske vasi in stoji poleg krotke Pšate, ki ni nevarna otroku, in vendar je pred tridesetimi leti znala plavati samo ena ženska in še ta ni bila rojena Mengšanka.

Kdor se giblje brez straha po globokih rekah, se vrtil še laglje po gladkem plesišču, če se mu ne prepoveduje. Na Gorenjskem pred nekoliko desetki let večina odraščanih ni znala plesati. Na Dolenjskem se sučejo že mali otroci, da jih je veselje gledati. Ker se jemljejo na svatbe in v krčme, imajo dovolj prilike se izuriti in kazati svojo umetnijo javno pred velikim občinstvom. Poznam šestletno deklico, ki je plesala na svatbi celo noč in je utrudila vse soplesalce, sama pa se ni upehala čisto nič. Po dolgem vrtenju je posedela nekoliko minut pa je začela skakati znova. To se ve, da se kaj takega ne more pohvaliti; v vsaki veselici je treba mere,

sosebno pa velja to za ples. Marsikatera plesalka nežne dobe je plačala z življenjem nespametnost svojo in svojih staršev.

Skoraj se ne more misliti, kako zvedavi in zijalasti so dolenski otroci. Za mnoge reči to koristi: olajšuje jim učenje dela, pospešuje napredek šolski, bistri razum in spomin, jih seznanjuje z ljudmi in okolnostmi žitja in bitja. Ali jim po drugi plati tudi veliko škodi ta zijalost. Čemu bi moral vedeti otrok vse skrivnosti domače hiše in vasi in tudi še daljnih krajev? Tako znanje mu daje priliko, da se nauči opravljati bližnjega, raznašati po celi okolici napake, slabosti in stiske starejših, deloma sorodnih ljudi, katere bi moral spoštovati. Ker se občuje z njim tako prosto in »po domače«, ni čudno, da izve tako zgodaj vse razmere spolne. Dostikrat sem videl, kako nesramno se zvirajo vpričo ljudi male deklice, ali jih niso dosti svarili, ta in oni je včasih kaj zagodrnjal ali zavpil, toda tako šaljivo, da se niso menile za opomin. Pijanci kvantajo na vsa usta in otroci jih poslušajo. Sploh se mora imeti dolensko pijančevanje za poglavitni vir vsega pohujšanja nedolžne dece. Ali tudi trezni ljudje pazijo marsikdaj preslabo na svoje besede. Stara resnica je, da gorje otrokom, katerih starši so pijanci. Takih sirot se nahaja na Dolenjskem grozno veliko. Kar vidijo delati stare, skušajo kmalu tudi mladi. O poslih molčim, njihova nesramnost je nepopisna, neverjetna. Brezobzirno se pomenkovajo pred otroki o svojih in tujih grehah in grdobijah. Dečke pohujšujejo in zapeljujejo hlapci, deklice pa dekle in česar ne opravi družina, dovršujejo najemniki, starejši sošolci, prijatelji in znanci. Včasih pretresajo že desetletne smrkolinke tako temeljito razne skrivnosti drugega stanu in poroda, kakor da čuje človek izurjene babice. Na Toplicah je pravil ljudem jezusovec, da je izvedel zagotovo, da se v tem kraju začne delati greh nečistosti že v šestem letu. Ženske so se spogledavale in rekle, da to ni mogoče. Ali ne verjamem, da bi bil

govoril pater brez razloga, kajti ti možje se povsod resno trudijo, da spoznajo napake kraja, kateremu so se namenili pridigati. Spolni nagon se zbuja tod dosti prej ko na Gorenjskem. Otroci pijo veliko vina, ki je glavno dražilo spolnih udov, tudi vnema kri presvobodno drugovanje dečkov in deklic. Več fantov mi je priznalo, da so izgubili nedolžnost, predno so še vedeli, zakaj so dvojni ljudje na svetu. Dve uri od Novega mesta živi učitelj, ki mi je priobčil svoje skušnje. Zdelo se mu je sumljivo, da je izgubilo toliko otrok zdravo lice in živost. Jel je paziti. Grede iz šole so tekli nekateri domov, drugi so zaostajali in se ozirali. Ko so mislili, da jih nihče ne vidi, so šinili v žito. Izmed sto učencev in učenk jih je zasačil čez trideset v grehu. Skoraj vselej je imela deklica več let od dečka. Nekateri teh revežev niso še dopolnili desetega leta, v trinajstem ni bil še nobeden. Začel je to sitno reč preiskovati in je našel, da so dečke večidel zapeljale deklice. V neki drugi duhovni ji mi je pravil kaplan, da mu je znanih takih mladih grešnikov in grešnic kakih dvajset, ali zapeljivci so bili učenci, vendar so imele tudi tukaj deklice po nekaj let več od dečkov. Jako pametna žena je rekla, da po tem, kar ve in sliši, ne more imeti nobenega dekleta za devico, ki je prestopila deseto leto. Zdi se ji kaj razumno, da govore Dolenjci ›punca«. »Gorenjci žive veliko bolj pošteno, zato se pri njih nahaja dosti tudi odraščениh devic, zato lahko pravijo ›dekle«. Po našem jeziku je ›dekle« to, kar devica, punca je pa vsaka, ki ni bila nikoli omožena, če se je prav povaljala.«

Pravo terišče razuzdanosti so spašniki. Kaj sem opazil sam, sem že omenil. Mnogi drugi ljudje so mi potrdili take reči iz svoje skušnje. Če se nečejo razdeliti srenjska zemljišča iz gospodarskih vzrokov, bi se morala vsaj zbog nravnosti. Pravlјica govori o marsikateri božji poti, da se je prikazala Mati božja »nedolžnim« pastircem in jim razodela svojo voljo, da se ji postavi na tem kraju

cerkev. Dolenjci majo z glavami in pravijo: »Vse drugo bi se moglo verjeti, ali nedolžnim pastircem se ni mogla prikazati Marija zato, ker jih nič ni.« Oni tedaj dobro vedo, kaj se godi na paši, pa so vendar tako lahkomišljeni in sebični, da ne zadržujejo otrok doma zaradi borne krme, ki jo dobiva na spašnikih živina. Žrtve nečistosti se poznajo dostikrat že o prvem pogledu po bledem, velem licu, po vdratih, zaspanih očeh, po tresočem se, slabotnem truplu. Strahota je pomisliti, koliko se vidi takih otrok po mestih in na deželi. Vendar ne smemo soditi prehudo ali obupati. Res je sicer, da izgubi jako mnogo deklic svoj venec že pred trinajstim letom, ali je ravno tako resnično, da velika večina ostane neomažeževana do možitve in da marsikatera, ki je padla bolj iz nevednosti in radovednosti kakor iz pohotnosti, pride nazaj na pot poštenja in ga ne zgreši nikdar več.

Otročja leta so minila, punčka je postala punca, deklica dekle. Jame se držati bolj modro in postavno, pa zahteva od okolice tudi večjo obzirnost in spoštljivost. Če je krčmarska hči, jo je treba klicati pit, sicer bi zamerila. Začenja se razgovarjati z odraščeni fanti, z brkatimi možaki, nezrelih fantalinov se že nekoliko sramuje in ogiblje. Oblači se vsako nedeljo bolj skrbljivo, po glavi ji roji, kako bi se mogla kaj nališpati. Komaj je dovršila štirinajsto leto, se more že človek razgovarjati z njo kakor s kako odraščeno. S petnajstim letom imajo nekatere vsa znamenja zrelosti, telesna in duševna. Do devetnajstega leta uživajo svojo zlato dobo. Potem nastopa resnejši, dasi še zmerom veseli čas snubitve in možitve. Do petindvajsetega leta se preseljuje večina tistih, katerim je uganjena kaj večja dota – na priliko vsaj tri sto goldinarjev – iz očetovega doma v hišo svojega ženina in moža. Če se vpraša za vse lastnosti dolenjske device, ni lahko odgovoriti. Vsak kraj, vsaka razmera jih preustvarja nekoliko drugače. Huda revščina,

pretežko delo, slabi roditelji in druge neugodne okolnosti odredjajo borno truplo, pokvarjeno dušo. Ali tudi prevelika obilnost, lenoba in predobri starši delajo več škode kakor prave koristi, sosebno srcu in duhu.

Mislimo si tedaj mlado Dolenjko srednjega stanu, kateri se ne godi ne preslabo pa tudi ne predobro, ki ima starše navadne slovenske krvi in pameti, in poglejmo, kakova je. Podoba nas bo v marsikakem oziru zanimala in očarala. Truplo se ne odlikuje ne z gorenjsko velikostjo ne močjo – je rajši majhno ko veliko. Ali kako štorasto in nerodno se drži modra gorenjska Mina proti veseli dolenjski Reziki! Dolenjka je živo srebro, urna, spretna, skačna, gibka, voljna, vsaka žilica in čutnica izpolnjuje svoj namen, razodeva ogenj in življenje. Debele kosti, mesnatost, loj išči na Gorenjskem, kjer se nahaja takega blaga na izbiro. Na Dolenjskem ga boš našel tudi sem pa tam, ali kako redkokje in kako malo! Toliko več pa boš našel tu nežnih oblik, tenkih črt, gosposkih obrisov in obrazov, žilavosti, vztrajnih kit in vroče, dirjajoče krvi. Glavo pokrivajo dekletom lasje, ne prav črni, še manj pa beli, kakor se pravi, kostanjasti. Njihovo svetlobo umejo Dolenjke na razen način polepšati in pomnožiti, nekatere z oljem, druge z različnimi mastmi, katere si včasih kupijo, včasih naredo same, sploh pa z mrzlo vodo, in če je mogoče, s studenčnico. Te in druge take lepoto povišujoče reči pa opravljajo tako skrivaj, da vedo zanje komaj prijateljice, starši pa nikoli ne, razen če skrbna mati napeljuje hčerko še sama in ji dragovoljno o tem delu pomaga. Tudi tuji, francoski in laški kupci so že izvedeli za krasne dolenjske kite in so jih jeli zadnjih pet let skupljevati. Veliko siromaštvo in skopost staršev je primorala že marsikatero, da se je znebila jokaje svilenega pokrivala svoje glavice, ali z nepopisno nevoljo so tirale od praga te trgovce vse druge deklice, za noben denar na svetu se ne bi dale

ostriči in osramotiti. Razširila se je vera, da lase kupujejo nevarni sleparji, da z njimi čarajo. Človeku, čigar las sem se polastil, naredim lahko mrzlico, ki ga tri leta ne pusti, pa tudi drugim ljudem delajo z njimi hudobneži neznansko škodo. Dolenjk ne diči tako mogočno čelo kakor srbske sestre, ali je zato pa bolj vedro, veselo, brezskrbno. Pod njim se širijo temne, goste obrvi, »kako pijavice«, bi rekel Srb, pod obrvmi pa svetijo in bliskajo mila, rosna očesca: največja krasota dolenske device. Pod majhnim, tumpastim noskom se nam smehljajo ljubezniva, jagodasta, večidel prav mala usteca, vredna, da se ljubijo in da se prosi za povračilo. Moja teta lukovška je včasih govorila: »Ta človek ga gotovo rad pije, ker ima tako dolenske žnoble.« Vprašal sem jo, kaki so ti dolenski žnabli, pa mi je rekla, da drobni in tenki, dostikrat ne debelejši kakor list papirja. Teh besed sem se spomnil dostikrat, gledajoč Dolenjke. Teta je trdila prav. Po pravici slovi zorni obraz gorenjskih deklic, da je posut z makom in kresnicami, da se mesi v njem mleko s krvjo. Od nižje lege zemlje in gorkejšega sonca so dolenska lica skoraj vselej ogorela, rjavkasta, včasih celo črnkasta, ali nas mikajo in navdušujejo zato z dražestmi druge vrste: s tenko kožico, nežnimi potezami, mestno podobo in marsikdaj tudi s čarobnimi jamicami, ki se udirajo tudi v njih, ne samo v okrogli, lični bradici. Spletati in oblačiti se znajo Dolenjke, da naj se Gorenjke skrijejo. Vse je tako naravno, ubrano, na lahko in vendar ne ohlapno; telo je sicer spodobno zagrnjeno, ali se ga oprava prijema tako tesno, da se ne taji in ne gubi očem nobena lepa oblika, ne kipeči, golobji nedri, ne vitka, pravilna rast stegen in trupla. Male nožice stopkajo tako urno in mehko, da se dotikajo komaj zemlje. Še pred tridesetimi leti so se oblačile ženske sploh v domače platno, v mestni okolici ravno tako kakor v Šentjerneju ali Žužemberku, kvečjemu če so devala dekleta pavolnat robec okoli glave. Dandanašnji je

domači pridelek izgubil ceno, na veliko škodo za kmečki imetek se kupuje volnato in pavolnato blago, ki dohaja iz domačih, večidel pa iz tujih nemških in čeških tvornic. V eni reči pa je sijajno zmagala slovenska šega: glava se ovija z robcem samo ob delavnikih, ob nedeljah in slovesnih prilikah pa vlada zopet prekrasna narodna peča, ki je bila pred desetimi leti že skoraj zginila iz dolenjske nošnje. Glede druge oprave posnemajo kmetice nižje meščanke. Ni še dolgo, ko so se šopirile z obroči daljne hribovke. Po širokih krilih, mrežah in zobcih hrepeni že najzadnja dolenjska hči. Pred tridesetimi leti je zadostovala ena spodnja kikla, dandanašnji se zdi marsikateri še premalo, če ima štiri. Ali ta hvala pa se mora dati Dolenjkam, da se oblačijo okusno, prijetno za oči tudi omikanega in gosposkega človeka. Gorenjke ljubijo presvetle, vpijoče barve in ne poznajo, katere barve se ujemajo in katere ne. Dolenjkam se poda oprava ne le radi ličnega kroja, ampak tudi radi dobro izbranih, prilegajočih se barv, ki so raje bolj temne kakor sijajne in ne žalijo skoraj nikoli očesa. Lepo in hvale vredno je tudi, da nosijo vse boljše deklice o praznikih in večjih godiščih svetle, navoščene čevaljce, če ne nagaja vreme. Tako oblečena krasotica je nevaren prikazek za marsikatero moško srce. Vsak tujec obstoji in se zagleda v nenavadno podobo. Ponosno strči vrhu glave visoki greben mrežaste peče; krilo kafetove barve povišuje lepoto zelenkaste surke ali kočemajke; v roki se blešči zlati obrezek molitvenih bukvic, katere zakriva le napol beli, zobčasti robec in šopek dišečih cvetlic, namenjen dragemu, če se na potu snideta. Kar obeta obleka že od daleč, izpolnjuje bližina: popotnik zre v tako čeden in nežen obraz in kip, kakršnega je bil navajen srečevati le na mestnih plesališčih in v gosposkih družbah.

Ali se ve, da Dolenjke niso take ne vse, ne tudi zvečine. Popisal sem ob kratkem le tisti tip, ki se nahaja jako pogostoma na

Dolenjskem ondi, kjer ženskega spola ni zatrla in zamorila še prevelika teža kmečkega življenja in trpljenja. Tiste, katerih mati narava ni obdarila, si pomagajo mnoge s kupljeno in domačo lepoto. Nekatere se umivajo z vinom, za druge slišim, da si pokladajo ponoči na lice testo. Včasih morajo služiti v ta namen tudi coprnije in vraže. Pege se odpravijo, če se umije obraz na binkoštno nedeljo z rženo rose.

Velike in razne pa so tudi zmožnosti in duševne lastnosti ženskega spola. Veselo, zadovoljno srce bije v prsah dolenjskih deklet. Utrjene resda niso preveč. Ljudje pravijo, da se Dolenjka prehladi še poleti, Gorenjka pa tolče perilo ob boso nogo v najhujši zimi. Ali nesrečo in notranje bolečine prenašajo brez obupa, brez velikega stokanja in godrnjanja. Delo in trud jih ne strašita, poleti se pehajo in pote po petnajst, včasih po dvajset ur in jih vendar dobra volja ne zapušča. Če je sila, trpe hrabro žejo in lakoto, mraz in vročino. Kdor jim očita lenobo, jih ne pozna. To je res, da Dolenjec ne ume ceniti časa, da deloma ne vstaja tako zgodaj in ne lega tako pozno ko Gorenjec, da skoraj nobenega posla ne začne in ne dovršuje ob pravem času, da potrat marsikatero zlato urico z nepotrebnimi opravili in veseljami, ali te napake spadajo na celi tukajšnji narod in se ne smejo tedaj pripisovati ženskemu spolu, ki v pridnosti prekosuje vsakega moškega. Dolenjke se rade hvalijo in po pravici, da znajo, če je delo, delati, če je veselje, se veseliti. Za živ, šaljiv pogovor so kakor ustvarjene. Velikokrat sem imel priliko, čuditi se njihovi bistrumnosti in šegavosti. Moj prijatelj Ivan Slobodin je živel sedemindvajset let v mestih med izobraženo tovarišijo. Srce mu je ostalo mirno pri gospeh in gospodičnih. Na Dolenjskem mu ga je zaplenila prosta dekla, ne s krasoto, ampak z neobičnim razumom in pametnim vedenjem. Dolenjke pojo brez dela in na delu. V novomeški okolici znajo

skoraj le narodne, posebno vinske in ljubavne pesmi, drugje, npr. v boštanjski in šentviški duhovniji pa so se naučile veliko novih, »slovenskih«, in jih prepevajo s tenkim, čudovito lepim glasom. Navdušenje, katerega obuja v njih godba, se ne da lahko popisati. Nekatero dekle so mi povedale, da so prišle zato služiti v Novo mesto, da slišijo vsak teden glasbo mestnih umetnikov. Kadar pleše Dolenjka, se giblje v njej vsaka žilica in mišica, giblje se s truplom duša in srce; na plesišča ne hodijo iz navade, ampak iz prirojene strasti, da uživajo največjo radost, ki se misliti more. Če pleše Gorenjka ali Nemka, se premika okorno, enomerno, naučeno, kakor lesena podoba, ki jo vrti kaka mašina.

Dolenjka dela raje v vinogradu kakor na polju. Gorenjka je mnogo boljša kmetica od nje, ali ji ni kos v obrtnosti in kupčiji. Dolenjka zna izvrstno rediti prasce in goveda, vesele jo sviloprejke, ume dobro kuhati, peči, šivati, plesti in vesti, če je imela le količkaj prilike se naučiti. Nekateri kraji so si pridobili veliko slavo. Slišal sem trditi, da krmijo prasce najbolj izdatno v Selih pri Ajdovcu. Šentviški okraj slovi že od nekdanj radi ženske umetnosti in obrtnosti, šentviške šivilje so prve, kar se tiče lepote dela. V novomeški okolici vse mrgoli mojšker in pekaric, v veliki vasi Straži (do 70 hiš) znajo šivati skoraj vse ženske.

Ne more se tajiti, da je Dolenjka dostikrat lahkomišljena, ali morda ravno zato je pogostoma tako pogumna in celo predrzna. Videl sem lov steklega psa; možaki so bežali in vpili, da je treba poslati po konjederca; dekleta so se jim smejale, šle so po droge in polena in so besno žival potolkle. Pozno ponoči ob hudi nevihti sem popotoval ob Krki. Na drugi strani vode se prikaže dekle z baklo, odveže čoln in odrine. Z eno roko je veslala, z drugo si svetila. Pogled je bil neizrečeno čaroben. Pod njo je šumela mogočna reka, nad njo se je bliskalo in treskalo, kakor da se nebo lomi. Ona

je pomikala mirno svoj čoln proti kraju. Ko izstopi, jo vprašam, kaj za božjo voljo se vozi čez vodo o pol dveh in o takem vremenu. Odgovori mi: »Saj se tako vsak dan, hodim vsak večer v grad koruzo ličkat, delamo do ene; potem se razidemo in hajd domov. Mar mi je, če je tema ali nevihta! Bog me varuje ponoči kakor podnevi. Pred vsakim dekletom naj se pljune, ki se boji temote in ponočne vožnje čez Krko!«

Še pred petdesetimi leti so imeli ljudje za veliko drzovitost, če je šla kaka ženska pet ur daleč na pot delat ali služiti. Dandanašnji si iščejo Dolenjke sreče po celem cesarstvu, nekatere še dalje. Na Hrvaškem, na Reki, v Trstu in Gorici slove Kranjice za najboljše služabnice. Mnoge so si zaslužile na tujem svetu lepih denarcev, marsikatera se je tudi dobro omožila. Z njihovo spretnostjo in razumnostjo se ne morejo skušati ne južne Nemke, ne Lahinje, najmanj pa Hrvatice. Ko sem stanoval v Reki pri neki stari generalovki, mi je rekla, da je imela že mnoge dekline, ali samo s Kranjicami je bila zadovoljna, in odslej neče nobene druge. Samo one je našla zveste in snažne. Te med tujci tako čislane Kranjice pa so se rodile zvečine na Dolenjskem in deloma na Notranjskem.

Meni se dopadajo Dolenjke najbolj zato, ker so tako naravne: beseda, petje, smeh in jok jim gre od srca, strasti se ne skrivajo v globočini duše, ampak kipe in bruhajo na dan tako blage in tako hude, kakršne so se razplodile v vročem hramu mladega srca. Jako nežna in lepa se mi je zdela tudi njihova ljubezen do cvetic, grlic in golobov. Rože si goje v lončkih in na vrtu za hišo. Za domačo grlico gledajo, da ji dobe par. Prirejene mlade darujejo prijateljicam. Za umetnika bi bila lep predmet zala Dolenjka, da jo naslika, ko se pogovarja s svojo grlico, sedečo ji na rami in dajočo ji v odgovor svoj enolični, ali miloglasni: kukuru! Kaj lahko je uloviti in ukrotiti tudi hostno grlico. Dolenjci se bavijo radi s

tem kratkočasnim poslom. Take grlice se tako privadijo, da letajo poletni čas podnevi zunaj s svojimi divjimi sestricami, prenočujejo in prezimujejo pa v hiši.

Dolenjec pozna in čisla duševne in telesne odlike in dražesti svojih devic. Svoje misli in občutke je vlil v kratke govorce, katerim pravimo po navadi pregovori, dasi se ne morejo prištevati vse take izreke pravim pregovorom. Slišal sem jih sem pa tam nekaj v mestu, večidel pa v vaseh od zaljubljenih fantov, pa tudi od postavnih možakov. Devica se hvali najrajši primerjaje, da se poleg nje graja in psuje grda starka, katero imenuje slovenski narod sploh: baba.

»Dekleta teleta – ženice tice. Teletino uživa vsak rad, je dobra in kaj zaleže; tič pa marsikateri ni za nič in najboljšega ni kaj obirati. – Dekle zlata, baba iz blata. – Dekle v oltarju, baba v prosu. – Česar se dotakne dekle, postane zlato, česar baba, pa blato. – Kadar se dekle joka, se vsi angeli jokajo; kadar se baba joka, hudiči od smeha pokajo. – Dekle celo noč prela, dopoldne žela, popoldne plela; baba celo noč popivala, dopoldne spala, popoldne godrnjala. – Dekle se z vinom mila, baba ga raje popila. – Dekle se s snegom mila, baba si z gnojem kurila. – Dekle v skok, baba v jok. – Če ni sonca, dekle sije; če je krompir zdrav, pa baba gnije. – Koder dekle gre, rožce cveté; koder baba gre, se koprive suše. – Kamor dekle pojde, rožce poženo; kamor baba pojde, sto let koprive ne rasto. – Dekle rožce vezala in jih fantom dajala; baba plenice prala in dedcu hlače flikala. – Dekle pravi: Ti rad, jaz rada; baba pravi: Sem klada, je že navada. – Dekle riba, baba biba. – Dekle na polju oprana, baba v cerkvi usrana. – Za dekletom oči, za babo uši. – Dekle je v raztrgani kikli nova, baba je v novi kikli stara (tudi: baba je v novi kikli r. kazala). – Dekle ni nikoli v stari kikli, baba nikoli v novi, če si omisli vsak dan drugo. – Dekle je na

meni zakurila, pa me ni peklo, baba se me je s kodeljo dotaknila, pa mi je oteklo. – Dekle vijolica, baba gnojnica. Deviške oči, nebesa odprte, babje oči, kraste odrte. – Ljube oko, sveto nebo, škiljasta baba, slinasta žaba. – Dekle pela, baba klela. – Dekleta, če od jeze kolne, usliši Bog rajši kakor babo, če se plazi po golih kolenih na božjo pot. – Pri dekletu je led gorak, pri babi pa ogenj mrzel. – Babja solza se posuši na trepalnici, deviška solza pada Bogu na srce. – Če devica zakličče, se mrlič zbudi, če baba zakašlja, hudič zbeži. – Pogubljenemu odleže, kadar se ga spomni čista devica, zveličanemu pa presedajo nebesa, kadar misli nanj hudobna baba. – Devica iz maka in mleka, baba iz jezika in d...a. – Če vaga dekle en cent (*cent: 100 kg.*), je lahko kakor en funt (*funt: 050 kg.*), če vaga baba en funt, je težja od pet centov. – Dekliška pamet, božji glas, babja kunšt, hudičev špas. – Dekle ponuja rožmarina, baba pelina. – Devica v nebesa diši, baba v peklo smrdi. – Dekle poje, če vpije, baba vpije, če poje. – Dekle moli, če kolne, baba kolne, če moli. – Dekleta snubijo ljudje in angeli, babe se boje ljudje in hudiči. – Ko ne bi bilo devic na svetu, bi bil Bog že zdavnaj končal ga z ognjem kakor Sodomo, ko ne bi bilo bab, bi prišli mesto njih hudiči, ali bi delali manj škode ljudem ko babe. – Če hočeš biti vesel, poglej dekleta, če se hočeš jeziti, poglej babo. – Dekle življenje, baba je smrt.«

Ko sem prebral te pregovore zaporedoma nekemu prav modremu kmečkemu očetu, je mislil da so pesem, pa se je nasmejaj in rekel: »Take kvante pojo zaljubljeni norci, ali noben pameten človek jim ne bo pritrtil. Ne le žene, tudi dekleta so tice in še kakšne! Bab ne častim dosti, ali to pa še zmerom pravim, da koristijo, kmečki hiši stokrat več kakor punce. Od njih nimamo skoraj nič drugega ko skrbi in stroške.« Mož ni govoril popolnoma krivo. Dekliško hvalo, izrečeno v pregovorih in pesmih, je rodilo

navdušenje za mladost in lepoto, brez ozira na nravnost. Premišljajmo zdaj nekatere razmere in reči, ki nam bodo pokazale žensko mladino dolensko v bolj človeški in tedaj manj lepi, deloma celo dosti ostudni podobi.

Najprej nam je spregovoriti katero o veri. Tu bo dobro, da razdelimo predmet na naravno in krščansko nravnost, na verske nauke ali dogme in na obred ali vnanjo božjo službo, ki jo opravljajo duhovni. Naravne moralnosti so se držali tudi poganski narodi; kar zahteva ona, se je sprejelo v postavne knjige vseh omikanih držav; prestopniki teh zapovedi se po uradih love in kaznujejo. Ta, kakor bi se ji moglo reči, službena nravnost je na Slovenskem po priliki ravno taka kakor na Norveškem ali Francoskem. Velika večina ljudi ne ubija, ne požiga, ne krade, ne prisega krivo, ne slepari očitno, ne dela javne sramote itd. in se šteje tedaj za poštenjake. Ali krščanski moralnosti to nikakor ne zadostuje, ona sega veliko dalje, hoče, da ljubimo bližnjega kakor sebe, da zatiramo svoje strasti, da se ponižujemo itd. Kako izpolnjujemo ta povelja Slovenci sploh? Sram nas bodi, da se mora reči: slabo, grozno slabo. Kristjani smo le po imenu, dela spričujejo, da smo ostali pogani. Brez težave bi se dalo dokazati, da so nas v nekaterih dobrih rečeh prekosili naši dedi, ki so se zvali sami pogane. Jako borno tolažilo nam daje trjenje, da drugi krščeni narodi tudi niso nič boljši od nas Slovencev. Vsak pometaj pred svojim pragom! Metla nam stoji v kotu, pred pragom pa nam leže ogromni kupi smrdečega blata. Kranjci so se včasih zelo bahali, da se živi v njihovi deželi še najbolj po krščansko. Stara govornica je resnična, da ima svoja hvala slab duh. Človek in narod imata večidel tiste lastnosti najmanj, s katero se najbolj ponašata. Nemški pisatelji povzdigujejo do nebes neskončno pravičnost svojega naroda proti tujim. Kdor pa bere nemške novine in pomisli, kaj govore nemški zbori, kaj

delajo nemške vlade zoper nas Slavjane, dobi tak grozovit pojem o tej hvalisani pravičnosti, da se mu nehote pesti krčijo in lasje ježijo. Kranjska baharija s krščanstvom nima nič boljšega temelja. Tercijalstva se nam sicer ne manjka, le škoda, da je od njega do pekla pot tako kratek, do nebes pa tako dolg. Krščanska vera nam ukazuje vseobčo ljubezen. Mi pa smo taki, da ne ljubimo ne bližnjega ne sebe, bližnjega ne, ker ga nečemo, sebe ne, ker se ne znamo. Brez dvombe so poklicani izobraženi ljudje, da bi učili prosto ljudstvo. Slabo, bogme si je opomogel Slovenec s takimi učitelji. Najboljši, edino izdatni nauk je dober zgled. Kak zgled pa dajemo mi omikanci svojemu narodu? Skoz vse naše višje stanove brez razločka brijejo mrzle sape brezmerne sebičnosti, zavisti, zlobe, škodoželjnosti, objedljivosti, pasje pazljivosti, odurne hinavščine. Ne nahaja se v njih, ako odštejemo redke izjeme posameznega blagodušja, ne ena trohica krščanskega duha, ne ena iskra krščanske ljubezni. Narod se nas nekako boji in ne občí rad z nami, ali kako šele bi nas zaničeval, ko bi poznal vso puhlost naše nravnosti, vso gnilsto naših občutkov, vso omahljivost in babjo strahopetnost našega značaja. Vsak nepristrani opazovalec mora priznati, da se v tej reči prosti ljudje od nas ne morejo nič dobrega naučiti. Oni so boljega srca od nas, ker so ostali zvestejši prvobitnim slavjanskim šegam, ki se strinjajo deloma s krščansko čednostjo ljubezni, kakor na priliko gostoljubje in priljudnost. Ali vera tudi do njih nima veliko moči. Prave krščanske duše se nahajajo vrlo poredkoma. Nevoščljivost in obrekljivost vladata sploh. Strasti brzda kmet kvečjemu nekoliko ur pred spovedjo in po spovedi, potem se vrača nazaj k starim napakam. Svetotajstva in opomini ostajajo popolnoma brez nasledkov. Sovražniki vere in cerkve trdijo, da duhovni ne oznanjujejo čiste moralnosti, ampak le vraže in prazne oblike. To je nesramna laž. Kdor je poslušal le nekoliko

pridig, se je mogel prepričati, da uče pravo vero Kristovo, ali žalibog brez uspeha. Katerega koli duhovna sem vprašal, kaki kristjani so Dolenjci, mi je vsak odgovoril, da mlačni in zanikrni. Neki župnik se trudi čez dvajset, neki drugi čez trideset let, oba sta priznala, da nista ne enega človeka še poboljšala, poklicala sta na pomoč jezuite, ali tudi njihove misije so ostale jalove. O lepih pridigah se ljudje jokajo, iz cerkve grede pa se smejajo, zasedajo krčme in pri polnih kupicah se objemajo in počenjajo še večje grdobije. Sovražnikov ne more sprijazniti za stalno noben govor, nobena spoved. Veliko ljudi sem čul pogovarjati se o tej reči, vsi so rekli naravnost, da jim ne koristijo ne svetotajstva ne pridige, kar so grešili prej, delajo tudi pozneje. Če neha pijanec piti, je to znamenje, da nima več denarja in da mu krčmarji ne upajo. Dekle, ki se varuje zapeljivcev, se ne boji greha, ampak zibke in sramote. Vselej so zgolj posvetni nagibi, ki obračajo ljudi na pot poštenja in poboljšanja. Cerkvene zapovedi spoštujejo včasih bolj kakor božje. Fantje so mi pravili, kadar so se lotili kake deklice o postu, da so jim odgovarjale večidel: »O postu je to prevelik greh, počakaj do velike noči!« In po veliki noči so se jim dale res ljubiti. Prasce koljejo Slovenci navadno v petek. Gorenjci pravijo, da zato, ker bi kak drug dan pojedli otroci preveč mesa. Na Dolenjskem sem pa tudi slišal, da biva to zaradi družine, ki bi odnesla druge dni pol prašiča, v petek pa se ji zdi prevelik greh, da bi kradla. V dejanju je Dolenjec sam kaj slab moralist, tem ostrejši pa v besedah in za druge. Lagati, pravi, da ne sme človek, če bi mogel z lažjo prav svojo mater zveličati, in laže vendar vsak dan, v sili in brez sile. Neki servilen kaplan je trdil, da sme opravljati župnik brez greha, ker ga vodi namen, da bi s tem ljudi poboljšal (!). Poslušalci so tresli z glavami in se strašno pohujševali, da se drzne kaplan kaj takega govoriti, izgubil je pri njih vse spoštovanje. Župnik je

dejal na prižnici, da se v soboto sme jesti meso, ali je dobro, če se moli v to ime nekoliko očenašev. Ljudje so vpili cel mesec, da je ta prazna. Če je greh ta dan meso jesti, ne pomaga nobena molitev, če pa ni greh, pa tudi ni treba v to ime moliti.

Prosti Slovenci se hudo jeze, da se sme ženiti bližnja žlahta, ako plača. Zdi se jim grozovito razžaljenje božje, da se greh odvezuje za denar. Po njihovem mišljenju namreč spada taka ženitev med najtežje pregrehe na svetu. Kadar zasačijo fantje koga v grehu, se ne da popisati njihova nevolja, dostikrat so nečistnike okopali v mlaki, nabili in smrtno poškodovali, sami pa delajo ravno to, če je prilika. Dolenjec se kaže proti ljudem druge vere potrpljivega, ali ni vreden pohvale, ker izvira to iz duševne lenobe in otrpnjenosti, ne pa iz kake vzvišene modrosti ali iz krščanske ljubezni. Na izpraševanju so hvalile žene na vso moč neko kalvinko, da je proti revežem bolj dobrega srca ko vsi katoličani tega kraja. Sliši se skoraj sploh govoriti, da je vsaka vera dobra, če jo človek izpolnjuje, ker zapoveduje vsaka vera, da moramo živeti pošteno. Belokranjski kupec je trdil pred velikim množtvom fantov in deklic, da turška vera ni nič slabša od krščanske in nobeden ni zinil ne ene besedice zoper to nesramnost. Protestantska babura se je norca delala iz katoliških procesij. Slišalo jo je več ko dvajset žen in deklet. Nekatere so se smejale; druge so zijale vanjo, ne vede, kaj bi rekle; tri ali štiri pa so dejale s pasjo prilizavostjo: »Gospa imajo morebiti prav, so pametnejši od nas vseh.« Vzrok tega nespodobnega ponašanja so bili darovi, katere jim je metala protestantska klepetulja, kadar je bila prav dobre volje. Pijani vojaki so razbili in oskrunili poldrugo uro daleč vse križe in svete podobe, na katere so se namerili. Ljudje so to vedeli, deloma so videli nečast s svojimi očmi, ali branit ni šel pijancem nobeden. Hudodelstvo ni sprožilo nikakršne preiskave, ker ga nihče še ovadil ni, predrzni besniki

so ostali tedaj brez kazni. Neki uradnik je govoril neslišano nesramno o Marijinem devištvu. Krčmarica in dekle so molčale in se mu sladko smehljale. Niso hotele razžaliti moža, ki jim je dajal tako rad piti in jim je začinjal vino s sladkorjem in limoninim sokom. V krčmah zabavlja dostikrat kak pivce zoper vero, drugi pivci včasih molče, včasih jo pa že tudi branijo, toda brez gorečnosti in jeze, najraje pa še počakajo, dokler zapusti društvo, potem ga napadajo res z velikim navdušenjem, ki pa kmalu potihne, če se dvigne zoper vero kak nov zabavljiivec. Že ta mlačnost se mi je zdela grozno čudna, še manj pa sem pričakoval, da bom našel kje na Slovenskem dvombe o verskih naukih, o dogmah. Marsikateri Dolenjec ni popolnoma prepričan, da govore duhovni resnico. Slišal sem brez števila potov besede: »Tako in tako nas uče gospodje, ali Bog ve, če je res ali ne. Tudi gospodje so iz mesa, da se lahko kaj zmotijo, kakor mi drugi.« Svoje dvombe zagovarjajo z evangeljsko izreko, da je govoril Jezus vse v prilikah in brez prilik da ni nič govoril. Če se menijo npr. o sodnem dnevu, se poprašujejo: »Kaj pravite, ali nas bo prišel res Kristus soditi? Morebiti je tudi to le prilika.« Celo Sv. Trojico sem čul tolmačiti na ta način. Če bi kvasili take reči le pijanci in falotje, ne bi imelo to nobene važnosti, ali razlagajo si na tak način verske resnice, Sveto pismo in cerkvene nauke tudi možje in žene, ki govore sicer pametno in žive pošteno. Večkrat so tudi mene ljudje prašali, kaj mislim, ali so živeli res Adam, Noe, David, ali pa so njihova dela le taka prilika, kakor je npr. tista o zgubljenem sinu, o usmiljenem Samaritanu in drugih možeh, katerih ni bilo nikoli na svetu. Ako sem jih vprašal, če govore tako tudi proti duhovnom, so rekli: »Bog ne daj! Kaj bi si mislili. Njim moramo odgovarjati, kakor nas uče.«

V kapiteljski cerkvi novomeški leži truplo, o katerem trdi prestaro sporočenje, da je svetega Feliksa. Jako razširjena je

pripovedka, da je bil rojen Dolenjec. Večidel trdijo, da je bil doma s Potavrha, nekateri pa tudi, da je bil iz Smolinje vasi, iz Ljubnega ali od nekod iz Bele krajine. Prošt Arko se je veliko trudil, da poveleča čast tega svetnika. Beli Kranjci ga smatrajo res za svojega poglobitnega varuha, ki jim pomaga iz vsake nadloge. Dolenjci, po bajki njegovi rojaki, pa zanj čisto nič ne marajo. Kadar privre o sv. Feliksu veliko stotin Belih Kranjcev v Novo mesto, se jim ljudje posmehujejo, pravijo: »No, zdaj bo Hrvatom odleglo, jim ne bo ne živina crkala ne toča pobila, ker si bodo ožulili kolena pred tem svojim Feliksom. Nas pa nima nič rad, morda zato, ker ga tudi mi nimamo radi, ali zakaj pa si je dal vstaviti voščene zobe?« Itd.

Dolenjec je čudna stvar božja, prava uganka. Po eni strani je prepričan, da ima pravo vero, po drugi pa ga ni strah, jo pretresati in presoјati; po eni je poln prazne vere, prisegel bi, da so coprnice, po drugi pa se nagiblje k neveri. Nezaupnost, katero mu je vcepil tisočletni tuji jarem, razodeva tudi proti krščanstvu, prinesenemu iz sovražne dežele, po tujih oznanjevalcih. Globoko še stoji z obema nogama v starem poganstvu. Celo o Bogu ima veliko ajdovskih misli, Mariji pripisuje božje lastnosti, svetnikom se klanja po priliki tako, kakor se je ajdovskim bogovom nižjega reda. Krščanska zapoved ljubezni in zatajevanje, veljavna za vse veke in narode, je naredila kakor povsod, tudi v naši Sloveniji komaj prve tenke koreninice in preteklo bo še veliko sto in morda veliko tisoč let, dokler naraste iz njih čvrsto deblo, košato drevo.

Da me bralci ne razumejo krivo, moram povedati, da omenjena dvomljivost ni splošna, nahaja se le tako pogostoma, da je ne sme prezreti tisti, ki hoče narisati količkaj dobro sliko dolenjskega značaja. Našel sem dosti tudi takih ljudi, ki so včasih dvomili, včasih pa tudi goreče trdili, da je vse istina, kar uči cerkev. Na vsak način se mora priznati, naj se obrača ta reč kakor hoče, da je Dolenjec

v krščansko-katoliški veri veliko, veliko manj utrjen kakor njegov gorenjski brat. Od kod pa dohaja ta razlika? Dokazano je, da je prešvignilo bogomilsko razkolništvo iz Bosne v zagrebško škofijo. Kdo ve, če se niso zanesli ti nauki tudi v sosednje slovenske pokrajine? Turške vojske so trajale pri nas skoraj dvesto let; grozovito so razsajale po Dolenjskem; narod, živé v vednem strahu, bežé neprenehoma sem ter tja, ni imel prilike, poučevati se temeljito v krščanski veri. Veliko starovercev se je priselilo takrat v Belo krajino, na Gorjance in tudi na Krko, kar spričujejo premnoga hrvaška imena, ki se nahajajo na Dolenjskem. Morda si je ravno po vplivu teh uskokov izvolila Prečna za patrona svoje cerkve svetega Elijo, starega varuha hrvaške zemlje. Puntarski kmetje so 16. stoletja izbrali za svojega poveljnika Ilijo Gregorića, po rodu Hrvat. Uskoki so se pozneje poslovenili in pokatoličili, ali gorjanski Žumberčani so ohranili svoj jezik do današnjega dne; priznali so sicer papeža za cerkvenega poglavarja, ali so ostali staroverci (uniati). O krščanski veri imajo kaj slabe pojme, večkrat sem jih slišal, da so se norčevali grdo iz svetnikov. Lutrova vera se je širila po celi Sloveniji, ali se ni prijela nikjer tako trdno kot na Dolenjskem, njena prva in najbolj vneta apostola v naših deželah sta se rodila na Dolenjskem, Trubar v Raščici pri Turjaku, Dalmatin najbrže v Krškem. Reformacija je bila sicer ali pregnana ali zatrta, toda le bolj površno, po vnanjem; dolenjsko dvomljivost smatram za njen ostanek, ki je dobival podporo prejšnje čase v staroverstvu, pozneje pa v verski onemoglosti naše gospode in drugih rojakov, občujočih s tujim, deloma inovernim svetom.

Marsikak tujec, ki je pripotoval v Slovenijo, se je čudil našim cerkvam, da jih je toliko in da so ob nedeljah tako napolnjene, in našim ljudem, da tako pobožno molijo in tako pridno in sploh bero iz molitvenih bukvic. Res je, da Slovenec veliko moli

in veliko bere. Če se pa vpraša, kako, se mora dati jako nepovoljen odgovor. Njegova molitev je brez misli in tedaj brez vrednosti, prazne besede, za katere ne ve ne duša ne srce. Prestavljene so s tujih jezikov tako nerodno, da se ne morejo razumeti brez razlaganja. Razen tega jih klepetajo ljudje tako hitro, da je vsako premišljevanje nemogoče. Če sem jim to očital, so rekli: »Imate prav; kadar molimo, res nič ne mislimo. Ali Bog nas razume vseeno; ve, kaj potrebujemo, predno ga še prosimo, in ne bo zavrgel naše dobre ›malinge«. Če bi hotel človek premisliti vsako besedo v očenašu, bi ga odmolil komaj v četrto ure, kmet pa ima dela čez glavo, da tega ne utegne. S premislekom naj moli gospoda, ki ima čas.« S tako zofistiko se je težko vojskovati. Prosti človek izgovarja vsako nemarnost z »dobro malingo«. Ima trdno misel, da stori smrtni greh, če ni v nedeljo pri celi maši. Njegova pobožnost je to, da stoji ali sedi v cerkvi; moli pa tako nepazljivo, kakor doma. Ali tudi če nič ne moli, je prepričan, da je veliko boljši od tistega, ki ni hotel skruniti božje službe s svojo nepozornostjo in raje ni prišel v cerkev.

Ljudem se priporoča skupna molitev, sosebno roženkranc. Dolenjec ga ne moli tako pogostoma ko Gorenjec, vendar tudi dostikrat. Če so ljudje trudni in zaspani, se jim mudi; drdra se naglo, da pobija beseda besedo; čez nekoliko minut jamejo glasovi slabeti; zdaj obmolkne Janez, zdaj Reza; mati suje hčer, oče sina; nekaterega je treba dregniti v rebra, da se prebudi; predramljeni začne moliti z okrepčanim močnim glasom, ali čez nekoliko trenutkov ga premaga spanec znova. Dostikrat govori nazadnje le še tisti, ki moli naprej, včasih zaspajo pa tudi oni in »pobožna« družba kleči, dremlje in smrči, dokler ne zavpije kak otrok ali je ne prebudi kako drugo naključje. Taka je tedaj slovenska pobožnost! Človek bi mislil, da molitev, ki zahteva največjo pazljivost, spanje

odganja, ne pa vabi. Naši ljudje pa pravijo, da zaspe najprej, če začno moliti; zbudivši se ponoči, začno žebrati očenaš, pa kmalu zopet zadremlejo. Za gotovo sem izvedel, da jim priporočajo v ta namen molitev tudi nekateri duhovniki. Cerkveni poglavarji bi se morali skrbno brigati, da sprejmo v duhovni stan samo mladenci bistro glave in zrele pameti. Bedaki delajo največjo škodo veri. Kakor nekdanj poganski, pripisuje narod tudi krščanski molitvi čarobno moč. Kdor odmoli tri, pet ali sedem očenašev, bo zagovoril laglje kako bolezen, se bo boril z večjim uspehom zoper oblast hudobnih duhov in coprnic. Velik napredek je, da mladina v cerkvi zdaj bere. Ali vsak ne ume pisati molitvenih in drugih pobožnih knjig. Naše so zvečine jalovi prevodi in posnetki jalovih nemških originalov. Za ta posel je treba dobro poznati človeško naravo in značaj svojega naroda, treba je imeti ne le spretno pero, ampak tudi resnično navdušenje za vero. S puhlimi frazami se ne vnamajo srca, ne povzdigujejo se duhovi proti nebesom.

Tudi grehom pripisuje Slovenec čarobne nasledke. Kdor je prestavljal v življenju mejnike, hodi nazaj; kdor je kaj ukradel, tudi nima miru, dokler se škoda ne povrne; mačeho, ki je zapravila pastorkam imetek, ujedo črvi, dokler izgnije; ženske, ki se je zvadila s kakim duhovnim, neče držati voda, mora se utopiti; kdor priseže po krivem, vzame ga hudič živega itd. Šele zadnji čas (ko je praznoverje nekoliko ponehalo) so se začele dogajati take kazni bolj poredkoma. V teoriji naši rojaki dobro vedo, da izvirajo grešna dela iz hudobnega srca, zlobnega namena in iz slabega nagnjenja in da je treba soditi njihovo velikost po velikosti izvirov, v resnici pa so si naredili zanje nekako čudno skalo, po kateri se dele na glavne in male, smrtne in odpustljive grehe. Kdor reče: hudič, greši smrtno, kdor pravi: zlodej, zlomek, hudir, pa le odpustljivo. Pomenkovala se je velika družba Dolenjcev in Gorenjcev,

kak greh je reči: buzarona, buzarada, buzakljuna, buzacajna. Nazadnje so uganili, da se »buzakljuna« in »buzacajna« sme govoriti brez greha, »buzarada« je pa že huje, »buzarona« pa spada nema-
ra celo med smrtne grehe!

Veliko in resnično je spoštovanje, ki ga izkazuje Slovenec duhovnikom. Izmed vseh višjih stanov ima do njih največ pravega zaupanja, ker ve, da imajo najmanj koristi, da bi ga prevarili ali mu želeli kako škodo. V vseh nadlogah, o vseh važnih prigradkih jih hodi popraševati za svet in malokdaj se primeri, da ga ne bi izpolnil. Ne ženi se skoraj noben fant, ne moži skoraj nobeno dekle, da ne bi šla prašati, kaj misli o tem gospod župnik. Tudi se je že pripetilo, da je prosil fant župnika, naj mu izbere on nevesto, primerno in pripravno zanj in njegove okolnosti. Narod je prepričan, da znajo duhovni ne le mašo brati in deliti svetotajstva, ampak tudi coprati in vedeževati. Bliža se jim tedaj z nekako sveto grozo, celo pijani, ponočni vlačugarji umolknejo, kadar gredo mimo župnikovega stanovanja. Farmanom je veliko mar, kako mnenje ima o njih duhovščina. Velikokrat se sliši: »Kaj bi rekli gospod fajmošter, če bi to izvedeli? Tega ne smem storiti, da me ne bodo zmerjali fajmošter« – itd. Dela se velik razloček med kaplanom in župnikom. Ljudje pravijo, da ima župnik večjo oblast in večje blagoslove; kaplan jih ne sme zmerjati niti s prižnice, župniku se to nikdar ne zamerja; on ima v svoji duhovniji tako moč kakor cesar v svoji državi ali gospodar v svoji hiši: podložni ga morajo poslušati brez upornosti, brez jeze. Ali to spoštovanje ni združeno vselej z ljubeznijo. Duhovna imajo ljudje radi, če jih kratkocasi, če jim olajšuje božjo službo, če jim pomaga v stiski dejansko, če

je prijatelj njihovim otrokom. Kmet hoče, da mine maša in pridiga hitro. Jezi ga, če mora stati v cerkvi v delavnik več ko četrt, v sopraznik več ko pol ure in v nedeljo ali praznik več ko celo uro. Kdor mašuje, ne sme iskati molitev sem ter tja po bukvah, tudi ne postavati, premišljevati ali počasi brati in peti, vse mora iti »ajnscevaj«, kakor pravijo, urno kakor drdra železnica, pravilno kakor ura. Tudi pridiga se ne sme gospodu nič ustavljati, vse besede se morajo ujemati, vse misli vezati; bistrourni Slovenec zahteva natančno logiko. Gorje tistemu, ki misli, da se prostemu človeku lahko govori brez pripravljanja! Vsaka, tudi mala nemarnost se opazi hitro, smatra se za slabo znamenje vsako jecljanje, pomišljevanje in ponavljanje in celo usekovanje in kašljanje. Slovenec ljubi, da mu pripoveda duhoven prilike, basni; lepe povesti, čudeže. Take reči pamti dobro in dolgo, spominja se jih rad še čez več let, vidi se, da mu delajo zabavo, da ga mikajo. Kadar se razkladajo dogme in se pretresajo skrivnosti, se mu začne kmalu zdehati; domov prišedši, govori: »Ta gospod ne zna pridigati, govori, kakor da bi se mu sanjalo.«

Nova uganka pa je to, da Dolenjec po eni plati svoje duhovniške visoko časti in čisla, po drugi pa jih brez konca in kraja pika in obira. Ne bo jim prizanesel in zamolčal nobene slabosti, nobene napake, ne duševne ne telesne. Kako neizmerno ga razlikuje ta opravljalnost od vedno spoštljivega Gorenjca! Če Gorenjec tudi kaj reče, dela to med resnimi možmi, med dobrimi prijatelji, ne pa pred otroki, babami in celim svetom kakor brezobzirni Dolenjec. Najraje in najhuje jim očita trdosrčnost in skopost, češ kaj bi spravljaj duhoven, ki nima rodovine in je preskrbljen z vsako potrebo do smrti. Zabavljivo jim postavlja pred oči zgled Kristov, ki je bil Bog in je živel vendar v strašni revščini brez godrnjanja. Rad obira tudi njihove kuharice, pravi, da so zveličani vsakega

stanu ljudje, samo za farško kuharico se ne bere za nobeno, da bi bila v nebesih. Zasledil bo hitro vsako posebnost v njihovem življenju, govorjenju, ravnanju: njegovi ostrozobi kritiki se ne bo odtegnila nobena veselica, nobena šala, nobena nepremišljenost, nobena svoboda, noben dolg, noben madež na obleki. Če so že moški bolj nadležni ko brenceljni in ose, se mora reči, da so ženske proti njim strupenejšje od gadov. Kadar pride nov duhoven, pazijo o prvi pridigi, kaka mu je postava, glas in jezik. Če je lep, ga gledajo zamaknjeno; če se jim ne dopade oseba, so pripravljene precej, grajati ga tudi za druge reči. Ni jim prav, če govori tiho, pa tudi ne, če vpije. Hvalijo ga, če govori po njihovo; če obrača besedo le nekoliko po gorenjsko, ali po »slovensko«, se jim zdi čudno, ali mu ne bodo tega za greh štele, če ne traja pridiga in maša predolgo. S hitrostjo in spretnostjo se jim bo prikupil najprej in najbolj stanovitno. Slišal sem žensko, ki je dejala, da ugame po dveh besedah, če je pridigar dober ali ne. Kdor rabi besedi: »tedaj« in »namreč«, ni ustvarjen za govornika, je dolgočasnik. Če ponavlja duhoven kako besedo preveč, se začno babe smejati in šteti. Pred kapiteljsko cerkvijo so se pogovarjale, da je rekel vikar zadnjo nedeljo: »v tej zadevi« triindvajsetkrat, predzadnjo nedeljo celo več ko štiridesetkrat. Neki župnik, velik poštenjak, je umrl že pred dvajsetimi leti, pa ga opravljajo še zdaj, da je mešal v ogovore nemške, sploh neumevne besede. To ni bilo res, po zgledu starih duhovnikov je citiral izreke cerkvenih očetov po latinsko, kar se je zdelo poslušalcem nemško. Čenčajo, da je pridigal dostikrat: *tampus, krampus médere*. Tega župnika imenujejo sploh »Baratura«, zabavlja je mu, da je povedal tako pogostoma kaj iz bukev sv. Bonaventure. Nekemu proštu in njegovi sestri se je tresla od starosti glava, onemu sem ter tja, tej gori in doli. Prišel sem v veliko društvo deklic in žen, ki so oponašale ta dva starca s tem, da so smeje

se nekatere prikimovale, nekatere odkimovale, govoreč: »Tako se pogovarjata prošt in sestra, naj pravi eden, kar hoče, vselej bo drugi odmajal, da ni res.« V Trebnjem sem našel v krčmi človeka, ki je oponašal govorjenje in vedenje domačega kaplana. V hiši je bilo več ko trideset ljudi, vsi so se smejali in ploskali nesramnemu burkarju, nobenemu ni prišlo na misel, kako nespodobna in za gospoda razžaljiva je taka igra. Čudno sitno se mora zdeti duhovnu, ki pozna ljudi, pridigovati takemu občinstvu, ki preža željno na vsako priliko, da bi ga zasačil, ki deva na tehtnico vsak kihljaj, vsako besedico, vsak naglas. Zoper to kritiko ne pomaga najčistejša nравnost. Rajnki kanonik Meterc je bil svet, evangeljski mož, da se nahaja malo takih. Vse dohodke je delil med uboge, umrl je brez krajcarja imetka. Ali še dandanašnji ga posnemajo poredni ljudje, kako je pozimi čepel v kotu in se stiskal v plašč, tresoč se od zime v nezakurjeni stanici, dasi dobro vedo, koliko revnih rodov in se je ogrevalo za njegove denarje. Meterc je razširjal goreče celo življenje čast Marijino. Zdaj se mu rogajo še proste babine in tercijalke, da je imel privezано na traku mesto ure podobo device Marije, njeno podobo da je nosil ne le na vratu, ampak tudi v klo-buku, v škornjih in drugje.

In vendar je pripomoček, ki obvaruje duhovnike te nesramnosti, ali ga vsak ne zna, pa tudi neče rabiti. To sredstvo je vseskozi preračunano in preiščeno, politično obnašanje. Prošt Arko si je pridobil gotovo velike zasluge za svojo duhovnijo, ali mnogi drugi župniki, katere so ljudje obrekovali, so imeli ravno tolike in nekateri še veliko večje zasluge in brez slabosti njegovih. (Rajnki je bil npr. odpadnik od narodne stranke.) Od kod tedaj dohaja obča hvala, ki doni Arku še po smrti? Od tod, ker je govoril in drugoval z vsakim človekom po njegovi volji, po njegovem značju, z eno besedo, ker je dajal vsakemu prav, ker je med volkovi

tulil, med kosi brlizgal. Ali Dolenjke, ki tako temeljito opravljajo svoje duhovne pastirje, ki se trudijo na vse mogoče načine, dokler jim pretuhtajo in spoznajo osrčje in obisti, se ogibljejo skrbno in premeteno vsake prilike, da bi spoznali pa tudi oni razne napačice in nelepe lastnosti in skrivnosti svojih jezičnih ovčic. K spovedi, se ve, se mora iti, če ne večkrat, vsaj o veliki noči. To je za njih grozno težavna in nadležna reč. Nekatere se tolažijo s pregovorom: V cerkev in v mlin se gre, kamor se hoče. Kako nedeljo zjutraj, ko je še tema, korakajo v Novo mesto iskat si odveze pri kakem napol gluhem, zaspanem patru, ki jih ne pozna in mu ni mar, da bi jih kaj izpraševal. Težje butare so se nosile tudi v Celje, dokler je živel še slepi pop, ki je odvezoval včasi brez izpovedi, prejemši nekoliko šestic za maše. Veliko se jih spoveda sicer pri domači duhovščini, ali tako, da ji ne kaže dosti svojih dušnih oskrumb; Dolenjke tožijo druge, ne pa sebe; če jih začne kak spovednik bolj natanko preiskovati, se umikajo in izgovarjajo tako zvijačno in umetno, da mu ni mogoče priti do izvira njihovih grehov. Kadar zna dekle toliko moliti, da sme iti k obhajilu, obesi rada krščanski nauk na kljuko. Na izpraševanju odgovarjajo mnoge kaj slabo, ker poslušajo cerkvene ogovore nepazljivo in prebirajo molitvene knjige brez misli. Marsikatera zna krščanski nauk slabše v sedemnajstem letu, nego ga je znala v dvanajstem. Blizu mesta živi župnik, ki mi je sam povedal, da teh dvajset let, kar služi v tem kraju, se je nameril samo na eno nevesto, ki je znala popolnoma dobro, kar jo je vprašal. Šele pozneje, v zakonu se začinja zopet gubiti ta nemarnost. Našel sem več žen in starih deklet, ki so znala za čudo veliko molitev, razne litanije, Sveto pismo Starega in Novega zakona, zgodovino cerkve in življenje brezštevilnih svetnikov in svetnic. Ali za cvetočo mladino se ne da tajiti in ovreči pravilo, da je take vednosti ne mikajo, da je zanje mrzla, topa, lena in zanikrna.

Ker govorim o cerkvenih rečeh, naj povem, kaj mislijo Dolenjci o papežu. Mora se reči, da se zanj dosti ne menijo. Ne poslušajo ne njegovih sovražnikov, da bi ga zaničevali, pa tudi ne svojih duhovnikov, da bi čutili zanj kako gorečo navdušenost. Papež živi zanje predaleč in stoji previsoko, njegove razmere in stiske jih ne brigajo, ne zanimljejo. Prosto ljudstvo mara navadno samo za tistega, s katerim obči neposredno, kogar pozna po obrazu, kogar oblast vidi in čuti. Za cerkveni stožer smatra župnika domače duhovnije. Ljudje pravijo: »Naš poglavar je fajmošter, fajmoštrov je škof, škofov je papež, nas skrbe fajmoštri, fajmoštre naj škofi, škofofe pa papež; mi kmetje nimamo nič ne s škofi ne s papežem; zanje vemo, da so višji poglavarji katoliške cerkve, mi jih častimo, ali jih ne poznamo in tudi ni treba da bi jih poznali, njihove zapovedi nam oznanjujejo naši duhovni, za nas je dosti, če jih pokorno in z voljo izpolnjujemo.« Uględu Pija IX. sta dve reči nekoliko škodili. Vojaki, ki so se vojskovali 1848. in 1849. leta na Laškem, so raznesli po deželi abotno laž, da je vnel punt in vojsko zoper cesarja papež in da je tedaj on kriv, da je poginilo toliko naših rojakov. Pripravlja se zoper napad unionistične stranke in Viktorja Emanuela, je nabral Pij IX. več tisoč dobrovoljcev, med katere se je vpisalo tudi precej Slovencev. Ti dobrovoljci so bili deloma res prava sodrga, potepuhi in malopridneži vsake vrste. Naši ljudje so govorili: »Kako za božjo voljo je mogel papež upati božji blagoslov in zmago s takimi vojaki! Ti dve prigodbi sta bili razen dolenjske nezaupljivosti glavni vzrok, da so v teh krajih nekateri hudo go-drnjali o pobiranju Petrovega vinarja in podpisovanju zaupnice za papeža. Dejali so, da pomeni to novo vojsko, papež potrebuje denarjev za dobrovoljce, kdor je podpisal svoje ime, da bo moral iti v boj itd. Z razumnim in blagim podukom so duhovni ljudstvo potolažili. Znano je, kako obilno se je dobilo denarja in podpisov.

Če je pa človek ljudi vprašal, zakaj dajo in zakaj se podpisujejo, so odgovorili večidel, da ne zaradi papeža, ampak zaradi župnika, da bi jim kaj ne zameril. Čul sem tudi mnoge pomenke o posvetni oblasti papeževi. Glede nje se ujamejo skoraj vse misli, da mu je ni treba, ker Kristus, čigar naslednik je, tudi ni imel nobenega pozemeljskega kraljestva. Leta 1872 so se napravile razne procesije, da bi molili verni, da se povrnejo papežu ugrabljene dežele. Dveh sem se udeležil tudi jaz, pa sem prašal več ljudi, zakaj so se pridružili. Rekli so mi: »Zato, ker so želeli fajmošter. Pritisnila je velika suša, prišli smo prosit pohlevnega dežja.«

Kakor vidimo, je skopnela dolenjska pobožnost na to, da mnogi ljudje radi molijo in hodijo k službi božji. Prijatelji molitve so: a) pravi kristjani, katerih je pa tako malo, da marsikatera duhovnija nima nobenega; b) veliko poštenih ljudi, ki blebetajo svoj očenaš sicer ravno tako brez misli, kakor igrajoči otroci svoj anderle, banderle itd., ali vselej z dobrim namenom, kakor pravijo z dobro »malingo«, da se Bogu prikupijo, in c) tercijalke z nekrščansko mislijo, da se prikupijo ljudem, seособno svoji duhovščini, da jim prinese molitev glas in slavo svetosti. Božje službe pa se udeležujejo z veseljem skoraj vsi Dolenjci, ali je neogibno potrebno, da je slovesna, da je lepa. Oziraje se modro na potrebe vsakega nepokvarjenega srca, si je ohranila rimokatoliška cerkev prekrasno in prebogato poezijo, ki ji varuje v zvestobi stare in ji dobiva vedno nove prijatelje na vseh krajih in koncih naše zemlje. Od nekdanje ljubila in gojila glasbo, umetno zidarstvo, podobarstvo, slikarstvo, zato je prav in potrebno, da ji povračajo to nežno materinsko brigo s tem, da jo tako sijajno poveličujejo, da delajo zanjo tako izdatno propaganda. Slovenski kmet in delavec smatra cerkveno slovesnost za svojo glavno veselico. Kako škodljive so mu proti njej vse druge zabave! Pri vinu ne pozna dostikrat nobene

mere, ne neha lokati, dokler se ne upijani in poživini. V ljubezni zanemarja pamet in nравnost, nakopava sto nadlog sebi, milici pa sramoto in nesrečo za celo življenje. Cerkev pa mu podaja prežlahtno in obenem ceno uživanje za uho in oko, za srce in čutnice; veličastne veže božje, ozaljšane oltarje, sijajen obred, doneče zvonjenje, miloglasne orgle, umetno petje, svetlobo sveč in svetilnikov, blagovonjavo kadila, pisane cvetlice, vihrajoče zastave, brezštevne množice po praznično oblečenih ljudi, častite procesije mimo okinčanih hiš in zibajočega se žita, veselo proščenje, slavna božja pota v tovarišiji dobrih prijateljev in dobrovoljnih znancev. Velike pobožnosti o takih prilikah ne iščimo, ne zahtevajmo! Že v tihi, domači hiši se moli brez misli, hrum svečanosti pa dela toliko skušnjave in zmotnjave, da je za navadnega človeka resnična zbranost duha nemogoča. Do zdaj mi je povedal skoraj vsak prijatelj istine, da ni na procesiji ali drugi večji slovesnosti molil tako, kakor bi moral. Marsikateri duhovnik govori in se tolaži, da se nahaja res veliko nepobožnih, ali tudi veliko pobožnih. Ne motimo se! Vedno nam bodi na misli, da dobrohotne domišljije v takih rečeh vselej mnogo več škodijo nego koristijo. Fanatične tercijalke sicer strašansko verižijo oči, ali v njih ne snuje in ne deluje Bog, ampak satan. Naše tercijalstvo je glavna podpora praznoverja, hinavščine in zlobe; prekleta bodita čas in duh, ki sta ga izlegla. Dekleta silijo k cerkvenim slovesnostim zato, da kaj vidijo in slišijo, da kažejo svoj lišp, da ogledujejo lišp drugih; ta namen spričuje njihovo oziranje, namigovanje, smehljanje in šepetanje. Vse se oblačijo, kar se najlepše morejo, katera nima dosti svoje oprave, se šopiri in baha v izposojeni. Celo bleščeče molitvene bukve služijo lišpu, ne pa pobožnosti.

O vseh svetih je splošna navada, da se ljudje jokajo, naj je pridiga ganljiva ali ne. Dekleta se pripravljajo na jok že zanaprej,

jemaje v cerkev najlepše robce, če se da, mrežaste in nazobčane, da si brišejo z njimi solze in razkazujejo obenem lepoto svojih robcev. Posvečenje japonskih mučenikov se je praznovalo tudi v Novem mestu. Pridrlo je skupaj na to slavnost več tisoč ljudi, sosebno ženskih. Dobre duše so se veselile tej pobožnosti. Koliko pa so ti romarji marali za te odlične priče Kristove resnice, se vidi po tem, da knjigar ni prodal ne dvajset nedragih podob njihovih. Po pravici grajata moralist in ekonom vsa proščenja in božja pota kot poglavitne prilike zapravljanju in spolni razuzdanosti. Ali kakor vsaka druga stvar, ima tudi ta dve plati. Človek, ki se ustopi na gledališče estetično in sploh človeško, je prisiljen cerkvene slovesnosti na vso moč hvaliti in odobravati. Bilo bi bogme na svetu žalostno in obupno, ko bi se živelo zgolj za trud, brigo in tlako. Zdelano truplo potrebuje počitek, trpinčeno srce zahteva včasih kako olajšanje, kak kratek oddih, nekoliko brezskrbnih ur, da ga ne zmeljejo udarci življenja, da se okrepeča za nove trude in borbe. Ta počitek, ta oddih pa dajo prostemu človeku le velike svečanosti katoliške cerkve.

Otrok se veseli več tednov pred božičem svojih jaslí; mladina se pripravlja cel post za veliko noč, obhaja vse dobrave in travnike, da nabere cvetic za poslavljenje sv. Rešnjega telesa. Kako krasne so tisti čas slovenske procesije, posebno na deželi, če jih ne kazi slabo vreme. Po pravici slove v okolici novomeški šmihelske. Udeležuje se jih tudi vojaško krdelo novomeško, med izvrstnim igranjem glasbenega zbora se pomiče čez zeleno polje ogromna množica domačih in tujih ljudi. Človek se čudi nežnim obražčkom mnogih kmečkih deklet, med njimi se nahaja marsikatera, ki se mora imenovati v vsakem oziru krasotica. Zrak napolnjujejo divne harmonije, s sladkim petjem šmihelskih deklet se ujema in meša stoglasno žvrgolenje veselih škrjancev. Žene in možaki

molijo, učenci stopajo zase, ravno tako tudi drobne male punčke, ki v belo oblečene in prelepo nakodrane nosijo v desni ročici lične košarice. Ženskih s svečami sem naštel enkrat dvesto deset; drugi rinejo in silijo naprej, da slišijo godbo, edine svečarice raje zaostajajo, in to dela konec procesije tako lep in skladen, kakor je začetek in središče. Nikoli nisem opazil najmanjšega nereda, nikakršne nespodobnosti.

Kaj krasna in ob enem gotovo najnedolžnejša veselica je za prostega človeka nova maša. Ženske pripovedajo celo življenje z neskončnim navdušenjem, kako dobro so se imele o takih prilikah. Tiste, ki so novomašniku v rodu, spravljajo včasih več let za naprej vsak krajcar, da mu morejo pokloniti izdaten podar, dobro vedé, da je takrat podpore najbolj potreben. Za krajcarje in goldinarje, katere mu je dal, se še noben kmet ni pokesal. Kranjec se sploh rad baha, o takih slovesnostih pa najrajši. Posebno v zatičinski in šentviški duhovniji se je kazala prejšnje čase kaj sijajno ta lastnost. Bogatin je hotel napiti novomašniku in je prosil, da mu prineso največjo čašo. Napolnil jo je do vrha in s kupom s tolarji in mu jo je podal s prošnjo, da ne zavrže tega malega znamenja njegove spoštljivosti. Sosed, tudi bogat mož, se smehlja in pravi: »Ti, boter, počastil si gospoda, kakor se spodobi, jaz ga bom le po svoji majhni premožnosti. V papir je zamotal cekin in ga dal novomašniku. Gospod se zahvali za cekin, še bolj pa za papir, v katerem je bil zavit, za bankovec stogoldinarski.

Na cerkvenih shodih se gode res velike napačnosti, zato jih pametni ljudje ne zagovarjajo, večidel jih celo grajajo in zahtevajo, da bi se odpravili. Ali saj bi se praznovali lahko brez živinskega pijančevanja, brez ponočnih razuzdanosti. Marsikateri revež pričakuje radostno tega dne, hrani si zanj nekoliko s potom in žulji zasluženih šestih, da si napravi vsaj enkrat v letu kak dober

dan. Bodi mu ta edini srečni dan blagoslovljen! Najbolj mikavna cerkvena zabava se mi zde božja pota. Nikjer nisem videl toliko od srca veselih ljudi kakor na njih. Prav je, da se skrbi dobro tudi za telesne potrebe; kdor ima denar, mu ni treba stradati ne belega kruha ne mesa ne sladke kapljice. Ali tudi pobožnih molitev nisem videl nikjer toliko ko na božjih potih. Mnogi romarji dohajajo iz pravega namena, da izpolnijo storjeno obljubo, da prosijo duševne in telesne pomoči zase in za svojo rodovino. Nedolžni siromaki iščejo zdravja in ga dostikrat tudi nahajajo. Tisti ne poznajo človeške narave, ki trdi, da vera ne pomaga. V tej reči ni treba misliti na kako višjo pomoč, na kak čudež. Romar pušča svoje skrbi doma, se giblje cel dan in včasih po več dni zaporedoma v čistem zraku slovenskih dobrav in višav; udje, žile in mišice se razmičejo svobodno skoraj brez prenehljaja; kri se oživlja in ogreva bolj in bolj na vsakem koraku; v noge prihaja speh, v truplo moč in čilost; vedno večja veselost in budrost obhaja in prešinja srce, dušo in život, človeka napolnjuje in povzdiguje radostno zaupanje, da bo ozdravel. Ni tedaj noben čudež, da pomore božja pot, večji čudež bi bil, ako ne bi nič koristila. Kineoterapija je postala dandanašnji prevažen del razumnega zdravljenja. Romarstvo ima na Slovenskem svoj poseben red in ustroj, svoje vodnike in vodnice, ki molijo naprej ljudstvu, korakajo pred njim v procesijah in ga prepeljujejo od ene božje poti do druge. Med vodniki si je pridobil največjo veljavo pobožen mož, ki je doma s Štajerskega in ga imenujejo zato sploh le »Štajerca«. On zna moliti brez števila litanij in molitev pa tudi pridigati, in sicer dobro, tako ganljivo, da spravi v glasen jok in stok celo krdelo, več sto ljudi. Ali tudi hudih zabavljacev se ne manjka. Na Trški gori so ga zasmehovali novomeški rokodelci in dijaki, pa se je ujezil in zaklel, da ga nikoli več ne bode na to goro, poiskal si bode bolj mirnega kraja za čast

Marijino. Zdaj snuje res neko novo božjo pot. Med vodniki se nahajajo včasih zreli hudobneži, ki rabijo romarstvo za svoj dobiček. Pri Sv. Roku za Savo je ukradel vodnik svojim romarjem petdeset goldinarjev, žandarji so ga zasačili in pokazali tatu romarjem, ki se niso mogli načuditi, da more tako svet mož krasti. Med vodniki slovi najbolj Semičanka Ana. Ne da se popisati kako košato in strastno ukazuje svojim romaricam in kako potrpljivo in pohlevno jo poslušajo. Meni se zdi hasek božjih potov dosti večji od škodljivosti njihove. Reven bajtar je pravil, da je potrošil za pot na Kum tri goldinarje. Sosed mu je očital: »Ti, ali ne bi bil storil bolj pametno, ko bi si bil kupil za te lepe denarce raje krompirja in soli in bi bil ostal lepo doma?« Kajžar odgovori: »To pa že ne. Brez tega krompirja in te soli sem prebil vseeno. Lakote nisem trpel zato hvala Bogu nobene. Prišel pa sem s Kuma na pol bolj zdrav, kakor sem tja šel. Zdaj vem, kaj se pravi veselje. Na Kumu sem se čutil srečnega kakor še nikdar ne v celem življenju. Vselej se mi dobro zdi, kadar se spomnim tega popotovanja.

Kdor je našel na božjih potih zdravje, jih seveda ne more prehvaliti, in število teh srečnih je veliko. Sploh se mora reči, da noben romar ne obžaluje svoje hoje. Na ta ali drug način je vsakemu kaj dala, vsakemu kaj pridila. Sosebno ženske imajo, prišedši domov, za več tednov dovolj pogovora, kaj so videle in slišale novega, lepega in čudnega, kako različno in srčno so se razveseljevale. Še čez deset let se jim zasvetijo oči, ko se začno pomenkovati o svojem preradostnem romanju. Kdor je bil tako premožen in srečen, da je mogel iti na Sveto goro, v zagorsko Bistrico ali v gorenjsko Brezje, si je prinesel nazaj popotnico za celo življenje, spomin na tak pot ga tolaži in krepča v puščobi in revii svojega stanu. Mestni in sploh bolj omikani ljudje radi zaničujejo božja pota kot praznoverje. Kakor si jih tolmači nevedna množica, so mu res precej

v rodu in gotovo je, da jih ustanovnik krščanske vere ni zapovedal. Ali tudi s stališča prostega kmeta ne gube svoje veljave in važnosti. Vraža se od vraže razlikuje. Jugoslovanske vile in vešče, čare in coprnice so se rodile iz iste matere: iz narodne domišljije. Vero v coprnice smatra vsak razumnik za abotno, gnusno in škodljivo in želi, da se ji iztrebi zadnji koren. Vile pa mu ostanejo pomenljiva, vzvišena, prekrasna bitja, katera priznavajo in časte po pravici vsi hrvaški in srbski pesniki. Tako poetično ceno imajo za nas Slovence tudi božja pota. Kdor ne nahaja na njih veselja in uživanja, je znak, da nima čistega čuta, nepokvarjene narave. S pridom jih obiskuje vsak, z največjim seveda pesnik, ali tudi učenjaki, narodoslovci, botaniki, jezikoznanci imajo priliko se okoristiti. Presrečnega se čuti domoljub, gledaje na toliko mnoštvo svojih milih, s strupom tujstva še ne zamorjenih, na duhu in truplu zdravih in korenjaških rojakov. Nehote jame prepevati: Še Sloven'ja ni prepala. Čaroben blesk obseva božja pota za mladino vseh stanov. Koliko hrepenečih src se je že združilo na njih včasi v dosmrtno srečo, včasi pa žalibog tudi v dosmrtno gorje! Mene Gorenjca, nenavajenega takih prizorov, so mikale najbolj tiste ponočne procesije, ki jih zovo Dolenjci »vrtec«. Če se smejo imenovati božja pota v nekem obziru katoliške olimpije, ne bomo grešili, ako rečemo dolenjskim »vrtcem« slovenske elevzinije. Na noben način naj bi ne prezrli slovenski domoljubi velike važnosti, katero bi lahko dobila božja pota v našem narodnem gibanju. Naj jih obiskujejo v obilnem številu naši patrioti, naši pevci, naši knjigarji! Tu je prekrasna prilika, da občijo s svojim narodom, da mu prodajajo slovenske bukve, da ga bude in vnemajo za napredek in domovino z ognjeno besedo, s slavjanskim petjem! Kraj in vera ne bodeta se s tem oskrunila, kajti spada ljubezen do naroda in domačije ne le med sploh človeške, ampak tudi med krščanske

čednosti. Božja pota imajo veliko večjo imenitnost za daljne ljudi, nego za bližnje sosede, in to je naravno. Tudi v tej reči velja beseda: Nemo propheta in patria. Če popotuje človek tri dni, se bo čutil v duši in truplu vse drugače okrepcanega in olajšanega, kakor če roma le tri ure daleč. Sveti Feliks dela veliko čudežev Belim Kranjcem, Novomeščanom pa nobenega. O Zaplatah pripovedajo Dolenjci samo en čudež, tisti, zaradi katerega se je začela zidati cerkev, neka Štajerka pa mi jih je naštela več ko dvajset. Ko sem vprašal Gorenjce za Brezje, so govorili jako dvomljivo o čudežih, ki se ondi gode, oddaljeni Dolenjci pa so o njih prepričani, ker jim jih potrja skušnja. Le malo božjih potov si je ohranilo staro slavo. Njihova važnost se menja, kakor vsaka druga stvar na zemlji. Stari ljudje še dobro pomnijo, koliko tisoč romarjev se je zbralo vsako leto na Gorjancih pri cerkvi sv. Miklavžu in sv. Jere, dandanašnji sta te dve cerkvi popolnoma zapuščeni in skoraj razrušeni. Na Žalostno goro hodijo še zmerom velike množice, ali že slove dosti bolj mlade Zaplate. Straško Mater božjo so romarji pozabili, hrvaška Bistrica vabi še edine Posavce in taka usoda je zadela veliko nekdanjih božjih potov. Romanje ni sicer nič ponehalo, romarji si iščejo samo novih krajev, ki so si dobili po kakem naključju večji glas božje milosti. Dandanašnji prekosuje vse druge gorenjsko Brezje, čez sto let mu Dolenjci morebiti ne bodo več še imena vedeli. Mnoga božja pota so se razvila in se razvijajo še zmerom iz cerkvenih shodov. Sploh pa se opazuje, da romajo Slovenci najraje k cerkvam, ki stoje daleč proč od mest in večjih vasi, v tihi samoti, sosebno na visokih hribih. Vodita jih v tem brez dvombe pesniška narava in neki skriven čut pobožnosti, ki se plaši in izogiblje posvetnega šuma, pozemeljske ničemurnosti.

Kako si misli Dolenjec pravo devico in dobro nevesto? V Zalogu se je bila omožila kmečka hči, v krčmi so se stari možje o njej pogovarjali in je niso mogli prehvaliti. »Ta je,« reče najmodrejši med njimi, »vendar enkrat taka, ki ima vse dobre lastnosti, ki bo prinesla ženinu, če ga še nobena ni, božji blagoslov, srečo že na tem svetu. Ima nekoliko dote, je hodila rada v cerkev, ni nikogar črtila, nikogar obrekovala, ni nikoli fantovala, je zmerom pridno delala, se ni šopirila, je bila zgolj prijaznost in dobrota, pri njej je bilo kratkočasno, če se je kaj menila, in celo če je molčala. Obenem slovi za prvo lepoto prečenske duhovnije.« Večina dolenjskih deklet ne spodablja v vseh rečeh na ta lepi ideal. Blage, ljubeznive matere je podaril Bog skoraj vsem. Ne morejo se bogme tožiti, da trpe v domači hiši kako silo in krivico. Ali ljubezen sama ne zadostuje; kjer ni združena z razumnostjo, bo naredila več kvara kakor koristi. Hčere, katere imajo dobre in skrbne matere, se uče rade od njih in je veselje videti, kako izdatno jim pomagajo gospodinjiti. Mnogo mater pa nima nobene pameti, nobene brige. Ker se otroci na delo ne silijo, si odrejajo taki starši lahkomišljene, vetrenjaste, lene avše in malopridnice. Na Gorenjskem vlada ostra disciplina. Dekleta morajo delati, če ne zlepo, pa zgrdo. Hišnih opravil se navadi vsaka. Če je tudi slabe glave, bo storila doma na polju svojo dolžnost, če ne drugače, pa vsaj kakor kaka mašina. Dolenjka, katero je kaznila usoda s slabo materjo, pa ni za nobeno rabo, ne zna temeljito prav nobenega posla, živi celi okolici za nadlego, vse nje delo ni toliko vredno, da bi jo ljudje hranili, nikar li gizdavo oblačili. Konec je, da si morajo služiti kruh in opravo z grehom, ker ga ne umejo s poštenjem. Ker se dekletom jezik ne brzda, smejo govoriti vse, kar jim pride na misel, naj bo spodobno

ali ne. Neprenehoma se vrsti in meša šala in smeh z opravljanjem, prazno čenčanje s šumečim petjem, medeno prilizovanje z zlobnim zmerjanjem in kričanjem. Brez konca in kraja snujejo doma in v soseščini vsakovrstne poredne zdražbe in spletke. Preizvrstno razumejo hujskati in zabavljati. Če še duhovnim ne prizanašajo, kako bi mogle posvetnim ljudem in stanovom. Ženski spol slovi že od nekdanj radi jezičnosti, ali Dolenjke so si zaslužile vsekako čast, da jih posadi pravična kritika v prvo klop babje šole. Komaj jih sreča človek, se že začno o njem pomenkovati, kdo je in kakšen, tako blizu in glasno, da jih mora slišati, kar se ne zdi vsakemu prijetno. Ljudi, katere bi morale spoštovati, nadlegujejo z nesramnimi vprašanji, npr.: »Gospod, ali je res, da štimate svojo deklo? Zakaj nosite očala, kajne, da iz ošabnosti? Ali nosi res hlače vaša gospa, ne pa vi?« Itd. Posebno jih veseli, če morejo koga javno osramotiti. Nekemu graščaku so pozobali vrabci proso, ker jim ni napravil strašil in ga je dal prepozno požeti. Dekleta naredo iz slame in cunj velikega moža in ga postavijo na prosišče. V roko mu denejo pismo, v katerem je bral graščak in pred njim vsak, kdor je hotel: »Vaša gnada, naš dobrotnik! Ker sami ne znamo govoriti, smo si dobili pomočnika, da Vam prinese tale naš listek. Lepa, presrčna hvala Vam za rumeno proso, katero je našim lačnim kljunom podarila Vaša milost. Bilo je kaj okusno in prav dobro nam je teknilo. Prosimo in priporočamo se še znanprej. Kaj bi spravljali proso za nehvaležne ljudi, ki se drže kisló, kadar jim pride kaša na mizo, saj imate nas, Vaši gnadi do smrti hvaležne vrabiče.«

Povedal bi lahko še več zgledov takih očitnih zabavljic. Če graja človek zbog vednega klepetanja, se mu smejejo in pravijo: »Jezik je ustvarjen, da se govori. Zmerom se ne moremo meniti kaj pametnega. Mi obiramo druge, drugi pa nas. Mi se za to ne

jezimo, naj se pa še drugi nikar. Hudega ne želimo in ne delamo nikomur. Beseda sedi na koncu jezika, pa se zmika.« Če razžali kdo Dolenjca, je strašno hud, za dobro ime se pretepa in tožuje, sam pa dela s tujim poštenjem grje ko svinja z mehom. Kdor očita po krivem kako reč Dolenjki, kriči nanj in ga kolne, da ga ušesa bole; če se ne pobere, mora paziti, da mu ne skoči v lase, sama pa ne mara nič za resnico, ne pozna nobenega obzira.

Res čudno pa je, zopet nova uganka, da se ujema s to jezičnostjo tako splošno lepa prijaznost, s katero sprejemajo Dolenjke tujca in se pogovarjajo z domačinom. Hinavščina to ni in ne more biti, ta priljudnost izvira brez dvombe iz staroslovenskega značaja. Kaj mikavno in smešno je poslušati pomenek dolenjskih mater s hčerami, kako se oštevajo in opominjajo in si nikoli nič ne zamerijo. Včasih pravi starka: »Ti, Micika, si taka vlačuga, da bi se zaljubila v kozla, ko bi imel klobuk na glavi.« Včasih pa očita Micika: »Mati, vi ste taka pijanka, da bi popili gnojnico, ko bi vam jo krčmar prinesel.« In mati in hči se smejeta takim besedam. Kadar ne neha trditi kako reč Micika, reče nazadnje mati: »No, naj pa bo po tvojem, saj vidim, da hoče biti dandanašnji pišče pametnejše od koklje.« Če pa ne odjenja starka, zavpije hčerka: »Vi, mati, ste taki, kakor tista baba, ki jo je vrgel mož v vodo in mu je kazala škarje še izpod vode.« Malokdaj ostane hči materi kak odgovor dolžna; če se ji ne ljubi kaj delati ali kam iti, ji pove kar naravnost, da neče, in mati mora sama opraviti ali si pa poiskati drugega človeka. Kakor Lahi, priznavajo tudi Dolenjci nekako ravnopravnost in spoštujejo mnenje svojih otrok. To dokazujejo tudi nauki, katere jim včasih dajo. Mati, katero imajo vsi sosodje za prav pametno, je govorila hčeri, ki se je odpravljala v službo: »Bog te spremi, Reza! Ne bo ti škodilo, če poskusiš, kako se služi in kak kruh se jé pri tujih ljudeh. Če se ti bo prav godilo, ostani, ali zmerjati in

z nogami teptati se ne daj. Če te bodo hoteli zaničevati in imeti za norca, pokaži jim figo in pridi domov, saj veš kam; kakor ti ni doslej manjkalo pri nas kruha, ti ga tudi zanaprej ne bo. Delaj, kar bo tvoja dožnost, ne več ne manj; lenobe ne smeš pasti, ali bi bila tudi neumna, da bi delala za druge. Če boš kriva in ti gospodinja kaj poreče, jo poslušaj, ne odgovarjaj se hudobno, da ne dobiš slabega imena. Če pa storiš, kar je prav, in te bodo kaj hoteli zmerjati, se pa le odreži; človek mora svoje poštenje braniti, drugače ni za drugega ko za smeti.« – Jako čudno je učila druga, tudi razumna žena svojo Lenčko: »Spravila sem te v službo h gospodi, ker ravna gospoda s posli najbolje. Črtili in zasmehovali vem, da te ne bodo. Izpolnuj natanko, kar ti bo naročila gospa. Drugače slišim, da je dobra, ali iz neke srboritosti daje deklam zaušnice. Tega ne trpi! Za eno ji smeš dati dve nazaj. Mojega otroka ne bo tepla ne cesarica, nikar taka sraka. Možakov se varuj ko hudiča, posebno škriccev. Ne verjemi jim nobene besede, da te ne zavedo v greh in sramoto. Toda ker smo pod kožo vsi krvavi, me dobro poslušaj, kaj ti velim. Če bi se ti primerila nesreča, kar Bog ne daj, da bi se ti spozabila in zanosila, beži precej iz službe domov. Jaz že vem, kako in kje te bom skrila, da ne bo izvedel svet tvoje grdobije.«

Za neomajano pravilo se mora smatrati, kadar graja hčer sosed, gospodar ali kdor koli drug, da verjame dolenjska mati njej, ne pa tujcu, naj bo krivnja očitna, kolikor hoče. Ni čudo, da taka brezmerena potuha marsikatero dekle popolnoma razneži in spridi. Ta učilnica odreja neukrotljive svojeglavke in upornice, ki spravljajo v zgodnji grob premehke roditelje in uboge može. V težke stiske in dolgove zakapa starše tudi gizdavost mladih deklet. Gospodarji se pritožujejo, da ne morejo plačati davkov radi dragih kril in jopic, katere morajo kupovati. Zlasti v novomeški okolici pa so tudi sladkosnedaste, da Bog pomagaj. Vedno jim roji po glavi, da

bi kaj sladkega srknile in kaj boljšega prigriznile. Kofetkati so se navadile že zdavnaj. Če mati ugovarja, jih zaboli glava ali želodec, da ozdravijo, je treba iti kuhat kavo. V mestu se krepčajo z rozolijo, si kupujejo skrivaj sladkarije, pleče, laški sir in druge take dobrote, katera ima fanta, jo mora gostiti s pivom, salamami, kifeljci in punčem. Če odidejo starši od doma, si gredo cvret in peč, kar premore kuhinja, dvorišče in žep. Najbolj jim diše picki in sveža solata. Na gostijo se povabijo tudi prijateljice. Na mizi stoji dobrega vina in kruha, kolikor ga nositi more. Žlahtnega olja se porabi včasih po cel polič. Mati pride domov, pogreša to in ono in povprašuje: »Za božjo voljo, kaj je to? V omari sem imela več ko dvajset jajc, zdaj ni nobenega. Zginila mi je vsa smetana. Piščet je bilo deset, zdaj vidim samo tri« – itd. Hčerke se drže tako nedolžno, kakor da ne bi za to skrivnost nič vedele, otožno in plaho odgovarjajo: »Za božji čas, kdo je to naredil? Saj smo dobro pazile in varovale, ali hudoben človek se priplazi tako tiho, da ga ni moč čutiti. Že več dni lazijo po vasi cigani in neznani berači. Gotovo nas je teh kateri okradel. Piške pa je podavil morda kragulj.«

Sejme ljubi Dolenjec strastno, gospodarji in gospodinje morajo na njih zmerom kaj kupovati ali prodajati. Če ostanejo doma dekleta, odnese kuretino dostikrat ta presneti požeruh kragulj. Starši kvarijo in razvajajo rodovino in družino sami. Gorenjec se čudi dolenski potrati, ko vidi, kolikokrat se peče potica v prostih kmečkih hišah in koliko se použije v njih pšeničnega kruha, kupljenega v mestu in v krčmah. V Ljubljani slové dolenske deklice, da se nauče veliko prej in bolje kuhati kakor gorenjske. Kuharice pripisujejo to večji bistrournosti. Res je, da daje odreja Dolenjkam večjo spretnost, ali pripraviti se navadijo marsikako reč že v domači hiši, katere gorenjsko dekle pred dohodom v mesto še po imenu ni poznalo. Lišpavost se očita Dolenjkam po pravici.

Skoraj vsaka ti bo naštela več jedi, za katere ne mara. Posebno »bizgeca« ne morejo videti, ali ječmenove kaše slovenski delavec ne ljubi nikjer dosti. Neka prav razumna gospodinja mi je rekla, da najemlje tudi za ženske opravke raje moške. »Če dam možakom dosti piti, so zadovoljni že s samim kruhom in krompirjem, ženske pa bi tudi rade pile, obenem pa dobro jedle. Moram jim kuhati meso in štruklje in vsaka baba zahteva drugačne, ena smetanaste, druga sirove, tretja orehove. Pa če naredim tudi vsaki po volji, store manj ko moški, ker delajo bolj leno in počasno in tudi manj pospešno, ker so slabejše.«

Iz sladkosnednosti izvira zapravljivost. Prejete darove dekleta zaslaskavajo, zajedajo in zapivajo. V Ribnici pošiljajo premnogi posli privarovani zaslužek v hranilnico. V vinskih krajih na Dolenjskem pa je kaj redka reč, da bi si hlapec ali dekla kaj prihranila. Kadar je novina sadja, si kupujejo breskve, češnje, kostanj, pozneje grozdje; o postnih dneh si strežejo z dragim brinjevcem; o cerkvenih shodih ne zadostuje za vino in meso pol goldinarja; če je treba iti domov, na božjo pot ali drugam, se družina najraje vozi, kar tudi ni zastonj. Dekle sem slišal dostikrat govoriti, da imajo tako majhen zaslužek, da ga ni vredno varovati, za svoj trud si mora človek včasih tudi kaj boljšega privoščiti. Naj bo kakršna koli veselica ali slovesnost v obližju, ne more mladina strpeti, da se je ne bi udeležila in nekoliko grošev zapravila. Kar se ne zaje in zapije, se troši na drago, obenem pa prav slabo opravo, ki je v dveh, treh mesecih raztrgana. Denarja se, z eno besedo, ne zdi nič škoda dolenjskim dekletom. Za nekoliko veselih ur razmetavajo brez premisleka vso svojo gotovino. Z zabavami pa si kratiijo in podkopavajo tudi zdravje, ker ne poznajo dostikrat nobene mere ne vinu ne plesu. Iz vročih podov in hiš se hodijo hladiti na veter in sneg, potne in zasopljene se zalivajo z mrzlim vinom,

marsikatera se ne brani obilne pijače že na tešče, za zdravje nisem opazil najmanjše skrbi ne na moški ne na ženski mladini. Dolge in težke bolezni izhajajo iz tolike nemarnosti. Mnoge je pokopala pljučnica; mnoge dobe za celo življenje težke noge, da jih komaj vlačijo; glava boli pogostoma skoraj vsako Dolenjko, v tridesetem letu nima skoraj nobena vseh in popolnoma zdravih zob, sploh je laglje dobiti škrbasto kakor belozobo krasotico. Sloveče je doljenjsko oko, gnusni so doljenjski zobje.

Dandanašnji pa je prevzela dekleta tudi nekaka smešna in nevarna gosposčina. Začela so se sramovati raznih kmečkih del. Pred petdesetimi leti je dekla, če je trebalo, tudi pasla, zdaj se smatra to za sramoto, iz take službe se beži pred božičem in včasih že pred kresom. V Novem mestu se zove vsaka natakariča »gospodična«, ki streže in si daje dvoriti gostom, ne maré za druga opravila kot zanjo nespodobna. Dekle nečejo preveč zaostajati, v opravi posnemajo mestno nošnjo, voziti po mestni ulici cizo (vlak) jih je sram, marsikatera hodi nerada še po vodo, gleda, da se tega znebi, kako bi se pripravila kam za hišno. V Šentjerneju so mi pravili, da nočejo domača dekleta več na polju delati, češ taki prosti posli spadajo na dekle in najemne. Take tožbe sem slišal tudi v Trebnjem, na Toplicah in celo v pridnem Žužemberku.

Dolenjka ne more prebiti brez tovarišije. V samoti se je loti strašen dolgčas, neprenosna otožnost. Ker ji višji namen življenja ni znan, začne obupavati in si želeti v cvetoči dobi smrt. Če pride na kako veselico, ji izginejo kmalu te črne misli. Žalost in radost se vrstite v njej tako hitro kakor meseca aprila dež in sonce. Če ji starši nočejo ali ne morejo kupiti zaželene cape ali ji v kaki drugi reči ne postrežejo po volji, jame hudo godrnjati in se spravljati od doma v službo. Po pravici govore matere, da jih zapuščajo hčere, ko bi potrebovale najbolj njihove pomoči. Prav je, da se

kmečka dekleta ne sramujejo hoditi v druge hiše za denar delat in si služiti same kaj za obleko. Mnoge zljajšujejo s takimi zaslužki prav izdatno težko breme ubogih roditeljev. To pa se nikakor ne more odobravati, da beže v tujo službo, ko imajo v domači hiši dosti dela in kruha, in silijo starše, da si morajo iskati mesto njih drugih in nezanesljivih poslov. Iz velike, marsikdaj preobširne svobode, katero uživa Dolenjka od otročjih let, izvira njihova zgodnja zrelost in samostalnost mišljenja in ponašanja in neka posebna močatost značaja. Opravila in veselja fantovska mikajo tudi dekleta, pa jim jih nihče ne prepoveduje, nihče v greh ne šteje. Kakor fantje, hodijo tudi dekleta po hišah tepežkat, oglarit in se napravljajo na svatbah v maškare. Da znajo mnoge plavati, sem že omenil. Nekolikokrat sem našel dekleta, ko so se učile streljati s pištolo in puško. Tujec se čudi, da tod tako pogostoma ženske sejejo in orjó. Na Gorenjskem žvižgajo in kolnejo moški, na Dolenjskem tudi dekleta. V krčmah sem jih videl včasih, da so se partale igrale domino in celo kvartale. Na Težki vodi mi je bridko tožil hlapec, da se mora kvartati z gospodinjo in da je že dve leti zaporedoma zaigral ves zaslužek. Luk se smatra sicer za moško hrano, ali marsikatera Dolenjka ga je kaj rada s kruhom. Nekatere sem čul ponoči med fanti ukati in za druge sem izvedel, ko družina pozaspi, da natihoma vstajajo in hodijo na plesišče ali celo fantom v vas! Dekleta in žene kvantajo rade ne le med sabo, ampak tudi pri možakih, včasih še pred neznanim človekom. V krčmah ni nič čudnega, da se dekleta, ko pridejo v nedeljo od božje službe, preoblačijo vpričo gostov. Kadar se fantje nespodobno šaljijo, dekleta molče ali pa se še muzajo, malokdaj sem opazil kako hudo jezo, kako ostro prepoved. Včasih je nekatera pobegnila, da se pokaže pošteno, ali se je kmalu zopet povrnila. Ne trdim, da večino njih to kvantanje veseli, ali človek bi želel, da bi razodele

bolj očitno svojo nezadovoljnost. Če primerimo dolenjske fante z dekličmi, bomo opazili velik razloček v njihovem razvitku. Dekleta se odlikujejo z brhkostjo, s čilim, čvrstim, lepo vzraščanim truplom in večidel tudi z zdravim razumom. Mladenci pa zastajajo v vseh teh lastnostih nenavadno. Novinci, ki so dopolnili dvajseto leto, so podobni srednjim pastirjem. Jemljó jih najraje za lovce, za pešce ali konjenike, zvečino nimajo ne dovoljne rasti ne moči. Šele okrog petindvajsetega leta, mnogi še pozneje, dobivajo Dolenjci moško krepost in utrjenost. Tujci se čudijo, kako da krasotice morejo in hočejo ljubiti take šibke pritlikavce, take pol otroke – pol fante. Vzrok tej dolgi slabosti mislijo nekateri, da je večja razuzdanost moške mimo ženske mladine, posebno silnejše pijančevanje in ponočevanje. Meni se to ne zdi verjetno, kajti rastejo in se razvijajo počasno tudi mnogi pošteni fantje. Z večjo pravico se more pripisovati ta čudni prikazek težjemu delu, ki ga morajo opravljati fantje ob nedovoljni in netečni hrani.

Ljubezen je znamenje dosežene ali vsaj bližnje doraslosti in zrelosti trupla. Ta čut se zdi skoraj vsem pametnim Slovencem ne le neumen, ampak tudi jako grešen, ako se goji pred zakonom. Kdo se je zdrznil prvi tako osramotiti in oskruniti ta koren življenja in poštenja, to podlago države in društva? Kdo je pritisnil žig greha na rajsko ljubezen, ki je pogoj srečnega zakona, da mu oslaja mlada leta, da ga znebuje sebičnosti, da ga navdušuje za ideale, da ga krepča v stiskah, tolaži v nadlogah, da mu dela najtežja bremena lahka in sladka, da ga omlaja in razvedruje njen radostni spomin še v sivi starosti? Ne da se ne tajiti ne dvomiti, da je storil to temni in surovi duh prejšnjih vekov, nekdanjih popov in menihov. Dandanašnji je zmagalo bolj blago, bolj človeško in, more se reči, tudi bolj krščansko mnenje. Le malo duhovnikov trdi absolutno grešnost ljubezni. Eden teh je rekel ženinu, ki

je ljubil presrčno že dolgo časa nevesto: »Zoper vajino zavezo ni drugih zadržkov kakor ta vajina ljubezen. Ali ne veš našega pregovora, kdor se naje ljubezni pred zakonom, da mu je zmanjkuje v zakonu. Svetujem ti, da si izbereš drugo nevesto, tako, s katero nisi imel do zdaj nobenega znanja. Ženin ga seveda ni poslušal, ostal je svoji Zefiki mož beseda in živi prav srečno z njo že veliko let. Opomniti moram, da se vrši temu župniku že osemdeseto leto in da se, kolikor vem, vsi njegovi tovariši pomenkovajo šaljivo o tem nasvetu, ki ga je dal pošteni mož gotovo z dobro mislijo ženinu. Nekateri duhovni si pomagajo s tem, da nočejo naravnost ne nagovarjati ne odgovarjati. Pravijo: »Čemu ljubiti se? Če ti je namenil Bog to za nevesto, tega za ženina, jo boš dobil, te bo snubil brez prejšnjega čenčanja in ljubkanja.« Samo za enega sem izvedel, ki dovoljuje mladini brezpogojno ljubezen. Velika večina meni znanih slovenskih duhovnov pa beseduje modro: »Ljubezen sama zase ni greh, če je čista in je nje namen svetotajstvo zakona, ali zahteva veliko pozornost in premagovanje, da ne zavede v sramoto in težek greh. Ljubezen je treba prepovedovati ljudem, katerim kakršne koli okolnosti ne dopuščajo, da bi se vzeli. Treba je ogibati se vseh nevarnih prilik. Mladini raznega spola se morajo zabraniti shodi na samoti, v temini, pri obilni pijači itd. Mladi se ne smejo ljubiti brez vednosti in volje svojih pametnih roditeljev. Naj se shajajo in razgovarjajo v njihovi hiši, najbolje, če vpričo njih in po belem dnevu.« Vsak razumen in izobražen človek bo pritrdil takemu govorjenju.

Med svatovskimi pesmimi sem slišal eno, ki dokazuje, da tudi prostemu ljudstvu ni neznan pojem o čisti ljubezni. V njih se hvale samski stan, ker samce vse za ljubo ima. Ljubi in ljuba ne skrivata ljubezni, ali se pomenkovata zmerom spodobno in vpričo vseh ljudi, ne pa skrivaj in na samem, in sicer zato ne, da se ne bi moglo

misliti, »da je kaj b'lo«. Krasno se vpleta v pohvalo te čiste ljubavi popis lepih prikazkov narave, cvetic, tičic itd. Žal mi je, da nisem imel prilike, to milo pesmico zapisati.

Sploh smatra kmet ljubezen samo v teoriji za greh. Poezija in življenje mu za to abotno blodnjo pustih asketov nič ne vesta. Bralcem ni treba praviti, na kako neizrečeno lep in nežen način prepevajo Slavjani vseh plemen nebeško sladkost in peklenko trpljenje goreče ljubezni. Gosposki ljudje ne poznajo prostega ljudstva, ako mu očitajo neobčutljivost, topost srca in nesposobnost, hrepeneti po idealih. Ne maré za »grešnost«, posluša v tej reči edino le glas svojega srca. Sosebno Dolenjka ni vajena, premagovati svoje nagnjenje.

Kaj mikavno je videti, kako visoko čislajo zvestobo v ljubezni celo taki ljudje, ki zagovarjajo sicer grešnost tega občutka. V neki krčmi v Šentpetru več jako pobožnih in postavnih žensk ni moglo prehvaliti Prešerna. Domača hči jim je bila prebrala njegovo življenje in nekoliko najlepših pesmi. Zamikaje se, govorile so ena čez drugo: »To je bil dober, pošten mož. Takega ni bilo in ga ne bo. Bi si bil lahko izbral gospodično, katero bi si bil hotel. Doktorja vzame vsaka rada, še bog če jo hoče. On pa je ostal mož beseda, zvest svojim obljubam. Oh, ali bi bilo ženskam dobro na svetu, ko bi imele take prijatelje in može, ki bi iskali sreče v tem, da ustrezajo svojemu dekletu ali svoji ženi.« Možakov, ki bi ljubili svojo milico ne le presrčno ampak tudi stanovitno, se mora nahajati kaj malo na Dolenjskem, kajti govore ženske za vsakega zvesto ljubečega, da takega še ni bilo in ga ne bo. V Ločnem je imela krčmarica veliko golobov, ali vsakovrstni kragulji so jih odnesli in použili razen enega para, ki je razveseljeval gospodinjo še veliko mesecev s svojo nežnostjo in složno ljubeznijo. Naenkrat zgine golob. Golobica ga je iskala po bližnji in daljni okolici, pod

vsako streho, na vsaki njivi, v vsakem grmu, ali brez uspeha. Zapuščeni tovarišici se ni ljubilo ne jesti ne piti več. Čez nekoliko časa je poginila od tuge, žeje in lakote. Krčmarica jo je pregledala in ni našla na njej mesa ne za enkrat v usta. Oblile so jo solze in vselej, ko je pravila to ginljivo prigodo sosedom in znankam, so se ji udirale vnovno in tudi njene poslušalke so si brisale oči in se ihtile. Enkrat pridem tudi jaz v to jokajočo družbo in vprašam, kaj se je pripetilo. Gospodinja mi pove vzrok in reče nazadnje: »Ta uboga, neumna živalca je pokazala boljše, žlahtnejše srce, kakor ga imamo mi razumni, po božji podobi ustvarjeni, krščeni, ljudje. Fant se roti nedolžni deklini, da ji ostane zvest do smrti. Ona mu verjame, ljubi jo tako dolgo, dokler jo spravi v nesrečo. Dostikrat pa se prilizuje in slini zraven nje še drugim. Zakonski si prisežejo na svetem kraju pred božjim oltarjem dosmrtno ljubezen in zvestobo. Kako malo pa je takih, ki bi to prisego spolnjevali. Mož komaj čaka, da mu žena umrje in vdove bi se hotele omožiti že prvi mesec po moževi smrti.« O teh besedah so vse pričujoče žene in dekleta glasno zaplakale. Tako blagočutno in mehko je srce nepokvarjene Dolenjke.

V tej knjigi bom povedal več zgledov prave, srečne in nesrečne ljubezni, da dokaže resnico čutov, ki zvene v narodnih pesmih, tudi dejansko življenje. Kakor spolni nagon, pospešujejo društvena svoboda in mnogobrojne veselice na Dolenjskem tudi vnetje prve ljubezni. S štirinajstim letom gori že veliko mladih src, nekatera zadene Amorjeva strelica že v dvanajstem. Deklice skrivajo in zatajujejo svoj občutek, ali ne tako skrbno, da ga ne bi opazile bistrooka mati in šegave, vse vedoče vrstnice. Materam se zdi to včasih smešno in ne reko hčeram ne besedice. Če jih začno svariti, dobe kmalu odgovor: »Ovbe, kaj me s tem dražite. Če bi bilo prav res, ali niste bili vi v mladosti nikoli zaljubljeni?« Stare

se zakrohoto in pravijo dobrovoljno: »Ti spak ti, kaj me boš to izpraševala?« Fantom v tej nežni dobi seveda ne odkrivajo svojega plamenčka. To se napravi šele sčasoma, ko dovršijo na primer šestnajsto ali sedemnajsto leto, o kaki posebni priliki, po kakem posebnem naključju. Sreča ima že od nekdanj navado, podpirati mlade, zaljubljene ljudi, da se to, kar se rado ima, skoraj vselej kje najde in izpove. Vsaj nekaj časa ne more razdvojiti združenih src nobena še tako lepa pridiga, nobena še tako grozna sila. Pregovor: »Al' jo uč', al' v jamo luč'« pomeni, da si zaljubljeno dekle ne da dopovedati ne zlepo ne zgrdo. Mačko je povabil škof na kosilo. Pri takih gospodih je se sladko in mastno. Srečni mucni ni manjkalo ne sočne pečenke na medene potice. Kaj bahato je sedela za mizo, zdaj je uživala v veliko slast na ponudbo stoječa jedila, zdaj se je zadovoljno oblizovala in čedno umivala. Ko ji pride nova sla, ji nihče ne brani, zajeti znova kjer koli in kolikor koli hoče. V obednico stopi gost, ki je nekoliko zakasnil. S sabo je prinesel lično miško in jo izpustil na tla. Mački zabliskajo oči. Ne meni se več ne za pečenke in potice ne za krače in klobase. Všk, skoči izza mize in plane na miško. To basen razlagajo Dolenjci, da je muca mlado dekle, škofovo kosilo brezskrbni, srečni samski stan, zapeljiva miš pa lep fant. Vsaki se godi bolje, dokler samuje, ali prirojeno nagnjenje jo vleče k možakom.

Ljubezen ima včasih kaj poetičen uvod. Deklica pošlje fantu, s katerim se je seznanila, po kaki prijateljici šopek lepih cvetic. Šopek sam ob sebi ne pomenja še nič drugega kakor spomin. Če pa fanta razveseli, da pošlje zanj kako povračilo ali da se drugače pokaže hvaležnega, slede še drugi šopki in obenem seve prav prijazni pozdravi. Iz takega pošiljanja se razvije kmalu kak shod in pogovor na samem in ljubezen. Ta čut se da neki zanetiti tudi s čarobnimi pripomočki. Slišal sem za več trav, ki se v ta namen

dado použiti ali popiti človeku, po čigar nagnjenju kdo hrepeni, ali nisem izvedel zagotovo za noben primerljaj, da bi se bilo to res poskusilo. Z nohtovi so ozdravljali včasi Gorenjci hude pijance, v Bršlinu pa sem sam videl, da jih je nastrgalo staro dekle v vino in ga dalo piti vdovcu, da mu vcepi ljubav in voljo za ženitev.

Neka gospodična, ki živi med prostim ljudstvom in ga dobro pozna, me je vprašala, če vem, kateri znaki izdajajo Dolenjko, da je zaljubljena, dasi ne črhne sama o tem ne besedice. V čudu jo pogledam in pravim, da mislim, da se v tej reči ne razlikujejo Dolenjke čisto nič od drugih Evinih hčera. »Kar se tiče čuta, gotovo ne,« mi odgovori, »ali vnanje oblike so v vsakem kraju drugačne. Pri nas je deklica zaljubljena, če začne naenkrat gojiti sama rožice, za katere doslej ni marala. To je znamenje, da hoče poslati ljubemu šopek iz domačega pridelka. Deklica ljubi, če začne naenkrat sama hoditi v cerkev. Dolenjki sicer ni mogoče prebiti na tem potu brez zgovorne tovarišije. To pomeni, da se nadeja srečati dragega in se brez priče z njim pomenkovati. Če začne zahajati kmečka hči pogostoma v tuje hiše na delo, je vzrok, ker išče prilike, sniti se z ljubljenim fantom. Takih znamenj bi vam naštela lahko še dvajset, ali se bojim, da mi ne bote verjeli, zastonj pa nečem govoriti.«

Dolenjska ljubezen je sploh jako strastna, ali večidel prav kratka. Strastna je zato, ker se otroci ne uče pri starših krotiti svoje poželenje, zatajevati svojo voljo, podlagati se tuji avtoriteti, popraševati za svet, prositi za kako dovoljenje. Kakor delajo in govore vse po svoji glavi drugje, se godi isto tudi v ljubezni. Prva strast je že marsikatero deklico pogubila. Kadar dogori čez nekoliko tednov ali mesecev ta nevarni ogenj, se pozneje ni bati nikoli več, da bi se katera zaradi nesrečne ljubezni hotela prebosti, obesiti ali utopiti. Dolenjska lahkoumnost se bojuje zmagovito s takimi groznimi

nakanami. Če je trkalo srce lahko za Franceljna, se poskuša, če ne bo trkalo ravno tako lahko za Janeza ali Jožeta. Če se kuja ljubček, naj se le – manjka se drugih fantov! Nezvestoba se povračuje z zaničevanjem; srce ne boli od nje; zguba se nadomeščuje z novim dobičkom. Tako se vrste in pode občutki do svojega groba – zakona, če pa ni moč omožiti se, se preganjajo še veliko, veliko let, včasih do sive starosti, včasih celo do smrti. S tem pa nikakor ne trdim, da je ta spremenljivost in pozabljivost splošna. Res pa je, da se igra vse preveč in prehudo z nežno stvarco – s srcem. Ker pogasne večidel ves ogenj v mladosti, ostaja za starost, ki bi potrebovala najbolj blagodatne toplote, le mraz in led. Prepriča sem, da bi ljubezen bila bolj stanovitna, resna in čista, ko bi jo smela kazati mladina v omenjenih mejah javno pred svetom, dasi bi izgubila s tem dober del svoje mikavnosti. Skrivanje in utajevanje je rodilo še malo zdravega sadja. Premišljajmo zdaj nekoliko obširneje glavne prilike in razmere, o katerih se v nemajo mlada srca najbolj pogostoma, o katerih pa povene tudi največkrat žlahtni limbar nedolžnosti.

Prvo mesto gre vinu. Z dražestnimi vencami poezije prepleta vinstvo celo življenje dolensko in mu daje neki poseben, preradosten značaj, kakršnega gorenjsko nima. Kadar je trgateg obilna in tudi druga letina ne preslaba, se čuti Dolenjec zadovoljnega in srečnega, kakor se njegov slovenski brat na gornji Savi, Dravi in Soči nikdar čutiti ne more in ne zna. Po dva, tri tedne ne prenehajo razlegati se po prijaznih, prisojnih gorica vesele pesmi, navdušeno vriskanje, iz srca gredoči smeh, dobrovoljna šala, grmeče pokanje možnarjev. Veselic se udeležuje vse, kar le gibati more: dete, ki je komaj shodilo, starček, ki hodi ob palici, zelena mladina obojega spola, gospodar z delavci in delavkami, gospoda velika in mala, pišoča in posedujoča. Pustivši za zdaj to poezijo na strani,

preglejmo nekoliko bolj natanko nasledke in učinke vinske pijače. Ne da se tajiti, da so naši Dolenjci sploh razvpiti za velike pijance. Vpraša se, koliko je v tem glasu resnice. Gotovo je, da se pije dandanašnji več, kakor se je pred nekoliko desetki let. Gorenjci ne kupujejo ne polovico toliko dolenjskih vin, odkar so jim železnice odprle Hrovatijo. S hrvaškimi vini se ne morejo meriti dolenjska ne v dobroti ne v jakosti in zdaj, kar je posebno izdatno, vsled lahke in brze vožnje tudi ne v ceni. Dolenjci morajo tedaj, če hočejo ali ne, popivati svoje vino doma, ali v domači hiši, ali pa, kar je za njih še huje, v domačih od leta do leta pomnožujočih se krčmah in beznicah. Doktor J. Vošnjak popisuje v 64. broju »Slovenskega naroda« 1872 razmere s trto obsajene slovenske zemlje 1867. leta proti 1820. letu. Po novi meri, ki se je pričela 1867. leta, ima zdaj krški okraj 250 oralov (*oral: 57,55 a.*) vinogradov več, nego jih je imel 1820. leta. Drugi okraji dolenjski to število še deloma presejajo. Kostanjevica jih ima več nego 1820. leta, 242, Novo mesto 599, Mokronog 576, Žužemberk 164, Trebnje 178. Prideluje se tedaj na Dolenjskem dosti več vina kakor 1820. leta, prodaja pa veliko manj proti prejšnjim, brezželezniškim časom. Iz tega se lahko vidi, da napreduje pitje in pijančevanje, kajti mi ni znan noben primerljaj, da bi bil gospodar vino na cesto izlil, če ga ni prodati mogel. Moglo bi se ugovarjati, da se ljudstvo vedno pomnožuje in da več ljudi potrebuje tudi več vina, pije da se ga morda res precej več nego prejšnja leta radi nemogočnosti prodaje, ali ne toliko, da bi se narodu moglo očitati splošno pijančevanje. Te splošnosti jaz tudi ne trdim, marveč jo tajim. Dolenjci še niso zabredli tako daleč, da bi se jim moglo reči pijanci. Jaz sem poznal dosti premožnih kmetov, ki ga ne pijejo nikdar čez mero. Kadar ni vina, trpi to pomanjkanje velika večina gospodarjev brez velike žalosti, ne dela na hišo dolgov, da si ga more kupiti, je zadovoljna, če ima

vsakdanjo hrano. Dolenjsko vino slovi po pravici, da od njega ne boli glava, da je zdravo. Pravi vzrok te zdravosti pa je dostikrat njegova slabost. V mnogih vinogradih raste sama borna lipina, tak cviček, da je komaj vreden imena »vino«. Če je lepo dozorela, daje prav prijetno pijačo, vsaj pozimi, ali močnega moža ne more upijaniti, če jo požlevi tri bokale (*bokal: 1,5 litra.*). Mene je ugrela vselej dosti bolj ena merica (*merica: 0,4 litra.*) dobrega vina nego cel bokal te »zdrave« zelenice. Če ima Dolenjec vino, ne mara nič za žganje, in sploh se more reči, da mu žgane pijače ne ljubijo. To je za zdravje prevažna okolnost. Vinski tres in bes se nahajata prav poredkoma. Veliko ljudi umira v sivi starosti, dasi so ga pili vsak dan in dostikrat po več bokalov. Našel sem starce, ki niso bili nikoli bolni in so pripisovali svoje zdravje in svojih sedemdeset in več let dobremu vinu, ki so ga uživali neprenehoma od otročjih let. Star korenjak, ki je imel blizu devetdeset let, mi je pravil, da ga je popil vsak dan najmanj tri poliče in se čuti še zdaj tako močnega, da more po cel dan drva sekati in popotovati venomer po šest ur brez truda.

Veliki pivci so dostikrat tudi veliki jedci. Obilna pijača se ne vrši skoraj nikoli brez obilnega zalaganja, poleg bokala stoji krožček prekajenega, debel kos potice ali kaj drugega takega, kar ublažuje prehudo silo vina. Tudi je treba pomisliti, da veliko gospodarjev nima nič vinogradov, veliko pa tako majhne, da ne dobe iz njih tudi o dobrih letinah več ko kakih dvajset do trideset veder (*vedro: 56 litrov.*). Več vina si morejo privoščiti trdni kmetje, ki ga pridelajo po osemdeset, sto in še več veder. Ali skoraj vsi ga morajo mnogo odprodati zaradi davkov in drugih potreb. Tisti, katere mu ga dosti še ostane, pa ni navajen, da bi ga popil sam z družino, gostoljubno ga deli s sosedi, znanci, prijatelji, pa tudi z neznanimi popotniki in prihodniki. Kdor prezre to slavjansko gostoljubnost,

ne more soditi nikdar našega kmeta pravično, ker bo imenoval veselega pivca prerad razuzdanega pijanca. Pravil mi je kmet, ki je ohranil za dom petdeset veder, da ga je po natančnem računu porabil zase in za družino komaj dvajset veder, trideset so mu ga popili najemniki in drugi ljudje in vendar slovi za hudega pijanca. Ko bi se dobro štelo, bi se našla ista razmera skoraj povsod. Dva veseljaka sta prinesla s sabo v večjo tovarišijo pet bokalov vina. V pol ure se je sodček izpraznil; vsi so kričali na silna pijanca. Jaz sem opazoval to pijačo in videl, da sta dala drugim družabnikom dvaindvajset kupic, popila sta ga tedaj sama komaj polovico, kar je sicer tudi veliko, ali ne toliko, da bi se bila s tem osramotila, zlasti ker je bila lipina. Malokateri hlapec bo godrnjal, če ga dobi o težkem delu en bokal na dan, dekle in ženske sploh so zadovoljne s poličem. Tudi to je že veliko, ali ne toliko, da bi se moglo trditi, da so dolenjski delavci pijanci in dolenjske delavke pijanke. Trta pa tudi ne rodi tako pogostoma kakor npr. krompir ali žito. Vinščaki so mi dokazovali večkrat iz skušnje, da v sedmih letih sme pričakovati dolenjski gospodar samo dve dobri letini, tri so srednje, dve pa tako slabi, da se ne plača trud. O bornih letinah ga pije kmet grozno malo, posli skoraj nič. Zadnja leta so jeli pridno delati jabolčnik in hruškovec, da ga uživajo samega ali pa namešanega z vinom. Po laškem zgledu so začeli nekateri napravljati tudi »malo vino« (vin piccolo), ki daje žejnemu kaj izvrstno pijačo. Gotovo je, da Dolenjci zvečine ne pijo toliko, da bi škodilo njihovemu zdravju in življenju in da bi zaslužili sramotni priimek »pijanci«, ali ne da se tajiti, da bi jim zaleglo vino veliko več, ko bi ga prodali, ne pa sami popili, tudi je res, da ga mnogo, gotovo tretjina Dolenjcev loka čez mero in potrebo in da ga srkajo željno še taki, ki ga ne bi smeli pokusiti, npr. otroci in bolniki. To se ne zdi ljudem nič čudno, če ga podela otročnica v desetih dneh celo

vedro. O velikih godiščih, o trgatvi, po dokončani mlačvi itd. se pije poleg stare navade toliko, kolikor se hoče in more; če ga ni doma, ga je treba kupiti ali ga dobiti na posodo.

To dajanje vina olajšuje nekoliko nelišpavost; pivci gledajo na mnoštvo, ne na dobroto; s slastjo pijo najstrašnejšo kislico, katere količkaj razvajena usta ne bi pokusila. Gospodar, ki obeta za možaka tri poliče, za ženske tri merice na dan, dobi najemnih, kadar in kolikor hoče. Hiše, kjer se deli malo vina, se ogibljejo delavci, dobra hrana brez pijače ne mika dolenjskega človeka. Primorski Hrvatje, ki hodijo v te kraje zidat in tesat, se ne morejo načuditi tej potrati. Tudi oni pridelujejo veliko vina, ali ga prodajajo, dosti se jim zdi za dom eno ali dve vedri, sicer si tolažijo žejo z vodo ali z malim vinom. Zato pa se tudi malokdaj pripeti, da bi kdo hišo zapravil. Dolenjskih kmetij je prišlo radi pijančevanja že brez števila na boben. Če se obvaruje gospodar te nesreče, mu pomaga živinoreja ali kupčija, vino prav malokdaj. Kdor ga dobi dvajset veder, bi ga lahko prodal po štiri, tudi po pet goldinarjev in še draže, kar bi mu bila izdatna podpora v gospodarstvu. Ali samo najhujše stiske ga morejo na to prisiliti, sicer si ohrani vseh dvajset veder za dom, in to se mu zdi še malo. Zato je rekel že marsikateri opazovalec, da bi za Dolenjce bolje bilo, ko bi vinograde opustili in obdelovali bolj pridno svoje polje. Tako splošno se po moji misli ne sme govoriti. Velik vinograd, obsajen z žlahtno trto, je dika in močen steber vsake kmetije. Mali, z lipino zaraščeni vinogradi, ki dajo pijačo za dom, ne za prodaj, pa gotovo veliko več škodijo nego koristijo, ker zahtevajo trud in trošek, katera bi se dala obrniti z večjo koristjo za druge kmečke opravke. Ob sami vodi bi ostal kmet ravno tako zdrav kakor ob tej omledni, slabo pripravljeni lipini ali zeleniki. S prodajo vina bi marsikdo obogatel, pa neče. V Grčevju živi kmet A. Pridelal je 1869. leta dvesto petintrideset

veder in ni prodal ne kaplje. Popilo se je vse doma. V rodovini je osem ljudi, med njimi so štiri nedorasle hčere. Najmlajša, petletna Zefka ga je posrkala na dan sama tri merice. Vpričo mene jo je vprašala mati ob devetih zjutraj, če je že kaj žejna. Ljubeznivo dete se zadere: »Ne vem, kje tako dolgo postavate, da mi ga že ne prinesete, menda bi radi, da bi jaz umrla od žeje.« Precej za zajtrk se je prinesla družini cela neža, posoda, ki drži štiri bokale. Vsak dan ga je šlo dobrega pol vedra. Ob nedeljah sta korakala po prvi maši oče in mati precej v klet in je nista zapustila do trde noči, da je treba bilo spat iti. Jedi jima je nosila dekla v klet. To se ve, da vseh dvesto petintrideset veder niso mogli požlampati domači. Vabili so pit vsakega človeka, ki je šel mimo hiše, znanega in neznanega. Tako gostoljubje naj gre rakom žvižgat!

Isto leto ga je dobil tudi v Grčevju kmet R. blizu dvesto veder, prodal ga je samo trideset, vse drugo je požrla nenasitna domača potreba. V Gornjem Kamenju ga popije nepriljubljeni K. s svojo neveliko rodbino na leto po sto veder. Leta 1871 so povedale »Novice«, da ga je posrkal neki učitelj z ženo v štirih mesecih petintrideset veder. Sem ter tja se nahajajo grozoviti pijanci; ki ga podelajo vsak dan po pet bokalov in se jim komaj pozna, da so ga kaj pili. Pod Trško goro poznam moža, ki odmerja svoji ženi vsak dan po sedem bokalov. Včasih da pijanka kako kupico sosedi ali prijateljici, večidel pa ga podavi sama. V šentpetski duhovnici so slovele prejšnji čas kot pijanke Bojanka, Dragomanica in Volekovka. V dveh urah so ga podelale skupaj petnajst bokalov in nobena ni bila nič pijana. Neki sosed je hotel poskusiti, koliko ga more Bojanka nesti. Začel ji ga je točiti zjutraj na tešče; baba zvrne bokal za bokalom; ko se ji nabere osem, se sosed naveliča in jo zapodi iz hiše. Prišedši na zrak, ni padla, ampak šla po cesti v redu kakor kak trezen človek, samo glavo je držala nekoliko

postrani. Volekovka si več let ni kupila nobenega piskra. Napotila se je zaradi tega večkrat proti mestu, ali je denarje spotoma zapila. Kar je našla v hiši, žitnici in na polju, vse je prodajala, da je ujela groš za preljubi vinček. Nazadnje ji je ostal samo en dober lonec, v katerem je kuhala za žival in za ljudi. Moralo je goreti po cel dan v peči, da je zmogla dovolj nakuhati. Takih zgledov bi naštel lahko celo stotino, ali naj bo dosti tega gnusa. Kar poje pesem: »Kiklico prodala bom, za sladko vince dala bom ...«, se godi marsikdaj v resnici.

Če kdo pijancem in pijankam kaj očita, se izgovarjajo s pregovorom: Kar je truplo pridelalo, naj truplo uživa. Posebno ostudno se zdi tujcu, da čuje tako pogostoma žvenketanje kupic že zjutraj. Enkrat sem slišal peti že ob šestih v štirih hišah zaporedoma: »Glažke nalivajmo – vince popivajmo – to je veselje – moj'ga srca.« Kar se je pelo, se je tudi delalo, povsod so tavalijani ljudje po hiši. Grdobija pijanstva se ne pripisuje le posameznim rodovinam in ljudem, ampak tudi celim stanovom in krajem. Za trgovratne pijance slove mešetarji, vozniki, mesarji, kovači, godci in – učitelji! Za vse, seve, to ne velja, sploh pa se ne da tajiti, da je ta sramotna navada med rokodelci in obrtniki silno razširjena. Močno se trdi, da se tudi kramarice in lecionarice ne morejo imenovati zmerne in trezne. Krčmarski in mlinarski otroci slove po celi deželi že od nekdanj za nepopoljšljive vinske mušice in gotovo ne brez vzroka. Mlinarsko življenje mi ni dosti znano, to pa sem se sam prepričal, da se nahaja izmed deset krčmarskih hčerá tod ob Krki in Temenici sedem do osem pijank.

Ne sme pa se tako brž verjeti, če se očita ta greh celim vasem in mestom. O veliki vasi, ki stoji dve uri od Novega mesta, govore vsi sosedje in celo duhovščina, da so vsi gospodarji pijanci razen dveh in še teh se je eden drugje rodil. Ta ima krčmo in pozna tedaj dobro svoje vaščane v tem oziru. Naštel mi je sedemnajst

pijancev, kar je sicer veliko, ali se ne ujema s splošno govorico, kajti je vseh gospodarjev več ko sedemdeset. Včasih pa srkajo čez mero tudi najpoštenejši možaki, najmodrejše žene. Nekoliko takih predobrih dni v letu ima skoraj vsak Dolenjec. To se godi npr. o velikih praznikih, pustni torek, o trgatvi, na shodih in sejmih. Shodi se napravljajo ne samo pri farnih cerkvah, ampak tudi v podružnicah in sploh pri vsaki cerkvi, kjer se bero naše. Nekatera cerkev ima še po več shodov v letu, deloma jih je toliko, kolikor oltarjev. Če stoji v velikem oltarju Mati božja, ima sem ter tja za vsak svoj praznik posebno proščenje s tem razločkom, da je eno veliko večje od drugih. Na glavne shode privre mnogo tisoč ljudi, če ne ovira vreme. Ker se jih udeležujejo razen domače tudi vse bližnje fare in podružnice, uživa Dolenjec, ki ima kaj denarja (volje mu ne manjka, če je zdrav, nikoli) teh veselici v letu precej veliko. Dosti jih dohaja rado tudi s praznim žepom radi tovarišije, zijaosti, petja, godbe itd. Shodi se ne razlikujejo med sabo skoraj nič. Človeka čakajo povsod do malega iste zabave in iste nespodobnosti. Najsijajnejši so pri farnih cerkvah, zlasti če pridejo dobro izurjeni godci, na priliko novomeški. Iz dnevnika priobčujem tu kratek popis prečenskega proščenja. Vršilo se je kaj veselo in živo, ker se je dobilo vina prav dober kup, vedro po tri do štiri guldinarje. Po slabih vinskih in žitnih letinah nimajo te svečanosti nič mika, udeležba je sicer vselej velika, ali obiskovalci se po maši in popoldanji božji službi napotijo kmalu proti domu, kupivši kaj malega odpustkov in popivši kvečjemu eno ali dve merici.

Elijina nedelja 1869. leta. Fara imela je danes, kakor se govori tod, svoje »žeganje«. Shod je bil tak, kakor so vsi. Spominjala se ga bota bridko marsikateri prazen žep, marsikatero nedevisko

dekle. K maši sem šel zjutraj. Ker me ni privedla pobožnost, sem hodil sem ter tja, iz cerkve k orglam, od orgel pred cerkev in zopet noter ali pa sem ter tja po vasi mimo gostoželjnih krčem in zaspanih lectaric. Starci se čudijo, ko pogledajo dandanašnji po cerkvi; pravijo, da se jim zdi, kakor da ne bi bili več v domačem kraju. Za njihove mladosti so nosile ženske na glavah pisane robce, zdaj imajo same drage mrežaste peče. Možaki so hodili nekdam v kratkih, zvečine prtenih hlačah, zdaj se bahajo z dolgimi, suknenimi. Dekleta prečenske županije slove po pravici radi zaspanosti. Pri prvi maši nisem videl skoraj nobene, strašno veliko pa grdih, izpitih babur. Pred cerkvijo sta sekala dva mesarja govedino za zajtrk. Preklinjala sta celo mašo tako glasno, da se je vse v cerkev slišalo. Če je rekel duhoven: »Dominus vobiscum«, se je čulo odzunaj: »Hudič, prekleta kanalija!« Ko je zapel glorio, sta se oglasila mesarja: »Sakramenska šema, pri moji duši!« Če bi bil prišel med nas kak pogan, bi se bil stresel od groze, da delamo »kristjani« toliko nečast svojemu Bogu. Okoli mesnice so se klatili kocasti psi, ki so hlatali po kosteh, lajali, se klali in preganjali. Predno sem stopil v cerkev, je vrgel mesar za enim kozlov rog, katerega se je držala capa kože in kosem možganov. Zadeti pes zacvili, stisne rep in zbeži, ali lakota ga pritira kmalu nazaj. Zgrabivši rog, plane v bližnjo koruzo, drugi psi za njim, vname se ravs in kavs, da se začno vsi ljudje v cerkvi smejeti. Med celo mašo so nas motili tudi metajoči kozli, ki so peli okoli mesnice svojo mrtvaško pesem. Mesarjema se pridruži več že dobro natrkanih vlačugarjev, ki jima pomagajo kričati in preklinjati. Med pridigo se izgube vsi ti falotje na zajtrk v krčmo. Tudi iz cerkve jo nekateri pobrišejo, da se odteščajo z vinom. Drugi ljudje v cerkvi večidel zehajo ali dremljejo. Malo število pazljivih poslušalcev se smeja kaplanovemu grmenju zoper pijance in pijanost. Star dedec zagodrnja poleg mene:

»Saj zdaj še ni veliko pijanih, popoldne jih že bo, ali ti ne bodo poslušali, če jim pridigaš lepo ko Bog v nebesih.« Kaj vseč je bilo ljudem, da je dovršil gospod svoj ogovor z besedo: »Razložil sem vam voljo božjo, ali prav dobro vem, da se zaradi te moje pridige ne bo popila danes ne ena kaplja vina manj, kakor bi se bila, če bi vam pravil kaj drugega ali če bi bil popolnoma molčal.« Maša se je zdaj nadaljevala. Veliko ljudi je pridrlo šele zdaj v cerkev. Vse ženske okoli mene so brale iz lepih bukvic; možakov pa ni imel skoraj nobeden ne bukve ne paternoštra, zijali so tja naprej, molil menda ni nobeden dosti. Proti koncu maše so začeli požirati sline, prav očitno se je kazalo, da jim dražijo čutnice vinske skušnjave. Nekoliko jih je šinilo iz cerkve v krčmo še pred blagoslovom. Ko odidem kmalu za njimi tudi jaz, se prerinem z velikim trudom skozi množice beračev in ciganov, oblegajočih cerkvena vrta. Razni majhni prijateljčki so me opomnili že prejšnje dni, da jim moram prinesiti odpustkov, zato korakam najprej k lectaricam, dokler se more še kaj izbirati. Babe ne verjamem da bi se bile danes že kaj poškopile z blagoslovljeno vodo in molile kak očenaš. Cerkev se nekako boje, menda zato, ker imajo na sebi napol gosposke cape. Včasih nisem mogel lectaric živih videti. Malo kdo slepari ljudi tako strašansko ko te švigašvage. S tujimi denarci si je lahko lepotečiti obražček in si mašiti lačni in žejni kljunček s pečenčico in starinico. Za nekoliko močnatih slaščic in pisanih papirčkov sem moral odšteti več ko štirideset soldov. Ko bi bil človek to prej vedel in šel mlad za lectarja, bi imel mesto borne modre pole zdaj lahko graščino. Polovica romarjev se je gnetla okoli lectarskih odrov, druga polovica se je podila v krčme. Še pred osmo uro se je začelo razlegati po okolici vpitje in petje navdušenih shodnikov, vmes se je slišalo peklensko cviljenje in lajanje brezštevilnih psov in otožno meketanje smrti čakajočih kozlov. Tako se je opravljala ta slovesnost zjutraj, nič bolje ne ob desetih. Deseta maša je

odločena poleg stare navade za lepe in mlade ljudi, za fante in dekleta. Videl sem res prav veliko krasnih oprav in zalih obrazov, ženski spol se je odlikoval znamenito mimo moškega, čigar obleka je kazala pretemne barve, čigar lica so se mi zdela nekako preveč stlačena in vinska. Že v cerkvi so letele oči od desne na levo, ali sem dobro zapazil, da nekoliko, toda hinavsko bolj skrivaj, tudi od leve na desno stran. Po maši se je množica hitro pomešala in sparila. Petdeset, morda sto parov bi bil župnik precej lahko poročil, in človek bi smel staviti glavo, da se ne bi med njimi ne pet parov branilo svetega zakona. Nekatere ljubice poprašujejo bolj po tiho: »Ali si kupil, ali boš kupil kaj odpustkov zame?« Nekatere pa kriče glasno, da jih vsi ljudje čujejo: »Tine, odpustka!« »Tone, odpustka!« Od lectaric pa hajd v krčmo, če se da, v kak samotnen kot. Ali tak dan je preveč gledalcev in poslušalcev, treba je potrpeti do večera, šele ponoči se uživa pravi cukrček. Domačih fantov in deklet opoldne ne sedi dosti v krčmah, južinat gredo domov, danes se goste z mesom in vinom, ali prave sle manjka, duša se jim zamika v popoldanje veselje. Opoldne skubejo krčmarji le tuje in daljne ljudi in kakega zasebnika in pijančka. Domači, popivši polič, se odpravijo, na njih pride vrsta šele po blagoslovu. Res, da praznujejo mnogi ta svetek tudi v domači hiši z rodovino in kakim dobrim znancem ali prijateljem. Ali mladini ni mogoče strpeti, da ne bi pogledala, kako se radujejo pri sosedovih, pri botru, pri vrstnikih in vrstnicah, pri učitelju, kaki ljudje pojo, ukajo in si nazdravljajo v krčmah, katerih je o proščenju vselej nekoliko več in so sploh veliko boljše založene s pijačo in založki nego druge dni leta. V krčmah in okoli njih se zbere sčasoma, če ne tretjina, pa gotovo petina vseh župljanov razen ogromnega broja tujih romarjev. Tudi starci, hišni gospodarji in gospodinje se radi pridružijo, hlapci in dekleta so pričujoči skoraj vsi. Tako se spremene sicer

žalostne beznice v mrgoleče pozorišče preveselega uživanja in gibanja. Dobivši nekoliko kmečkih znancev, sedem z njimi v senčnat šotor, ki ga je naredil krčmar za bolj odlične goste na gričku za hišo. Nekoliko pozneje pride med nas še grajski lovec, ki je sicer rojen Nemeč, ali zna lomiti toliko po slovensko, da se je mogoče z njim pogovarjati. Pomenkovali smo se to in ono, začeli smo z današnjo veselico. Prijatelj mlinar pravi: »O ko bi imel človek denar, ki se bo zapil danes tukaj, bi praznoval lahko celo leto. Pijane bo gotovo pol fare.« Moj sosed Kamenar se oglasi: »Čeprav ne toliko, ali dosti ne bo manjkalo. Ko smo obhajali žegnanje v Straži, sem šel nalašč po vseh štirih krčmah proti večeru in sem naštel sto trinajst pijanih ljudi, ki so komaj stati mogli. Moj bratranec, ki vozari proti Savi, mi je pripovedoval, da so jih našтели enkrat v Šentjerneju tak dan še čez tristo.« Lovec, že nekoliko natrkan, začne zabavljati Dolenjcem, da so vsi pijanci. Stari stolar jih začne braniti in dokazovati, da je to laž. Pravi: »Če bi bili mi res vsi pijanci, kdo bi mesto nas delal, kdo bi nas živil? Kar kdo ima, bi kmalu zapravljal, kaj pa potem? Pijancu se ne ljubi delati in tudi nima moči in razuma za noben posel. To pa menda vidite, da se naše njive orjo in gnoje, da se naša živina glešta, da naredo, kar potrebuje kmet, domači rokodelci. Mi ga res radi srkamo, kadar ga imamo. Če ga ni, pa ne obupujemo zato in se ne obešamo. Danes je res vse veselo, vina bo poteklo veliko, ali proščenje praznujemo v letu samo enkrat.« Nemeč se zadere: »Kaj se branite, rekli so mi do zdaj še vsi dacarji, da hujših pijancev od Dolenjcev ni na svetu.« Stolar zavrne: »Dacarji ne vedo nič, razen tega in še to ne dobro, koliko vina kak krčmar potoči. Šlo ga bo danes v Prečni gotovo petdeset, morda tudi sto petdeset veder, in dacarji bodo čenčali o naši pijanosti. Ne bodo premislili, da ga pije vse, kar je prišlo na shod, dva tisoč in nemara celo tri tisoč ljudi.« Temeljiti

Švaba se zakrohoče: »Čakajte malo! Kaj menite, če bi imel vsak Dolenjec dosti denarcev ali pa zmerom dosti svojega vina, da ga ne bi izmed deset pilo devet čez mero, in sicer vsak dan? To je dovoljen dokaz, da govorim resnico, če imenujem Dolenjce pijance. Smehljaje se reče mlinar zabavljaču: »Vaše besede so hembra no hrome. Vaš če, če, če se mi zdi strašno aboten. Če bi bilo to ali to, vem, da bi se zgodilo marsikaj na svetu. Če bi se grešilo zoper šesto in deveto božjo zapoved brez nevarnosti, brez neprijetnih nasledkov, vas vprašam, koliko dedcev in bab bi ostalo poštenih, koliko bi se jih zbalo samega greha? Izmed desetih, mislim, da komaj eden, morebiti tudi nobeden. Soditi se mora po tem, kar je, ne pa kar bi utegnilo biti.« Celo društvo pritrди tem pametnim besedam, edini Kamenar pravi: »E no, taki pijanci ravno nismo, kakor misli ta grajski mož, ali preveč ga pa le pijemo. Fajmošter so pripovedovali že večkrat, da je na Gorenjskem prav veliko ljudi, ki ga niso poskusili celo življenje, pri nas, v naši fari pa ne poznam nobenega takega, odkar je umrl Prečenčan Krištan, ki ga je privoščil vsakemu, samo sebi ne.« Tovarišija se nasmeja o teh besedah in začne ugibati, kje bi se našel še kak tako čuden človek, ki ne mara za vino. Nekateri pije le starino, nekateri ne ljubi kislega, nekateremu ne diši belo, drugemu ne črnina, ali sovražnikov vsake kapljice skorajda dolenjska zemlja nima. Mlinar se vendar domisli, da ga ne pije v topliški duhovniji Žmajdkova hči Ljudmila. Zdaj se spomni tudi stolar, da je slišal enkrat, da živi taka vodo-pivka tudi na Mirni. Ta ženska je klobučarica. Te treznosti ji ljudje niso verjeli prej, dokler niso videli, da se celo na svatbi ni dotaknila z usti nikoli kupice. Jaz sem povedal, da sem izvedel za tako deklo v Gotenjski vasi. Vpričo ljudi ga res ni pila nikdar. Rekla mi je, da ji tako smrdi, da ga ne more videti, žejo si gasi z vodo in z mlekom. Iznenada stopim enkrat v vežo in jo vidim, da pije nekaj

iz lonca. Mislim si, to je mleko. Pogledam v lonec in zapazim, da je ta pijača črna in diši močno po dobrem vinu. Tako smo se razgovarjali in šalili kake pol ure; ko pritisnejo v šotor še mnogi druge ljudje, se vzdignem in začnem hoditi po vasi, da vidim, kako se uživa proščenje drugje.

Prikaže se mi marsikak prijazen prizor. Tu sedi mati med svojimi štirimi hčerami, ki služijo daleč ena od druge in so prišle danes v Prečno, da se zopet enkrat vidijo in povesele s svojo staro roditeljico. Ondi si nazdravljajo z žuljavimi rokami pridni delavci, vrstniki in prijatelji, katerim ne dopuščajo posli in stroški, da bi se sešli večkrat v letu. Med vnuki in pravnuki sem videl sedeti plešca, ki je prikorakal sedem ur peš, da se pozdravi in poraduje s svojo rodovino. Po cesti se sprehajajo goste trume ljudi, med njimi veliko cvetočih deklic. Fantje, sedeči pred krčmami, jih kličejo pit, po nekatere hodijo sami in jih vodijo in vlačijo s seboj. Nekatere se izgovarjajo in obotavljajo, ali se to godi le zavaljo lepšega, smehljajoči se obraz dokazuje, da se dajo prav rade siliti. Na pragu krčme zagledam deklo, ki je služila pri nas. Navdušena od vina in ljubezni zavpije proti meni: »Oh, gospod, ne veste, kako sem danes srečna. Pijem ga pri štirih mizah. Vsak fant me hoče imeti zraven sebe, dva sta me prosila, da ju ljubim, eden mi je obljubil, da me bo vzal. Moja služba res da je sitna in težavna, ali danes je vse pozabljeno, vse odpuščeno.«

Popoldne je prišlo na shod tudi več gospode iz Novega mesta in nekoliko godcev; godci in krčmarji so danes naželi, da se lahko smejajo. Med pijanimi ženskami sem zapazil dve gospe in tri gospodične iz vrst tistih, katerim se pravi demimondice. Šel sem še v dve drugi krčmi. Povsod se je ljudi vse trlo, imel se je za srečnega, ki je dobil svoj sedež in svoj polič. Ki niso nič dobili, so pili stoje pri drugih ali pa so se namestili zunaj na trati, na drvih, na kaki

neostrugani deski, na kaki ploči ali pa po tleh. Sem ter tja je bilo ležečih in slonečih več nego sedečih. Ob šestih je šel že tak hrup po vasi, da se je moralo vpiti, sicer se beseda ni razumela. Mladina se je vrtela o glasovih harmonik po podeh, sem ter tja tudi po cesti in po vrtilih za hišami. Babe so zmerjale dedce ali pa se ravsale med seboj. Pohotne vdove so lovile možake in jih posajale poleg sebe za mizo. Mačeha je bunkala zeta. Kup otrok je dirjal po vasi, zaganjaje se v cigane in berače. Po hišah, cestah in stezah so rjovelijanci. Peti se je silil danes vsak človek, ali glas je zapuščal grlo za grlom, proti večeru se je skoraj le še cvililo in tulilo, hripavo in zadorno, da smo, kar nas je ostalo treznih, morali si ušesa mašiti.

Zaradi ljubic si začno fantje skakati v lase, štirje pari so se nabijali in metali naenkrat. Pravijo, da velja že od nekdanj pravilo, da v Prečni ne sme miniti nobeno proščenje brez tepeža in krvi. Na griču se vname borba med možem in ženo. Ta mož se smatra v prečenski župniji za prvaka, ker zna nekoliko pisati in tajčati. Ne smeja se modrijan menda nikoli. Doma je rekel, da ne more poslušati hrupa, ki ga dela shod, zato da gre raje v zidanico prebirat uradne dopise in naredbe. Res je nesel pod pazduho toliko vampov s sabo, da je komaj hodil in dihal. Žena bi bila rada videla te študije in se napoti čez dobro uro v vinograd za njim. Stopi v zidanico in odreveni. Vampi leže po tleh, možu pa sedi na kolenih belolična krasotica. Žena plane vanjo, nezvesti potuhnjenec se je predrznil, jo braniti. Po dolgi rvanki mora uboga žena pobegniti. V Prečni jo mož doteče in začne mlatiti znova, dokler ga sosedge zgrabijo, v hlev pahnejo in zapró. Iz bližnje krčme pridivja pijan kosmatin, izdere iz graje kol in začne udrihati po ljudeh, po znanih in neznanih. Korenjak ga prime odzad in vrže v prah, ali rogovilež se brani z nogami in rokami, dela krvave rane z nohtovi in zobmi, dokler prinese krčmar vrv in možje pijanca zvežejo.

Okoli vasi in po vasi švigajo biriči in žandarji, ali ti moške mire ljudi z blagim opominom, ne pa z orožjem. To je vzrok, da se jih noben poštenjak ne boji, da jih nihče ne črti in preklinja. Po Prečni je bobnelo in grmelo tako šumenje raznih glasov, kakor da se opravlja cela stotina svatb. Šele proti mraku se začne ljudstvo bolj pogostoma razhajati in pomikati proti domu, ali mnogi pijančujejo še do desete in dvanajste ure, nekateri tudi celo noč. Za dekleta je take praznike nevarnost tem večja, ker se upijanijo tudi mnogi očetje in matere, da mladina dela lahko, kar hoče. Jaz sem zapustil Prečno proti deveti uri, domov sem šel skoz Žabjek. Kmalu se prepričam, da se je spremenila ta šuma v dražesten gaj boginje Venere. Za marsikakim grmom čujem sladko, ali pogubljivo šepetanje. Namerim pa se tudi na pošteno ljubezen. Dekle je hotelo pustiti dragega in steči proti domu brez tovarišije. Fant jo tolaži: »Rezika, pojdiva skupaj. Mene se ti ni treba bati. Nisem se te dotaknil do zdaj in se te ne bom tudi nocoj ne. Prej ko bi kaj takega mislil, naj me ubije strela iz jasnega neba. Ti si moja nevesta in to sem prisegel, da mora stopiti moja nevesta brez madeža pred oltar.« Te možate besede ohrabrijo preplašeno mladenko. Davši ljubemu roko, koraka poleg njega, preprijazno se z njim pomenkovaje, po neširoki cesti, ki gre skozi goščavo v globoko dolino Potoka.

Tako se je vršilo in dovrševalo proščanje v Prečni. Bralci vidijo, zakaj graja te veselice toliko pametnih in razumnih ljudi. Ni dvombe, da je na cerkvenih shodih že veliko devic svoj venec zapravilo in plačalo kratko radost grozno drago z dolgim, včasih dosmrtnim kesanjem in žalovanjem. Ali kriviti ne sme se cerkev, ampak krčma, ne slovesnost, ampak razni duhovi, ki tiče v vinu in prežajo na nepremišljene žrtve.

Še večje nevarnosti prete dekletom na božjih potih, če jih ne spremljajo starši ali drugi zanesljivi varuhi. Mladina, če je sama, roma po priliki takole. Najprej je treba, da se prihrani, prisluži ali dobi na kak drug način nekoliko denarja. Ako se gre daleč samo kakih šest ali osem ur, zadostuje par goldinarjev, za daljno pot jih mara biti seve nekoliko več. Fant pozdravi svoje ljudi, vzame pod pazduho marelo in koraka po praznično oblečen počasno in nekako slovesno od doma proč. Včasih že v vasi, včasih v obližju se mu pridruži kak prijatelj in vrstnik. Bog ne daj, da bi si iskal ženske tovarišije v domačem kraju. Ravno tako se odpravijo na božjo pot dekleta. Naglo se gre v veselem pogovoru nekoliko ur, dokler se pride do shajališča, ki je navadno v samoti, na kakem razpotju ali v kaki zakotni krčmi. Tu se fantje in dekleta snidejo, zaljubljeni se sparijo in pri bokalu dobrega vina uživajo prve radosti svojega društva, svoje svobodice. Na Dolenjskem drže ceste in steze velikokrat skoz odljudne, goste dobrave. Ne da se dopovedati, koliko greha se dela v teh hostah in radi teh host. Marsikatera tovarišija dospe težko skrunjena do cerkve. Gre se res k raznim mašam, poslušajo se ginljive pridige, okoli spovednic se tlačijo stari in mladi romarji, pretoči se veliko solza. Ali ta pobožnost, to kesanje ima kratek rep, še kračji kakor laž. Kadar počih glas, da deli na kakem kraju Mati božja, kak svetnik ali svetnica posebne milosti, večje darove, nego drugje, postavi obrtni Slovenec blizu cerkve kmalu krčmo in tudi po več krčem, v katerih se dobi vina, žganja, kruha, mesa, vse, kar zmeren želodec poželi, dostikrat še veliko več. Včasih napravi prvo beznico cerkovnik sam. Iz sebičnosti poveličujejo ti krčmarji na vso moč neskončne blagodati svoje cerkve, izvira svojih prihodkov. Brez števila čudežev se je že rodilo v njihovih

špekulativnih možganih, katere so razkladali potem z gorečo besedo lahkoumnim romarjem, ki so jih raznesli po svoji in po bližnjih deželah ter je rasel na ta način broj prihodnikov in – pivcev od leta do leta, od meseca do meseca. O patronovem prazniku je slovesnost najbolj sijajna, takrat je prava božja pot, ki ima do malega v vseh rečeh podobo veličastnega proščenja. Razen pobožnjakov pridero k cerkvi v njihovo postrežbo kruharice, lektarji, mnogoteri mali trgovci in prodajalci, pa tudi krčmarji iz drugih krajev, ki pripeljejo vina, žganja, piva, klavne živine. Medtem ko žive pravi romarji ob vodi in suhem kruhu, se goste svetnjaki, kolikor se da, in se razveseljujejo še bolj presrčno kakor na domačem shodu, ker jih tu ljudje ne poznajo in ne opazujejo. Nobena svečanost mladine ne zanima toliko, kakor »vrtec«. K cerkvi se mora priti že zvečer pred praznikom, sicer bi se ta prijetnost zamudila, ker se igra ponoči, nekoliko ur dolgo pred polnočjo. Gotovo je, da se v vrtcu ne godi nič napačnega, mladina moli in poje, za greh nima ne časa ne prilike. Ali pred procesijo, še bolj pa po procesiji o polnočni temini delajo fantje in dekleta lahko, kar se jim zljubi. Mnogi res da vsi trudni popadajo na tla in zaspe, drugi pa dero v krčme in na pode pijančevat in plesat, in če se hočejo zgubiti v bližnjo goščavo, jim tudi nobeden ne brani. Iz tega in še iz drugih vzrokov imajo božja pota veliko nasprotnikov zlasti med duhovščino, pa tudi v kmečkem ljudstvu. Dostikrat sem slišal govoriti pametne može in žene: »Čemu je to pohajkovanje po svetu, ta potrata časa in denarja? Kaj je treba iskati Boga po svetu? Mati božja in svetniki nas slišijo tudi doma, če jih kličemo prav na pomoč« – itd. Mnogi drugi pa zametujejo proščenja, ali branijo na vso moč božja pota z razlogi, katere sem že deloma omenil. Naj povem tu še pripovedko, katera jim služi za glavni dokaz, kako

blagodatno je romanje in kako očitno razodeva Bog svojo jezo, če se drzne kdo kako božjo pot zabraniti.

Na Gorjancih je prebivalo nekdam sila veliko ljudi. Hišam in njivam se poznajo sledi še dandanašnji. Te ljudi je nadlegoval neprenehoma hudoben škrat. Včasih je vpil: »Kmetje, pojte sejat!« Šli so sejati, ali po več mesecev ni padla ne kaplja dežja, da se ni moglo nič pridelati. Včasih jim je ukazal: »Kmetje, pojte kositi!« Šli so kositi, ali naenkrat je privršala nevihta in jim vso mrvo zmočila in povaljala. Tako se je godilo tistim, ki so ga poslušali, še huje pa nepokornim. Škrat jim je narejal brez števila nesreč, bolezni, marsikateremu tudi smrt. Na gori je živel svet puščavnik. Prerokoval je zbeganim hribovcem, da bo izgubil škrat vso oblast do njih, ko zamuka na Gorjancih bronast junec. Ljudje so ugibali, kaj pomenijo te čudne besede. Nedolžen otrok se domisli in pravi: »Bronasti junec je zvon. Zidajmo cerkev svetemu Miklavžu in vanjo obesimo zvon.« Ljudje so to storili. Blagoslovljeni zvon zabrenči. Še tisto uro pobegne škrat, da ga nikoli več ni bilo ne čuti ne videti. Ljudem je odlagnilo. Veliko sto let so živeli mirno in dobro na svojih Gorjancih. Cerkev sv. Miklavža je slovela daleč po svetu zaradi tega in drugih čudežev, ki so se godili pri njej. Iz bližnjih in daljnih krajev so dohajali pobožni romarji moliti in iskati pri Bogu in sv. Miklavžu tolažbe in pomoči. Šentjernejski fajmošter Rak pa je rekel: »Tu gori se služi hudiču, ne pa Bogu. Mladina obojega spola se vlačijo cele dni po gozdu in dela grehov več kot ima las na glavi.« In Rak ni vprašal, kaj poreko ljudje, iz svoje volje je zaprl cerkev sv. Miklavža, je dal prenesti sloveči zvon in je odpravil božjo službo na Gorjancih. Zdaj se ne bero več maše pri Sv. Miklavžu, noben romar ne popotuje več k zapuščeni cerkvi. Po zidovih lazijo kuščarji in strupeni gadi, okoli njih pa tava in joka uboga duša rajnega Raka, ki ne more najti pokoja v grobu. Tako

težko je razžalil Boga ta mož, da je prepovedal božjo pot k cerkvi sv. Miklavžu.

Svoje mnenje o božjih potih sem povedal, ko sem govoril o njih z drugega stališča. Po mojem prepričanju bi jih trebalo še oživiti in povzdigniti, ne pa odpraviti. Naj se ne pušča mladina sama, naj se poveča pozornost v obližju cerkve, naj vpelje duhovščina za romarje boljši, ostrejši red. Nemoralnost tudi potem ne bo popolnoma nehala, ali se bo tako zmanjšala, da bodo glavne tožbe podlago zgubile.

Kdor pozna samo gorenjske sejme, si ne more misliti, kako močno pohajani in burni so dolenski. To dohaja od male obrtnosti dolenskih krajev. Kdor hoče kaj kupiti ali prodati, gre na semenj, ker domača vas in neznatna mesta in trgovišča za večji promet ne dajejo prilike. Že marsikdo je rekel, da so še mnogi tržni dnevi v Novem mestu bolj živahni kakor drugje sejmi. Tržnih shajališč se ne udeležujejo samo kupci in prodajalci, ampak veliko drugih ljudi iz zijaosti, iz želje, kaj novega slišati in videti, iz hrepenenja po veselica, da se med vsakovrstnimi znanci pri bokalu kaj pomenijo in pošalijo. Kak izgovor ima vsak. Eden bi rad vedel, po čem je živina, kako je tej in oni reči kup padel ali poskočil, da bo sčasoma, če bo kazalo, tudi on prinesel ali pripeljal kaj ponujat ali se prišel pogajat za kako stvar, kadar bo bolj denaren. Drugi potrebuje kako majhno orodje ter ga išče sem ter tja po sejmu, dasi bi ga lahko dobil vsak dan pri kakem domačem rokodelcu ali v mestu. Če ga kupi, ga stoji drago, kajti zapravi petkrat več v krčmi, nego je zanj dal. Domov pa gre itak s prepričanjem, da si ga je prisvojil prav dober kup. Tretji goni svojo kravico na vsak semenj iz navade. Na prodaj mu je vedno, ne zvede pa je nikoli. Ženice pregledujejo konec, gumbe in drugo tako šaro. Davši prodajalcem dve tri šestice, lezejo v krčme in puščajo v njih tudi

po pet šestih in še več. Vino se pije na sejmih potokoma. Veliko krčmarjev govori, da se s krčmarijo ne bi delalo nič dobička brez sejmov. Nekateri točijo samo te dni, pa tudi tuji krčmarji prihajajo z nekoliko vedri na semnje in se vračajo vselej čez nekoliko ur s praznimi sodi domov. Človek strmi o številu pijanih sejmovalcev. Enkrat sem, sprehajaje se po Ljubljanski cesti, štel tiste ljudi, gredoče z novomeškega sejma, katerim se je poznalo vino po kričanju in neenaki hoji, in sem jih naštel še čez dvesto. Iz Novega mesta in predmestne Kandije drži na razne strani šest glavnih cest. Če je šlo, kar je prav verjetno, po vsaki toliko natrkanih sejmovalcev, je bilo vseh skupaj veliko več ko šeststo. To število ostaja ogromno, naj se je zbralo na sejmu vseh ljudi tudi, recimo, deset tisoč. Med pijanimi sem videl vselej dosti fantov in deklet, ki so se proti večeru domov grede objemali in vodili za roke očitno pred vsemi ljudmi. Še tržne dni se je zaletavalo sem ter tja po cesti včasih po petdeset in tudi po sedemdeset pijancev in pijank, vračajočih se popoldne iz Novega mesta. Prepričal sem se do dobrega, koliko škodi ta trgovina narodni moralnosti, koliko denarjev se razmeče po nepotrebem, koliko nedolžnosti se zamori v vinski omotici, ki okužuje dolenske semnje in trge.

Poglejmo nekoliko v vinograde, ki dajo mladini toliko prilike, seznaniti se, zaljubiti se in grešiti. Z vinom je veliko posla, predno pride v poliču na mizo: rez, vez, kop, ogreb, gnojitev, trgatev, izžemanje, pretakanje itd. Vinogradi mrgole mladih in veselih delavcev in delavk. Dobro voljo jim podpaljuje gospodar z obilno, dostikrat preobilno pijačo. Tu se večidel ni bati neprijetnega opazovanja. Med delom se ne godi sicer nič slabega, pogovor pa si belijo s tako kosmatimi šalami in pripovedkami, da je delovanje v vinogradih imenoval že marsikdo šolo dolenske nečistosti. Med najemniki se nahajajo tudi nedorasli ljudje ter se pohujšujejo včasih

za celo življenje pri teh nesramnih kvantačih. O mraku ali ponoči, ko gredo domov, ne zadostujejo vsakemu le grde besede. Znebiti se tovarišije, se obračajo na stranska pota v samotno hosto past nezasitno pohotnost poživinjene narave. Samo o najveselejšem dolenjskem dnevu, o trgatvi, me silijo mnoge skušnje in svedočbe nepristranih mož, da moram izreči bolj blago in mило sodbo.

Vzrok je, ker nosi težo opravila in uživa prijetnost tega praznika celo društvo, more se reči, cel narod. Vpričo očetov in mater, gospodarjev in gospodinj se morajo prehude strasti krotiti. Mladini se ne prepoveduje veselje, ali splošno navdušenje jemlje priliko in voljo za greh. Fantje in dekleta skupno delajo, pojo, pijo in se kratkočasijo še na razne druge načine, vse to pa se godi med rodovino, med znanimi in neznanimi gosti z njihovo voljo in vednostjo in tudi na njihovo veselje. Tudi ta dan se dela lahko med mladino znanje. Vidijo se mladeniči in mladenke, katerim ni mogoče sniti se druge dni. Ker sme občiti vsak z vsakim, ker se da napraviti kratek pogovor tudi brez priče, se morejo razodeti brez težave občutki, katere goji fant za dekle, dekle za fanta. Če so se kazali roditelji prej trdosrčne, jih je ta dan najlaglje preprositi in omečiti. Marsikateri oče ni mogel snubača živega videti. Ko pa se mu je približal pohlevno ob tej splošni veselici, se je dal ublažiti in ga je sprejel za prijatelja in ne dolgo po tem za zeta. Skoraj se ne more verjeti, koliko resnih in srečnih zavez je sklenila že trgatev. Več ko dvajset zakonskih mi je priznalo samih, da so se seznanili in zaročili o trgatvi. Še pozneje so hodili od nedeljah radi v vinograde, da se spominjajo začetka svojega združenja. Dva sta si dala obljubo večne zvestobe pod breskvijo, druga dva pod javorovo brajdo, dva sta se objela prvokrat na stezi za potokom, grede po trgatvi proti domu, dva sta si odkrila nežne občutke sede na prosti klopci za zidanico. Te kraje so obiskovali še pozneje leto za letom

s svojimi otročiči in so uživali na njih, prijazno kramljaje in ponavljaje prvo ljubav, preprosto južino, prineseno od doma. Tudi več gosposkih ljudi sem slišal pripovedovati, da so praznovali najradostnejši god svojega življenja, svojo zaroko, v vinogradu ob trganju. Hiša, v kateri se spravlja izžeto vino, se imenuje, če je lesena, hram, če je iz kamnja, pa zidanica. V teh poslopih se zbirajo, dokler je kaj kapljice v sodih, vesele tovarišije celo leto. Včasih povabi tja gospodar svoje prijatelje; včasih se povabijo znanci tudi sami, če vedo, da najdejo zidanico odprto. Tja vodi gospodar kupce pokušat vino, dostikrat pa sedi v svojem hramu, v svoji zidnici tudi sam in se krepča s sladkim pridelkom od prebitih trudov in za nove trude, pozabivši težke skrbi, kako bo plačal davke, kako prehranil sebe in svojo rodovino. Kadar izroči oče sinu gospodarstvo, si izgovori najraje za svoj »pelzijon« kak kos vinske gorice in hramček. Če se mu zdi doma prepusto, če se sporeče kaj z nevesto ali če ga ujezi kaka druga sitnost, vzame v roko grčavo palico in se napoti proti svojemu hramu. Popivši v slast dve tri kupice hladne pijače, ogleduje hribe in doline, ceste in vasi in premišlja zase, kako se je tu in tam veselil s tovariši, kako se je natezal in potil s cepcem, plugom in sekiro, kaj se je pripetilo čudnega njemu ali njegovim znancem. Pogled mu ostane na domači cerkvi, starček sname pokrivalo, sklene roke in moli za dušo svojo in svojih, hvali Boga za prejete dobrote in ga prosi z rosnimi očmi, da mu odpre milostivo po tem tožnem žitju vrata svojih nebes. Dostikrat se gode taki in še bolj ganljivi prizori v hramih in zidanicah, dostikrat pa tudi veliko drugačni, tako sramotni, da so dobile radi njih te hišice slab glas po deželi. Marsikateri gospodar zahaja vanje, da uživa, daleč proč od nebrižne žene, prepovedane sladkosti z omoženimi in samskimi razuzdankami. Poznam moža, ki je dopolnil že sedemdeseto leto, ki ima izvrstno ženo, veliko otrok in vnukov,

in se je vendar tako izgubil, da hodi k njemu v vas, kadar je v hramu, pet ljubic, štiri žene in ena samica! Vsaka pride z velikim vrčem. Starec ji ga napolni in se z njo kratkočasi. Tudi za veliko drugih hramov so mi pravili, da hodijo vanje tuje ženske po vino ter ga plačujejo s svojim poštenjem. Včasih gospodarju doma kaj takega ni prišlo še na misel ne. V hramu sedi sam, piti zmerom ne more, začne mu biti dolgčas. Stopivši na prag, se ozira, če vidi človeka, ga pokliče pit. Če ni možaka, je zadovoljen tudi s tovarišico, pri poliču se vnamejo strasti in tako je izgubilo v teh hišicah že brez števila devic in zakonskih svojo čast in dobro ime. Kakor se vidi, so mnogi hrami in zidanice pravi moški bordeli, bujna gnezda pijanstva in prešuštovanja. Neka vdova, ki bi se bila rada možila, se je bahala sama, da je polokala s svojimi »snubači« eno leto petdeset veder žlahtne beline. Drugo vdovo so zasačili popotniki, ko je plesala v hramu ponoči naga z nagimi ljubčki! Tudi za nekoliko gosposkih gospodarjev sem izvedel, da napravljajo v zidanicah take živinske orgije. Sprehajaje se po vinogradih, sem slišal marsikaterikrat v zaprtih hramih polglasno smejanje in šepetanje. Kaj pomeni, sem lahko uganil. Nekateri trdijo, da se otroci, ki so bili spočeti v vinogradih, odlikujejo s posebno bistroumnostjo, lepoto in veselostjo. Meni pa se zdi, da zarod pijanih pohotnikov in vlačug ne more imeti nikdar teh dobrih lastnosti.

Še veliko več škode trpi dolenjska moralnost v krčmah. Velike gostilnice, v katerih se dobi razen bolj gosposke hrane tudi postelja, se nahajajo prav poredkoma in slove za grozno drage. Zaradi prijazne in izvrstne postrežbe in poštenih računov se more, kar jaz vem, pohvaliti in priporočiti vsakemu popotniku skoraj le Zagorčeva v Šentjerneju, drugje plača človek, ki pride z vozom, za večerjo in prenočenje gotovo štiri do pet goldinarjev! Navadne kmečke krčme so še veliko bolj borne ko na Gorenjskem in ne

dosti bolje od judovskih beznic na Hrvaškem. Mesto lesenega poda imajo večidel staronemški »ještrleh«; po začrnelih stenah vise pajčevine; skozi motna okna se vidi komaj na cesto; gosti sede na neličnih klopeh in stoli za nepogrnjeno mizo. Pozimi se kadi ali od peči ali pa od ognja, ki ga zakuri gospodinja na ještrlehu v hiši. Vino se toči v marsikateri kaj dobro in tudi ceno. Pred pustom se ponujajo za jed klobase, kos prekajene svinjine tudi še kak teden po veliki noči. Kaj več se pripravi samo o kaki posebni priliki, če je blizu kje kak shod ali semenj ali kak likof itd. Sicer pa se ne dobi celo leto drugega ko kruh. Včasih zmanjka še kruha in vina, da ga mora iti iskat za goste krčmar po drugih krčmah. Nekateri plačuje za patent, ali po več let ne krčmari nič, nekateri obesi vejo samo o dobrih vinskih letinah ali o kakem sejmu. S krčmarijo je že marsikdo obogatel, še več pa jih je prišlo na boben, ker so pili preveč svojega vina sami ali pa so dajali pijancem na upanje. Da vinotočnja kaj nese, je treba dobro paziti na vsak krajcar in na vsakega gosta. Dolenjskim krčmarjem škodi prevelika prijaznost z gosti. Ko se postavi na mizo bokal, je navada, da dajejo piti tudi njemu, njegovi ženi in celi rodovini in družini, nazadnje se pa pogajajo z njim za ceno, kakor da so na trgu. Če je po štiriindvajset soldov, ponujajo le dvajset in zahtevajo nazadnje, da bi dal še krčmar za kak polič. Kadar pijo svatje popotnjo, bi se jim hudo zameril, ko ga ne bi prinesel na svoj račun par bokalov. Dostikrat mu pivci kak polič tudi utaje, kar se jim ne zdi nobena sleparija, češ, saj ga je srkal z nami, zakaj bi mi vse plačevali. Dostikrat se krčmar z njimi vred upijani in pozabi, koliko so zapili in zajedli pa jim računa mesto goldinarja kakih šestdeset soldov, včasih samo toliko, kolikor mu hočejo dati. Zato pa varajo trezni krčmarji in krčmarice mnogokrat neusmiljeno svoje pijane goste, posebno če jih je velika tovarišija. Pet ljudi, ki je popilo deset

bokalov (bokal po štiriindvajset soldov), bi bilo moralo plačati pet goldinarjev mesto treh, ki so jih s kruhom in smotkami vred po pošteni rajtengi dati imeli. Jaz to opazim in rečem glasno: »To je prehudo!« Smehljaje se jim vrže krčmar en goldinar nazaj in mi zašepeta v uho: »Ni prehudo ne! Ti falotje so me opeharili že za več ko dvajset goldinarjev, krčmar se mora odškodovati, kadar je prilika.« Veliko gostov pride v krčmo s svojim vinom in ne potroši drugega ko par grošev za kruh ali kako klobaso, če jo hiša zmore. Domači ljudje pa jih ne gledajo nič pisano, ker pijo prineseno vino z njimi. Še če si da donesti polič vina tuj gost, se ozirajo otroci in družina po kupici, da bi jim jo ponudil. Krčmarica ni preveč zadovoljna z gostom, ki je nikoli ne pokliče pit, naj hodi tudi pogostoma k njej in ji da zaslužiti, kolikor hoče. Kadar imajo pijanci dosti denarjev, žive dobro vsi krčmarjevi. Gospodinja nakuha in napeče, da je dosti za celo hišo, plačati pa morajo seveda cel račun pivci. Kadar je kaj zaslužka in trgatev dobra, se ne da skoraj dopovedati, kako po živinsko se pijančuje v dolenjskih krčmah. Pije se cel dan in celo noč, drugi dan se zdravi najprej bolni želodec s kako kisló jedjo, potem začne romati bokal znova okoli mize, da se izbije klin s klinom. Več ko stokrat sem videl fante in dekleta po proščenju še drugi, nekatere celo tretji dan v krčmi. Drvarji, ki pridejo s polno mošnjo iz hrvaških gozdov, ga ločejo včasí po cel teden neprenehoma noč in dan. Tudi nekoliko hišnih gospodarjev poznam, ki se ne ganejo iz krčme po pet, tudi po deset dni. Eden, ki je kmetijo že zapravlil, je popival po krčmah po več tednov venomer, enkrat se je vrnil domov šele čez dva meseca. S tako dolgimi pijačami zapravljaajo tudi tatinske drhali nakradeno blago po beznicah. Vsak gost je dobrodošel, da ima le denar. Krčmar se malokdaj briga in vpraša, od kod so dobili ti capini, te vlačuge toliko bankovcev ali blaga. Sodba je dostikrat že zasledila

očitno sporazumljenje in zavezo med tatovi in krčmami, je našla ukradene reči v krčmah spravljene, je izvedela, da sta jih kupila od tatov, seve napol zastonj, krčmar in krčmarica. Celo v krčmah, ki imajo dober glas, kamor zahajajo gospoda, sem zapazil marsikaj čudnega in sumljivega. V eni je razsajala množica dedcev in bab štiri dni zaporedoma v zaklenjeni izbi. Ko poprašam gospodinjo, kaj so ti pijanci, mi odgovori: »Kramarji!« Njen sosed, moj dobri znanec, pa se namuza in pravi, ko krčmarica odide: »To so gotovo zopet taki kramarji, ki tržijo s tujo robo. Babi jo dajo lahko poceni, saj so jo dobili oni še ceneje – zastonj. Gospoda so premeteni, ali še vse premalo. Tako zalego bi trebalo iztrebiti. Izmed deset krčem ni jih ne pet poštenih in tudi tale smrdi v dno pekla, toda škrici nič ne vidijo in nič ne slišijo.« Dolenjske beznice imajo za človeka sploh nekaj posebno neprijetnega in odurnega. Ljudem se ne more verjeti in zaupati nič, dostikrat pa tudi pijači ne, ker jo začinjujejo sem ter tja z vsakovrstnimi omoticami in strupi, da ji podele večjo moč in lepšo barvo. Včasih me je prisililo grdo vreme, da sem prenočil v kaki taki brložnici. Šel sem pod streho na seno ali pa sem se zvalil na klop za mizo. Izul in slekel sem se malokdaj; denarje sem deval pod zglavje; na eno stran sem polagal debelo palico, na drugo pa čvrst oster nož. Previdnost ni bila prazna. Enkrat je prišla k meni krčmarica in mi je začela tipati sem ter tja po obleki. Iskala je brez dvombe moje listnice. Ali četudi nisem bil v nobeni nevarnosti, sem čutil v sebi nekak nemir, da nisem spal nikoli cele tri ure. Zbudil me je najmanjši ropot in šum. Začel sem poslušati, upirati oči v okna, vrata, v vsako reč, ki je stala ali ležala poleg mene, in videl sem marsikak nepovoljen in sumen prikazek. Dostikrat so prilomastili pozno ponoči pijanci in zahtevali, da se jim odpre in prinese vina. Včasih so prhali okoli hiše neznani ljudje kakor duhovi brez glasa po celo uro in še dalje. Včasih je vstal

po polnoči gospodar in ga ni bilo po dve uri nazaj. Nekateri krati je švignila iz hiše tudi gospodinja in se pogovarjala skrivaj na cesti s kakim ponočnjakom. Eno sem zasačil za hišo, ko je imela ravno shod s svojim ljubčkom. Enkrat so pritavali v hišo trije bosiljudje, šli so po prstih, mislé, da spim, in so šinili v gospodarjevo spalnico. Mož je vstal, prinesel nežo vina in pil z njimi do jutra brez luči. Sploh so imeli vlačugarji v nekaterih beznicah navado, da so pijančevali po polnoči v temi, poleg vsakega je sedela tudi ljubica. Včasih je začelo trkati na razna okna, ali bolj tiho, da se je komaj čulo. Gospodar in gospodinja sta vstala in šepetala nekateri krati dolgo časa na pragu ali v veži s prihodniki, ne nažgavši sveče. Včasih so valili ob eni po polnoči sode v klet. Enkrat so šteli neke železne reči, menda razno orodje v veži brez luči in so se sprli in začeli hudo pretepati, ali brez glasnega hrupa. Nekateri krati je prišel v plašč zaviti človek, je zbudil krčmarja in mu dal neko stvar z besedami: »Tu imaš, pa dobro shrani in ne povej nikomur nič.« Še podnevi se naveliča človek kmalu tistih prijetnosti, ki ga čakajo v vsaki dobro obiskani krčmi. Od jutra do večera se razlega v njih surovo kričanje, hripavo prepevanje, brezbožno preklinjanje in ostudno kvantanje. Marsikateri gost umolkne samo takrat, kadar nastavi kupico na usta. Človek se prav obveseli, če zagleda v krčmi igralce. Kvantanje se je razširilo tudi že močno po kmetih. Kvarte poznajo poljanci in hribovci, z njimi si delajo fantje, kar je bolj imenitnih in zavihanih, najraje kratek čas pri vinu. Ali niti igrači ne mirujejo dolgo. Kadar jim pride kaj navskriž, kadar kdo meni, da ga je pajdaš prekanil, se začne ravs in kavs kakor med lačnimi psi za kost. Igra se konča dostokrat s hudo jezo, s pretepom in težkimi ranami.

Še večkrat pa se nabijajo in dregajo pijanci radi deklet. Kjer pije fant z dekletom, mož s tujo ženo, se razume samo ob sebi, da

jih je pripeljala k poliču ljubezen. Amor išče povsod rad Bakhove tovarišije, ali mislim, da se malokje občutki tako slabo zakrivajo ko na Dolenjskem. Mladina se objema po belem dnevu vpričo vseh ljudi, celo vpričo nedolžnih otrok. Kogar to pohujšuje, je najbolje, da molči, sicer se mu kaj lahko primeri, da dobi batine in ga vržejo na cesto. Ljubezen kmečkih ljudi nima dostikrat nič duševnega. Če se snideta zaljubljena, se gresta pomenkovat in ljubiti v krčmo. Popivši dva, tri poliče, se dvigneta in napotita v drugo, iz druge v tretjo krčmo, dokler fantu denarjev ne zmanjka. Ljubica pravi: »Nič ne de, pojva zdaj še sem, bom dala pa jaz za en polič.« Kaj se godi pozneje, si lahko vsak misli. Z vinom se napravi najprej ljubezen. Fant, ki je še prost, zagleda deklico, ki mu je všeč, in ji reče: »Micika, bi šla z mano?« Ona pravi kakor za šalo: »O, zakaj ne, če boš dal za vino.« Pri poliču se zmenita in sprijaznita. Nekatera pride tudi sama v krčmo, kjer čuti vesele pivce, kakor da išče mater ali koga drugega. Kak fant jo pokliče pit, začne se pogovarjati; ker vidijo, da se ji ne mudi, jo posade med se in plačajo seve tudi zanjo. Prilizuje se najbolj tistemu, za katerega ve, da je še brez ljubice, posebno, če je denaren. Tako hodi iz krčme v krčmo, pit in ljubiti; kadar oskube enega tička, nastavlja mreže drugemu. Zvesta ostaja vselej dotlej, dokler se ne posuši ljubčku mošnja. Krčmarji dajo zaljubljenim na vso moč potuho. Vodijo jih, če želé, v hram, kamro ali v kako drugo zakotje, da se morejo ljubiti popolnoma brez straha in srama. Krčmar, ki slovi za jako pobožnega, je grajal proti meni s sveto jezo to grozno napako svojih tovarišev. Za krčmo si je naredil prav majhno hišico, da bi kuhal, kakor mi je rekel, v nji slivovko. Ko jo hočem pregledati bolj natanko, najdem v njej dva zatelebanca, ki sta se prav brez skrbi tu zabavala. Zdaj sem videl, da je sovražil »brumni« mož le pohujšanje v krčmi,

zato si je ohranil dobro ime in si utolažil vest s tem, da mu je postavil poseben bordel!

Krčme pa zaljubljenih ne podpirajo brez pogoja; kadar jim poteče denar, gostoljubnost hitro usahne. Neka krčmarica je fanta, ki je dobil nekaj dote, neprenehoma nagovarjala, da bi pripeljal včasi k njej svojo Reziko. Ljubček to stori. Zahajal je v krčmo več mesecev. Ko se dotica zapravi, pride krčmarica k župniku in mu reče: »Prosim vas za božjo voljo, da pokličete tega vlačugarja k sebi in mu z ostro besedo prepoveste, da ne bo hodil več k nam. Jaz sem mu že bogve kolikokrat to rekla, pa me ne poslušá. Jaz se bojim slabega glasu, ki se bo razširil zaradi teh dveh norcev o naši pošteni hiši.« Župnik je to naredil. Fant je izvedel in je preklinjal babo in svojo neumnost, ali dota se ni dala nazaj prikleti.

Nemoralnost pomnožuje dolenjska navada, da se pečajo s krčmarijo večidel ženske. Mož pripelje samo vino, za drugo se ne briga. Krčmarica si izbere kaj rada kakega pivca, pri katerem čuti kaj denarja, za ljubčka. Kar pije in jé on, uživa z njim tudi ona, to prijaznost mu vrača s svojim truplom. Prevarjenega moža večidel ni doma, zato izve za nezvestobo svoje žene pozno ali pa tudi nikoli. Strahota je pomisliti, koliko se godi takega prešuštvovanja po dolenjskih krčmah. Ljudje, ki poznajo deželo bolje od mene, trdijo sploh, da izmed deset krčmaric niso tri poštene. Jaz sem hodil v premnoge krčme in v nekaterih sem bil velikokrat. Kmalu so jeli vaščani šepetati, da štimam to pa to krčmarico, ker drugače jih ne bi obiskoval tako pogostoma. Na ta način so mi dali sčasoma več ko deset ljubic in so me razvpili za grozovitega babjeka. Ti glasovi so utihnili šele čez nekoliko let, ko obrekovalci vkljub vsemu vohanju niso mogli dobiti nobenega dokaza in opravičnega suma za svoje čenčanje. Od konca me je ta govorica jezila, sčasoma pa sem ljudem odpustil, ker sem se prepričal, da zahajajo

premnogi pivci v krčme res zaradi prešuštvovanja. Tudi s krčmar-skimi hčermi in deklami delajo pivci zaveze. Dostikrat gospodar in gospodinja to dobro vesta, ali molčita iz sramotne dobičkarije. Če jih zalezeta ponoči pri dekletih, ni jeza nikoli velika in dolga.

Če grajam dolenjske krčme, nikakor ne trdim, da ne zahaja va-nje tudi veliko poštenih ljudi, ki se vedó vseskozi spodobno. Šte-vilo njihovo je marsikje brez dvoma večje od števila nepoštenih. Hotel sem napadati samo to in toliko, kar se ne more na noben način odobravati in izgovarjati. Slabe beznice napravljajo velik kvar tudi najemnikom daca, kajti krčmarji nimajo ne za greh ne za krivico, če morejo dacarjem kaj vina skriti in utajiti, marveč se s tem še prav radi bahajo. Nezacanega vina se potoči neizreče-no veliko. Če ne zaradi moralnosti, bi morale gosposke vsaj iz tega vzroka skrbno paziti, da se daje in pušča pravica vinotočnje samo poštenim, v vseh rečeh vestnim hišam.

Tudi v domačem življenju razsaja bolj ko se misli vinska kuga. V pijanosti se je zvadil že marsikateri gospodar s svojo deklo ali kako drugo žensko, večkrat celo z bližnjo žlahtnica. Deda so našli pri vnuki, tasta pri snahi, svaka pri svasti, brata pri sestri. Poznam babo, ki je imela pred tridesetimi leti otroka s svakom in je rodila isti mesec s svojo sestro, njegovo ženo. Vstal je po vasi tak hrup, da je morala pobegniti v tuje kraje. Sosedje in sosede so metali vanjo, kjer koli so jo videli, kamnje in blato. Dandanašnji so takih grdobij že toliko navajeni, da za tak greh nobene ne bi kamnali. Za nekoliko blodnikov sem izvedel, da žive že po veliko let s se-strami. Neki bogatin se je pečal s krčmarico in je vzel njeno hčer za ženo. Vaščani trdijo sploh, da je ta žena njegova lastna hči!

Ponočno vasovanje je seveda tudi na Dolenjskem navadno in mori devištvo še veliko huje ko drugje. Dokler traja zima in hladnejši čas, spe dekleta v hiši. Vlačugarji hodijo pod okna in

ljubice jim jih odpirajo. Mnoge jih spuščajo brez straha tudi skozi vrata. Zaljubljene Dolenjke pa se izkazujejo za večje junakinje. Če ne more priti fant k njim, gredo pa one k fantu. Tolika nesramnost se zdi tujcem nemogoča, tudi meni se je zdela neverjetna, ali mi jo je potrdilo toliko dobrih mož in ženskih, da ne morem o njej žalibog nič več dvomiti. Zdaj bodo izvedeli bralci še nekaj drugega. O poletni soparici tožijo dekleta, da ne morejo v tesni izbi prenočevati. Roditelji so tako nepremišljeni, da jim dovoljujejo spati zunaj hiše, npr. v senici, na odru, pod kozolcem. V nekaterih krajih spe po stari navadi v senici vsako noč od velikega do malega šmarna. Fantje ne bi smeli biti iz mesa in krvi, da jih ob taki lepi priliki ne bi obhajale skušnjave. Bahajo se, da imajo svoj predpust poleti, ne pa samo pozimi kakor njihovi vrstniki v drugih deželah. Ko ljudje pozaspe, se začno po vseh oglih in kotih zbirati in popraševati: »H kateri pojdeš ti? Pa ti? In ti?« Včasih čakajo pri vinu v kaki beznici do polnoči, potem hajd v vas! Kogar zapodi Micika, gre moledovat naprej, uslišala ga bo morebiti Rezika ali Uršika. Tako lazijo ponočnjaki kakor mački in dihurji po vseh odrih in senicah. Kar je dobro odrejenih, se ne dajo zapeljati, in takih je hvala bogu še zmerom prav veliko. Mnoge se branijo nekoliko noči, nazadnje pa jo premotijo priliznjene besede in obljube, posebno pa zgled drugih tovarišic. Katera nima ljubčka in ni prav trdnega značaja, jo zasmehujejo in zasramujejo tako dolgo, dokler privoli v greh. More se reči, da izmed deset grešnic zapravi jih deviški stan najmanj pet zunaj hiše na poletnem prenočišču. Staršem pa se vkljub brezštevilnim prežalostnim skušnjam menda še ne sanja ne, v kaki nevarnosti se jim nahajajo hčere. Za posle se že tako dosti ne brigajo. Takih je vsaj nekaj, ki drže otroke tudi poleti za ključem, za dekle pa je mnogim gospodinjam manj mar ko za pse: naj delajo, kar hočejo, naj sprejmejo, kogar jim je ljubo, češ, saj so

dosti pametne, da same lahko presodijo, kaj je prav in kaj ne. Če se jim pripeti nesreča, da zanosijo, jih zapode iz službe brez milosti in govore, da se jim prav godi; zakaj se niso varovale. Nekateri starši mislijo, da spe otroci v hiši, ali ne gredo nikoli gledat, da bi se prepričali, če je pa to tudi res. Dostikrat se je že pripetilo, da je hčerka zapustila o polnoči posteljo in tekla v senico k fantu. Tudi omoženih se ne manjka, ki to delajo. Zadnji čas je, da pride deželska in duhovska oblast srenjam na pomoč, da se to nevarno prenočevanje prepove in z združenimi močmi odpravi in zatara.

O tej priliki naj omenim še ponočna opravila. Ponoči se rezlja repa, mane proso, lička korusa itd. Dostikrat traja to še čez polnoč. Na taka dela se shaja mladina iz cele okolice. Dokler je v hiši pred očmi, ni straha. Noben pameten ji ne bo zameril, da prepeva, se šali, smeja in še na drug način kratkočasi. Gospodar neče biti umazan, da ji rad piti, da ji napravi več veselja za posel. Gospodinja speče v isti namen potice, prinese sadja ali še kaj drugega. Nekateri postavijo na mizo toliko bokalov, kolikor je mencev, in zraven potice, kolikor je pojesti morejo. Do ene ure po priliki se mane, do tretje pije, potem se gre domov. Repe možaki ne rezljajo radi, ženskih se nabere včasih za ta opravilo po dvajset in še več, za dvajset se prinese kakih deset do petnajst bokalov, da ne godrnjajo in še drugikrat rade pridejo. Dostikrat se daje tudi po manj, kakor je hiša in vinska letina. V nekaterih graščinah dobi vsak delavec za ličkanje vsak večer po grošu in zraven merico vina in malo kruha. To je dosti malo, ali dekleta hodijo raje v grad ko drugam zaradi groša. Kmet takim pomagačem ne plačuje nikoli v denarjih. Gotovo koristijo ta večerna dela hiši veliko, mladina pa tudi ne zamuja dosti z njimi, ker bi brez njih doma večidel spala. Ali s stališča pravice se nikakor ne morejo priporočati in se ne

bi smela dopuščati. Dekleta gredo pozno ponoči domov, spotoma jih love zapeljivci in se klatijo z njimi včasih do belega dne.

Omilovati mora človek najbolj dolensjske služabnice. Gospodinj ne jim ne nadomeščujejo mater, same v sebi pa imajo malokdaj toliko moralne moči, da bi se mogle uspešno upirati premnogim skušnjavam, ki od vsakod nanje prežajo. Veliko jih zapeljejo hlapci, veliko tudi gospodarji in njihovi sinovi. Dekle, ki se ne omože, postanejo zvečine nezakonske matere in malopridnice. Vse silijo tja, kjer se daje boljša plača, dasi včasih dobro vedo, v kaki nevarnosti se bo nahajalo v takih hišah njihovo devištvo. Grajska hrana je navadno slabša od kmečke, pa gredo vendar kaj rade služiti v gradove, nekaj radi večje tovarišije, nekaj radi večje prostosti, posebno ob nedeljah. Grajska dekla ohrani malokatera svojo čednost. Slišal sem tole pripovedko. Pošteno dekletu si je dobilo v graščini službo. Hudič jo sreča in vpraša: »Kam?« Dekle pravi: »V grad služiti.« Hudič jo svari: »Ne hodi, boš zapeljana!« Dekle ga ne posluša in gre v grad služiti. Čez nekoliko mesecev gre proč in joka. Hudič jo sreča in vpraša, kaj ji je. Dekle pravi: »Hudič me je zapeljal, da sem poslušala priliznjene skušnjavca.« To krivično očitaje razjezi hudiča, da vzame bič in jo namaha. Tudi v mestu bi vsaka dekleta rada služila. Nevarnosti ali ne pozna ali pa ne mara. Vojaščina je za dekleta hujša ko vsaka kuga. V Novem mestu so imele, kar jaz vem, z vojaki eno leto šestnajst, drugo petintrideset nezakonskih otrok. Neizrečeno diši kmečkim ženskam tudi gosposka suknja. V kosmatina se zaljubijo rade, naj bo mlad ali star, grd ali lep, da je le gospod. To čudno nagnjenje, ki ne more pričakovati nikdar zakonske zaveze, jim vzbuja napuh in gizda. Mislijo si: Gospod je imeniten mož, druge mi bodo zavidale takega ljubčka, gospod pa ima tudi denar, mi bo kupil, kar bom pozelela.

In tako prodajajo najdragocenejšo reč, katero jim je Bog podelil, svojo nedolžnost, za svilnate robce, pisane kikle in druge cape.

Ne sme se prezreti, da podpira in olajšuje greh nečistosti razen človeka tudi narava dolenske zemlje. Žitne ravnine se dajo pregledati, kaj se po njih godi, more se bolj lahko opazovati. Na Dolenskem se vrsti hrib za hribom, hosta za hosto. V dolinah, tokavah in goščavah se potikajo in zvirajo razuzdanci brez velikega strahu, da jih bo kdo videl, motil in ovadil. Neki gospod, ki ima hosto blizu Novega mesta, mi je rekel, da jo bo dal najbrže posekati, ker neče, da bi dajala toliko prilike za grdobije. Ta namen se mi ni zdel preveč pameten. Omenil sem ga le zato, ker dokazuje, da ne pripisujem samo jaz neki del tega greha obrazu dolenske pokrajine.

Glavna vabila spolne razuzdanosti sem povedal. Ne da se tajiti, da je v tem oziru veliko prilik za greh in da se veliko greši. Poštenje in sramežljivost se tepta z nogami na razne načine. Nečisti boginji se streže tajno in celo javno. V mnogih vaseh se nahajajo beznice in tudi druge take hiše, ki se morejo imenovati bordeli. Vsaka duhovnija ima nekoliko žensk, ki se prodajajo vsakemu. Ljudje jim pravijo v Novem mestu s tujo besedo perajtarice, na deželi perajzarice, kar je isto. Tuje besede dokazujejo tuj vpliv. Ni dvombe, da so domačo spačenost podžigali in pomnoževali v Sloveniji nemški in laški popotniki in doselci: vojaki, rokodelci in gospoda. Od tod so prišle v slovenski jezik za razne nespodobne reči nemške in laške besede. Nemška je npr. vasovati, vasovanje kljub domačemu glasu. Na Švabskem in v Švajci pomeni še današnji »Dorf« to, kar shod, pohod. Jer. Gotthelf piše: »So war ich über 5 Jahre alt geworden, als wir einmal an einem Sonntage Dorf bekamen.« Beseda »Dorf« je v rodu grškemu týrbe, latinske-mu turba.

Razen očitnih blodnic se dobivajo take, ki služijo za ljubice, kakor druge za dekle. Ko sva sedela enkrat s prijateljem V. v šotoru pred mojim stanovanjem, pride k nama mlada mojškra in naju vpraša, če ne potrebujeva morda ljubice. Ona bi bila pripravljena, priti v tako službo k meni ali k njemu. Potem pravi: »Da pa me ne bosta imela za kako neotesano kmetico, vama bom pokazala, da znam jaz kuševati ›po gosposko«.« In všk, buti najprej vanj, potem pa vame in naju poljubi ›po gosposko«. Vsa osupljena in čudeč se toliki nesramnosti, jo pobarava, kje se je učila te gosposčine. »V vinogradu pri G.« Povedala je ime nekega graščaka. Pozneje sem izvedel, da se ponujajo gospodom in premožnim kmetom precej pogostoma take služabnice. Ali tudi možaki se nahajajo, ki menda nobenega drugega posla nimajo, kakor da zapeljujejo babe. Tak Don Juan je gospod L. Njegovi pohotnosti je dobrodošla vsaka, naj bo umazana kravarica ali žlahtna gospodična, nedolžno dete ali vlačuga, samica ali omožena. Pravi, da mora živeti vsak po svojem stanu. Kmet mora biti zadovoljen s svojo ženo, ali za graščaka, za plemenitaša se to ne bi spodobilo, vsi tovariši bi se mu rogali. Tako moralnost oznanjuje na javnih mestih, na cestah, v krčmah in na plesiščih. Kadar se naveliča svojih dekel in delavk, pošlje svojega tajnika, da mu gre iskat drugih, včasih v Novo mesto, včasih po vaseh. Tisti gospodje, ki bi morali svariti ženske že poleg dolžnosti svojega stanu, da naj ne hodijo k njemu služiti in delati, se ne drznejo črhniti ne besedice, marveč si štejejo v čast in srečo, da jih zove prijatelje in jih povabi včasih na kosilo.

V šentjernejski fari pod Gorjanci rogovili neki K. Ljudje nekaj časa niso vedeli, zakaj plačuje nekaterim najemnicam dosti več ko drugim. Zdaj jim je vzrok znan, sosedje in znanci se poživinjenca ogibljejo in mu ne pošiljajo več svojih deklet v hišo. V prečenski duhovniji je oblazil razuzdani G. poletne noči vse odre in senice.

Ko najdejo v neki hiši gospodinjo umorjeno in oropano, je začel leteti precej sum nanj. Do zdaj se še ni vdal, ali vsa znamenja kažejo, da je krivec on. Vlačugarstvo se druží sploh grozno rado in pogostoma z vsako napako, posebno pa s pijanstvom, tatinstvom in pobojem. V topliški fari je zmešal dekletom glave oficir, ki je prišel na dopust. Dobrikal se jim je z obilnimi darili, zraven jih je častil s pokloni in najlepšimi imeni in frazami kakor gospodične. Na ta način je dobil marsikatero na lepko, pa tudi iz tujih, celo daljnih krajev so prihajale babe k njemu. Zver druge vrste je P. v šmarješki župniji. On za dekleta ne mara, k sebi jemlje samo postarne, premožne vdove. Ko izmami in zapravi denarce eni, si najde hitro drugo avšo. Zgled pregnanih rev ne izmodri nobene. Gnusobe, katere so počenjali nekateri graščaki prejšnje čase, so bile tolike in tako številne, da bi potreboval človek za njihov popis cele foliante. Ali tudi kmečka mladina prebira rada. Fant deklico upijani in zavede, potem si išče druge, tretje, da jo na isti način osramoti. Nekateri ima deset ljubic, predno se oženi in za ženo vzame tako, ki je ne ljubi celo nič. Nekatera ima po dva, tri nezakonske otroke in vsakega z drugim očetom.

Moralisti in stari ljudje pripovedujejo zdihujoč, da je nekdanje poštenje umrlo, da mladine več ne poznajo, za njihove mladosti se ni čulo skoraj nikdar za grdobije, ki se delajo zdaj brez srama vsak dan, v vsaki vasi in skoraj že v vsaki hiši. So li tožbe teh mož opravičene? Hvala Bogu, da niso. Moralisti in starci govore tako, odkar svet staji. Leta svoje mladosti sodijo predobro, leta tuje mladosti pa preostro. Niti se nekdanj ni lesketalo samo zlato, niti se ne gazi sedanji čas samo blato. Pred petdesetimi leti se je rodilo gotovo manj nezakonske dece ko sedaj, veliko vasi ni imelo nobenega »pankrta«; živelo se je bolj doma, bolj naravno in prosto; ker ni bilo toliko skušnjav, tudi ni bilo toliko greha. Ali treba je

pomisliti, da je od takrat veliko ljudi priraslo, v nekaterih krajih se je ljudstvo podvojilo in potrojilo. Kdor se ne ozira na to okolnost, nima pravice, primerjati in presoјati nekdanjo in sedanjo nra-
nost. Razloček bo med njima zmerom ostal, ali ne tolik, kakor si starci domišljujejo. V Novem mestu je bila še pred tridesetimi leti razuzdanost večja od današnje. Tudi zdaj govore Novomeščanke, da domačih fantov ni nič prida razen enega ali dveh. Gotovo se nahaja v tem mestu dosti gosposkih in negosposkih zapeljivcev, ki kvarijo okolico. Bližnji županiji: prečenska in šmihelska sta po moji misli najbolj spačeni na Dolenjskem. Bohotno cvete v njih navadni blod in prešuštvovanje. Mestna dekleta in gospodične se vedo sploh jako pošteno. Celo kmetje priznavajo, da se more meščankam veliko manj nespodobnosti očitati kakor kmečkim hčeram in ženam po obližju. Nekdaj je slovela visoko ženska čednost šentruprške in šentjernejske duhovnije. Dandanašnji se je ta lepi glas nekam izgubil, ali za šentjernejski kraj so mi potrdili duhovni, da mu je prešuštvovanje skoraj neznano. Kolikor sem mogel izvedeti, je ostalo zadnjih dvajset let število nezakonskih porodov skoraj povsod do malega enako. V tej reči je grozno težko izreči tehtno sodbo, kajti pravo merilo moralnosti niso porodi, ampak čistost duše in srca, ki nam ni znana. Marsikatero pošteno dekle izgubi dobro ime radi slabosti ene ure, marsikatera popolnoma zavržena deklina pa velja pred znanstveno statistiko in nevednim svetom za devico le zato, ker ni zanosila in dostikrat ravno zaradi svoje nenravnosti ni zanositi mogla. Če se pomisli, koliko in kolike skušnjave ima dolenjska mladina, ji bo izrekel nepristran opazovalec svojo zadovoljnost, primerivši jo z mladino drugih evropskih dežel. Drugje se smatra dostikrat nečistost za malenkost, za odpustno človeško slabost, na Dolenjskem, kakor po vsej Sloveniji, vlada v tem oziru ostro mnenje, ki prišteva ta greh k

najtežjim, s katerim se Bog razžaliti more. Nikdar nisem slišal ne fanta ne dekleta, da bi ga bila šaljivo tolmačila in izgovarjala. Še najhujši razuzdanci molče, ko pride pogovor na to žalostno strast in hibo narave ter se je sramujejo in kesajo, če so trezni. Tudi za Dolenjce velja tedaj evangelijska beseda: Duh je voljan, meso je slabo. Ne more se reči ne veliki večini fantov, da so zapeljivci, ne veliki večini deklet, da so blodnice. Mlada Dolenjka se rada pomenkuje, šali in razveseljuje z moško mladino, ali ji brani ta prirodna bistrumnost in prirejena samosvojnost duha, da se prav mnogokrat varuje in obvaruje spolzke poti, ki pelje v pogubljenje. Ker se smejo ženiti zdaj tudi revni ljudje, smemo upati, da se bo število nezakonskih porodov od leta do leta zmanjševalo. Ko se dodela dolenjska železnica, se bo brez dvombe veliko več vina prodajalo in se ga popivalo tedaj veliko manj doma. More se pričakovati, da se bo družila potem večja treznost z večjo čistostjo. Človeško ravnanje, človeško nramnost vodijo in odločujejo materialne razmere veliko bolj nego tista skrivnostna, sumljiva in v najboljšem slučaju jako omejena reč, katero so nas navadili v otročjih letih imenovati »prosto voljo«.

Košato praznoverje ovija in obrašča vsak prigodek dolenjskega bitja. Vraže in bajke spremljajo tudi spočetje. Nekatere so take, da jih ni lahko priobčiti; nekatere se morejo povedati. Kadar dekle spi, pride včasih k njej človek, ki ji zna prav pomigniti in tisti hip se dvigne in gre za njim, kamor koli jo zavesti hoče. Tak pomigljaj ima toliko oblast, da se ne more prej prebuditi, dokler je ne pripelje nazaj na prejšnje počivališče. V tej omotici dela lahko z njo, kar hoče, in tako je zanosila že marsikatera, ne vedoč, kako in s kom! Tudi se misli, da ženska zanosi, če použije kaj moške krvi ali poje kaj moškega mesa. Večkrat sem slišal praviti tole pripovedko: Jezus je hodil z učenci po svetu. Prišli so v vinograd. Jezus jim

prepove ostro, dotakniti se grozdja. Ko pridejo iz vinograda, jim reče Jezus pljuniti. Vsi pljunejo teščo slino. Samo sv. Andrej pljune jagodo. Jezus vidi, da je jedel grozdje in prestopil njegovo zapoved. Ukaže mu, naj nanese drv in se sežge. Sv. Andrej se pokesa in nanese drv in se zažge. Truplo zgori. Jezus vzame iz njega srce in jetra in jih dene v robec in gre z učenci naprej. Prišli so na prenočišče. Jezus reče gospodinji, da spravi robec in da naj nihče ne pogleda, kaj je v njem. Domača hči pride domov, najde robec in pogleda, kaj je v njem. Pečeno srce in jetra so dišala tako prijetno, da ne more premagati skušnjave ter jih poje. Kmalu se je čutila nosečo in čez devet mesecev je porodila sv. Andreja. Pravijo, da je bilo sv. Andreju sojeno, roditi se trikrat. Ali v telesu druge matere je čutil prestrašno žejo in tako mu je bil tretji porod odpuščen.

Spomniti mi je neko važno reč, radi katere se je že veliko žalovalo in premišljevalo, kako bi se ji prišlo v okom: odpravljanje nerojenih otrok. V Slavoniji besni grozovito to hudodelstvo. Ne samo dekleta, tudi žene skušajo, zanosivši, zarod uničiti, nekatere zato, da si ohranijo poštenje, druge s krivo mislijo, da bodo ostale, če ne bodo imele otrok, lepe, tretje tudi iz varčnosti, da ne bo treba otrok rediti. Navadno hodijo po sirup v lekarnice. Ker namena dosti ne skrivajo, ga izve brez težave tudi gosposka. Hrvaške sodnije imajo zmerom velike posle s tem hudodelstvom, ali ga ne more iztrebiti nobena kazen. V Reki se živi jako razuzdano, zarod se odpravlja pogostoma. Ženske pijo vodo, v kateri so se kuhali storži neke hoje. V nekem slovečem kraju na Gorenjskem sem se mudil 1856 poldrug mesec. Mikala me je čudovita lepota okolice, pa tudi krasota tamošnjih deklic. Součenec, ki je že zaradi svojega stanu lahko ljudi spoznal, zdihne enkrat in mi reče: »Te deklice, ki se ti zde tako dražestne, so podobne nekaterim jabolkom, ki so od zunaj lepo rumena in rdeča, odznotraj pa vsa smrdljiva in

gnila. Med desetimi ne najdeš ne dve devici, najmanj pet pa je takih, ki so zanosile in nezreli sad odpravile. Izvedele so po tujcih, ki dohajajo sem, za razne zeli, nekatere pa si pomagajo tudi z žitnimi rožički.« Na Dolenjskem sem vprašal za to reč razne ljudi. Okrajni zdravnik doktor Bučar mi je rekel, da te napake tod ne poznajo, vsaj on da se ni nameril še na noben tak slučaj. Neki zdravnik na Toplicah mi je pravil, da hodijo k njemu Kočevarice pogostoma po neko zdravilo, ki koristi včasih zoper bolečine v drobu, ali ima to lastnost, da noseči ženski odžene zarod. Povpraševanje po tem leku se mu je zdelo tedaj sumljivo, začel je zahtevati, da se mu taka bolnica da pregledati, in od takrat je malokatera še prišla. Zdaj je prepričan, da se dogaja brez dvombe te vrste detomor na Kočevskem. V Žužemberku so pripovedovali v krčmi, da si noseče deklice iščejo pomoči pri Kočevaricah. Tudi neka konjederka slovi radi te umetnije; če po pravici, ne vem. Za kakih pet ali šest deklet sem čul, da so rodile mrtve otroke in da so jih pokončale pred rojstvom same ali s strupenimi travami ali pa s tem, da so si tlačile in nabijale truplo. Za nekatero so trdile vse vrstnice in znanke, da je noseča. Šla je h kakemu domačemu zdravniku ali zdravnici in kmalu je splahnela, glas je potihnil, govorica je ostala na laži. Kaj čudno se je zdelo ljudem, da je nekatera vasovalka, ki je po splošnem mnenju zanosila, rabila najprej kaka zdravila in ležala več dni hudo bolna, naenkrat pa se dvignila, kakor da ji ni nič, in šla v Celje k spovedi, kamor so zahajali najraje težko otovorjeni grešniki. Ugibalo se je, da je bržkone kaj ujela, ali si odpravila; ker jo je vest prehudo pekla, je odložila svoj greh v Celju, boje se povedati ga domačim duhovnikom. Po vsem, kar sem slišal, imam o tem tako misel, da odpravljajo nezrele otroke tudi nekatere Dolenjke, ali da se godi to zelo poredkoma. Doktorja

Bučarja smatram v tej reči za bolj avtoriteto nego vse druge, ki so mi o tem kaj pripovedovali.

Malokomu je znana prava korenina tega zla. Naj jo oznanim. Prosti Slovenci mislijo, da životari otrok v materinem telesu več časa brez duše. Nekateri trdijo, da jo dobi šele čez tri mesece, nekateri da čez šest, in na Dolenjskem sem slišal večkrat, da tisti hip, ko se rodi, ko pozdravi s prvim kričem beli svet. Taka mnenja so razširjena tudi po Slavoniji in v Primorju. Mati, ki to verjame, ne misli, da je storila veliko hudodelstvo, ako si odpravi zarod pred tistim časom, ko bi se bila združila z njim duša. Zdi se ji, kakor da bi bila pokončala kako škodljivo žival. Ko bi ženske bile podučene, da se z otročjim truplom spočne isti hip tudi duša, bi marsikatera zatrepetala in se zbala umoriti svoje nerojeno dete in bi imela ječa in statistika nekoliko več praznega prostora.

Ženijo se vsi radi in može se vse rade. Javno izreka pred vsemi to hrepenenje že petnajstletni fantalin. Možje majo z glavo, se smejejo in pravijo: »Predno se boš oženil, ti bo treba dolgo menecati klobuk prod gospodo in še boš govoril do smrti, da si se oženil prezgodaj.« Tudi ljudje brez premoženja silijo v težki zakonski stan. Revne deklince modrujejo: »Če ostanem sama, moram delati ko črna živina za druge in biti v strahu vsakemu človeku. Strah je huda reč, da ni huje na božjem svetu. Če se omožim, bom tudi delala, ali bom delala zase in v strahu bom samo svojemu možu. Če nama ohrani Bog zdravje, bom živela bolje ko v službi, si bom mogla oddahniti vsaj včasih; če zbolim, bo skrbel zame mož. Kadar se postara samica, si mora prositi kruha od hiše do hiše; če pa omoženo starko zapusti cel svet, ostane ji mož, ki je zapustiti ne more in ne sme. Če bova pa tudi stradala, bomo trpeli z otroki lakoto sami, drugim ljudem naj ne bo za to nič mar. Do smrti bomo živeli, če imamo sline požirati.« S tako logiko se je težko prepirati;

če jo stokrat pobijemo, ne bo nič koristilo. Katera ima dobro doto, se omoži vsaka; da premore le kakih dvesto goldinarjev, si najde ženina brez težave; včasih nič ne de, če mu pripelje v hišo prav pankrta, ki ga je imela z drugim ljubčkom. Lepe, brezdenarne deklice jemljejo za silo tudi postarne može in vdovce, ali si dajo prepisati nase hišo ali vsaj kak obilen kos kmetije. Revno dekle, ki se ne more omožiti, je večidel moralno izgubljeno. Tako se nam pokaže tudi v tej reči prežalostna resnica, da je poštenost velikokrat odvisna od premoženja.

Dolenjec misli po pravici, da ni dobro, če se mož in žena v letih ujemata, in pravi, da se mora nevesta takrat šele učiti hoditi, ko se uči ženin kositi. Ljubezen se za zakon ljudem ne zdi potrebna. Dosti je, pravijo, da se le ne sovražita. Če sta krščanska, bosta imela dosti časa in prilike, ljubiti se v zakonu. Tudi duhovščina poroča brez prepričanja, ali se ženin in nevesta jemljeta iz ljubezni ali ne. V premožno hišo se moži, seve, vsaka rada, najraje pa v tako, da ji ni treba težko delati, da se lahko kaj dosti leži in postava. Celó biriči so močno zaželena partija za kmečke deklice. Godcev pa se sploh boje, ker uhajajo preveč od doma in pijančujejo. V neki pesmi se govori o ženinu – godcu:

Zjutraj mi bo zagodel,
opoldne me zapodil,
zvečer pa vem,
da ga čakati ne smem.

Mož, čigar hiša je blizu vode in cerkve, dobi ženo mnogo lažje kakor tisti, ki ima do teh dveh krajev daleč. Bližina vode se ceni še bolj ko cerkve. Žene besedujejo: »Boga tudi doma lahko molimo, po vodo pa moramo hoditi.« Željno poprašujejo dekleta snubače

tudi to, če imajo svoj vinograd. Čul sem že marsikatero govoriti, da ne gre v hišo brez vinograda. Ženin gleda največ na doto. Kateri je uganjenih kakih šeststo ali še več stotin goldinarjev, ima snubačev na izbiro, naj bo grda, stara in neumna, kolikor hoče. Poznal sem deklino, za katero je vse drlo in se vleklo zanjo, ker je bilo sedemsto goldinarjev dote. Omožila se je tedaj lahko po svoji volji. Grede od poroke proti domu, so pili svatje pri nas popotnjo. Ni mi manjkalo prilike, nevesto opazovati. Tako trapaste ženske nisem videl še v svojem življenju. Najprej je trdila, da znajo učenjaki premeniti človeka v žival in tako spremembo da je že sama videla. Potem je pripovedala, da so jo boleli že večkrat lasje. Nazadnje se je zagledala v vrata, na katerih je bila napisana letna številka 1870, in pravi: »Lejte si no, kdo bi bil mislil, da že toliko let svet stoji, drugo leto se bo pisalo že 1880.« Ženin jo zavrne: »Kaj pa misliš, v enem letu ne bomo preskočili deset let.« Nevesta ga posvari: »Jožek, ne bodi neumen! Deset let ne bo treba preskakovati. Ali ne veš, da za sedem pride osem. Če pišemo zdaj 1870, te uči lahko zdrava pamet, da se bo pisalo drugo leto 1880.« Včasih sem skoraj mislil, da govori take bedarije za šalo, ali so mu pritrdili vsi njeni znanci, da je res precej prismuknjena. Njen svak je sam rekel: »Naša Uršika je, bogme, telica, je – ali je zlata; zlata telica pa je boljša ko mesena. Vsi fantje jo zavidajo mojemu bratu.«

Navadno se može najprej gruntarske hčere, to se pravi, dekleta z doto; revne prihajajo na vrsto pozneje ali pa nikoli. Poglejmo nekoliko, kako se obnašajo Dolenjke v zakonskem stanu kot pomočnice svojih mož, kot hišne gospodinje.

Pregovor pravi: Poročni prstan je težji ko mlinski kamen. Možje in žene tožijo, da se je privezala za njih pred oltarjem strašanska gora, katero morajo za sabo vlačiti do smrti. Slišal sem na Dolenjskem brez števila narodnih pesmi, ali ne ene, ki bi popisovala

radosti in slasti zakonskega življenja. Veliko žen se kesa možitve, skoraj vsaka zdihuje bridko po srečnih letih svojega devištva. Matere popisujejo hčeram neskončne nadloge svojega stanu in jih opominjajo neprenehoma, naj ostanejo samice. Mlade jezičnice pa jim odgovarjajo: »Mati, če je res tako hudo, zakaj se može pa vdove še veliko raje kakor dekleta?« Mnoge neveste dobro vedo, da jih čakajo le križi in težave in vendarle hrepene nestrpljivo po koncu svoje sreče, po poroki. Ni ga ne tako starega ne tako hudobnega moža, da si ne bi mogel najti žene. Marsikatero kratkočasno basen in povest si ljudje o tem pripovedujejo. Pravijo, da se ženi lahko starček, ki nima več moči, kakor da vleče po ledu vrečo ovsenih plev. Neki mož je imel devet žen, vseh devet je umoril in odrl na meh. Šel si je iskat desete žene, čez ramo si je vrgel mehove prejšnjih žen in še tisti dan si je našel nevesto. Nagnjenje spola do spola je močnejše ko vsa človeška modrost in pamet: zakon je postava narave, postava božja, ki se izvrševati mora. Drugi so se potili in si belili lase za nas, mi si jih moramo zopet za druge, za svoje otroke. Brez zakona bi človeški rod izdivjal, onemogel in zaginil. Edinole na čvrsti podlagi te naravne zaveze se more ohraniti, razvijati, požlahtovati, približevati se idealu, resnici, svojemu nebeškemu očetu.

Naše tercijalke govore zaničljivo o zakonu, zovó ga grdobijo, svinjarijo. Očetom in materam se rogajo, da trpe toliko z otroki; pravijo: »Prav se jim godi, zakaj so se zavozlali.« Sramotne priimke dajo mu tudi nekateri izobraženi možje, celo proti ženinu in nevesti, ne spominjaje se nauka svoje cerkve, ki uči, da je sedmi zakrament ravno tako svet kakor šesti. Posvetnjaki pripisujejo njihovo zlobo zavisti. Če so tožili tem pohujšljivcem ubogi učitelji, kako težko morejo prehraniti svojo obilno rodovino, so jim odgovarjali mrzlo in zabavljivo, kakor tercijalke: »Kdo vam je kriv?

Zakaj pa imate toliko otrok.« Trpini so si utisnili globoko v svoj spomin to brezsrčno zarobljenost. Njihovo z gnusom namešano zaničevanje takih poglavarjev je čisto naravno in več ko stokrat opravičeno. Kmet smatra zakon za božjo naredbo, za potrebno stisko. Z besedo povzdiguje devištvo nad zakon, v svoji srenji pa spoštuje skrbne matere in gospodinje veliko bolj ko najsvetejšo samico in menim, da po pravici. Dobre žene povečuje z najboljšimi pregovori, pridevki in lastnostmi. Nekoliko jih priobčujem:

Žena je dar božji. – Dobra žena žegen božji. – Srečen je, ki dobi dobro ženo, ker priženi graščino. – Dobra žena, nebesa na tem svetu (tudi: dobra žena pol nebes, pot v nebesa). – Dobra žena odpira nebeška vrata. – Dobra žena ima bolj svete roke ko škof. – Dvema rečema bi se moral odkriti vsak mož: dobri ženi in kupu gnoja. – Dobra žena zna narediti iz pelina med. – V rokah dobre gospodinje se zdrobi kamen v groše. – Dobri ženi pada denar iz kamnja. – Kjer je v hiši dobra žena, je kratek čas domačim in tujim. – Kjer je dobra žena, je vse veselo, še živina. – Kjer je dobra gospodinja, je vse dobro in pošteno, še mačka. – Dobra žena, hiša brez greha. – Dobra žena, popolnoma odpustek. – Kjer je dobra žena, ni treba hoditi družini k spovedi (ker ne greše). – Cerkev ni le pri turnu, ampak pod vsako streho, kjer gospodnji dobra mati. – Dobra žena bo dejala kuhati krompir, mož pa bo jel pečenko, bo prinesla iz šterne vode, mož pa bo mislil, da pije najslajše vino. – Dobra žena je kakor dobro vino, kolikor dalj je pri hiši, toliko raje jo vsi imajo. – Kjer je dobra gospodinja, ni družina nikoli trudna, delo ji je za kratek čas. – Dobra žena je lepa, če ima hrastovo skorjo po obrazu. – Ni ga tatu, ki bi mogel hiši toliko ukrasti, da škode ne bi popravila dobra gospodinja. – Dobra žena premaga še vreme; njenemu polju ne škodi ne suša ne toča ne moča; če je še hujša letina, imajo dosti kruha pri hiši.

Dobrih žen pa se nahaja, pravijo, tako malo na svetu, da bi bile za vsako hude in dolge vojske, če bi se zanjo vedelo, ker bi jo hotel dobiti vsak kralj ali zase ali za sinove. Zato je dobro, da žene brez madeža žive skrivaj v kaki samotni kolibi ali v visokih hribih med skalovjem, ali pa tudi v mestih med tisoč porednicami komaj ena.

Sploh so neki malo prida. Nekatero hvalijo, da zna gospodinjiti, ali zraven zna pa tudi piti, da je groza. Opravljive so dandanašnji brez razločka vse in vsaj nekoliko lažnive tudi vse, da se ne more človek na nobeno popolnoma zanesti. Tudi hrani vsaka neke skrivnosti zase, katerih neče razodeti ne možu ne roditeljem. Tako obrekujejo možaki sedanje žene. Ali že v stare čase se je rodilo malo dobrih. O Matuzeljnu vedo Dolenjci veliko pripovedk, med njimi tole: Matuzelj je prisegel, da se ne bo ženil, razen če se nameri na vseskozi dobro devico. Dolgo jo je iskal zastonj. Svet puščavnik mu razodene, da ve zanjo najstarejši mož v deveti deželi. Matuzelj popotuje tja in gre skozi osem dežel, čez devet voda in devet gora. Čez vsako goro in čez vsako vodo je hodil in plaval po devet let in vsaka dežela je bila široka za devet naših cesarstev. Matuzelj najde v deveti deželi sivega starca. Starec mu pove, da je res poznal preblago deklico, prav tako, kakršne išče, ali da je umrla že pred več sto leti. To čuvši, umre Matuzelj od žalosti. Živel je devetsto devetinšestdeset let; namenjeno mu je bilo, da bi bil brez te žalosti čakal tisoč let. Toda pustimo te zabavljive sodbe in povesti, ozrimo se raje na življenje!

Zakonski se privadijo včasih kmalu eden drugega, včasih pa uha-ja mlada žena kaj pogostoma od moža domov ali k drugim znanim ljudem ali pa tudi v hosto ali kako krčmo. To begstvo traja navadno samo do prvega poroda; otrok zadržuje mater doma, naj bo s svojim stanom zadovoljna ali ne. Tisti, ki se vzamejo iz

ljubezni, kar je redka prigodba, seveda niti ne mislijo na to sramotno razločevanje. Ljubezen je sicer dobra podlaga zakonske sreče, ali sama zase ni še sreča. Z njo je treba, da se združijo še razne druge čednosti: najprej varčnost in pridnost, da se ne zabrede v dolgove in revščino, potem dobra razumnost, da se ne zahteva od moža ali žene popolnost brez napake in slabosti. Zadovoljnost kalé tudi dolge bolezni, še bolj pa to, če ostane zakon brez otrok. Večina naših kmetov se poroča brez prave ljubezni; še na svatbi govore neveste prav dostikrat, da ne marajo nič za ženina. Človek bi tedaj lahko mislil, da takim ljudem zakon ne bo prinesel drugega ko večno nejevoljo, prepir in pretepanje. To pa, hvala Bogu, ni vselej res. Nepokvarjen, dober mož se navadi brez težave nepokvarjene, dobre žene, sosebnosti, če nista imela pred poroko ne on ne ona kake druge dolge zaveze. Za take zakonske trdi prav naš Dolenjec, da se pred zakonom ni treba ljubiti, dosti je, da se ženin in nevesta ne sovražita. Lenim, brezskrbnim ljudem začne ta stan najprej presedati. Pravi kmet pa lenobe ne more in tudi neče pasti. Mož gre za svojimi, žena za svojimi opravili dan za dnem, leto za letom. Njen trud je ravno tako potreben in izdaten kakor njegov, včasih še bolj. Gospodar začne gospodinjo najprej spoštovati in ceniti kot zvesto pomočnico, sčasoma se ta čut spremeni in naraste v hvaležnost, ponos in iskreno ljubezen.

Videl in slišal sem precej prav ginljivih zgledov prave zakonske prijaznosti. Neki Prečencan mi je popisoval svoj stan takole: »Življenje nas kmetov je res prav težavno, ali ne zaradi dela. Delati smo navajeni od otročjih let; če ne bi kmetoval, ne vem, kam bi se dejal od samega dolgega časa. Kar kmeta skrbi, je to, če se mu bo trud izplačal: toča in druge ujme nam kaze zadovoljnost, motika in plug sta v naših rokah, vreme pa ni. Vreme se suče po svojih postavah, nima s kmetom nič znanja in usmiljenja. Veliko

je takih, ki opravljajo svoj zakon; pravijo, da veselje človeka mine, če ga osope ženska, in v hiši da ni nič več miru in sreče, kadar se začno razobešati okoli nje plenice. Mene pa take reči niso nikoli obtežile, še veselim se jih. Moja Katra je tako dobra ženska, da bi mi Bog ne bil mogel dati boljše. Prinesla mi je parsto goldinarčkov, da sva poravnavala lahko vse kljuke, ki so stiskale domačijo. To je bilo, seveda, kaj dobro, ali Katri gre čast tudi brez teh denarjev. Če vprašam: Katra, ali so prašiči kaj lačni? Je kravam že nastlano? Si pripravila za v malin? se mi nasmeja in pravi: Kdaj že! Prašiči bodo kmalu že vdruživši jeli cviliti; krave imajo posteljo, da bi se je človek ne branil take; žito stoji v vreči že od sinoči; sem te ravno hotela poprašati, kdaj ga popelješ. In tako je opravljena vsaka reč, predno se še jaz domislim, da jo je treba storiti. Otroci rastejo hitro, da se kar vidi. V najboljši tovarišiji se mi je zdelo včasi pušto, doma pa nikoli ne. Če sem na njivi ali v hosti, komaj čakam, da pridem spet domov. Iz kuhinje se mi prismehlja Katra, iz hiše privrše vsi trije otročaji, pa se pozdravljamo, poprašujemo in pogovarjamo, kakor bi se ne bili cel mesec videli. Rezika je še majhna, ali je tako priljudna in zgovorna, da jo imava še skoraj raje ko Miciko, Jožka in Tončka, ki pri delu že nekoliko odrivajo. Sem jedel štruklje že v nekateri hiši, ali boljših nikjer ko doma, ne vem, ali jih zna Katra res tako dobro skuhati ali pa jih jem zato raje, ker vem, da Katra nič ne brzda, ampak kuha vse, kakor gre, snažno, dobro, slano in zabeljeno. Ko sem še fantoval, sem zahajal tudi jaz v krčme. Zdaj me čisto nič ne mikajo, nisem neumen, da bi hodil pit čobodro, saj imamo hvala Bogu svoje vino doma: zdravo zeleniko, da je ne dam, če mi ponudi kdo za vedro deset goldinarjev. Kadar mi postavi Katra polič na mizo, se čutim drugače veselega ko v krčmi. Dve, tri kupice zvrnem jaz, eno Katra, kar ostane, se razdeli med drobnjavo: to da tek in moč. Krčmarsko kislico naj

pije tisti, ki nima domače kapljice in pa take gospodinje, kakor je moja Katra. Tako živimo skupaj morda bolj zadovoljno kot ptiči pod nebom. Ptiči dostikrat stradajo, nam pa, večni Bog bodi zahvaljen, ni še nikoli nič primanjalo. Podnevi delamo zunaj, zvečer kaj malega tudi v hiši in zraven se pomenkavamo, kaj smo doživeli podnevi in kaj bomo delali jutri. To biva leto za letom, zmerom je dosti truda, ali zmerom tudi dosti pogovora, veselja in smeha. V samskem stanu vem, da se nisem ne za deseti del toliko smejal, kolikor se zdaj pri svoji Katri in pri svojih preljubih otročičih. Kadar se ob devetih ali desetih spravimo spat in sva s Katro sama, pa se objameva in se imava rada, kakor se nimajo morda ne angeli v nebesih. Nekaterim diši prepovedana ljubezen in sploh se govori, da je prepovedani sad najboljši. Te besede jaz ne razumem in je ne verjamem. Ali ni slaje, ljubiti se brez greha, brez pohujšanja? Kako so nam fantom branili in zamerili, če smo se hoteli kaj z dekleti pomeniti! Vsako minuto smo živeli v strahu, da nas ne bi kdo zalezal in zasačil. S Katro nisem mogel in smel skoraj nikoli govoriti na samem. In zdaj pa kadar hočem in kolikor hočem. Na spovedi so me prej vselej popraševali, če nimam morda kake ljubezni z ženstvom. In če sem rekel, da imam, je zagrmelo, da me je bila groza. Zdaj se je to vse presukalo; kar je bilo prej greh, je zdaj dolžnost – no take dolžnosti se ne bom nikoli branil. Katro ljubiti, mi ni težava, ampak slast in pol življenja. Na spovedi me poprašujejo, če ljubim svojo ženo, in če povem, da jo, me itak še opominjajo, da naj jo za ljubo imam in ji olajšujem težki stan, kolikor mi bo le mogoče. Iz tega vidite, da je zakonska ljubezen ne samo sladka, ampak tudi sveta, ker nam spovednik razodeva božje povelje, ne pa svoje misli. Nekateri menijo, da je v samskem stanu laglje Boga častiti. O, saj vem iz svoje skušnje, koliko mislijo fantje in dekleta na Boga! Mladina je nora in nima nič skrbi,

kdor pa nima skrbi, ne zna prav moliti. S Katro sva se poznala več mesecev pred poroko, ali se bogme ne spominjam, da bi bila kdaj skupaj molila. Šele ko sva se vzela in sva jela gospodariti, nama je prišlo na misel, da bo vse najino delo ostalo prazno brez nebeškega blagoslova, in tako sva poklekovala in prosila Boga za srečen uspeh in po žetvi in trgatvi sva poklekovala zopet in mu dajala hvalo za prejete dobrrote. Več let sva ga hvalila sama, najprej nama je začel pomagati Tonček, zdaj ga hvalimo že peteri in čez leto ga bomo šesteri, ker se uči moliti že tudi mala Rezika. V Boga imam to zaupanje, da mu je naša molitev prijetna, ker jo opravljamo z dobrim namenom, ne pa zato, da bi nas častili ljudje za svetnike.«

V prekrasno Bukovje kneza Auersperga sem se hodil o lepem vremenu kaj rad sprehajat in hladit. Seznanil sem se v njem z različnimi drvarji, ki so delali sežnje za prodaj. Med vsemi se mi je priljubil najbolj Andrej Drom zaradi odkritosrčnosti in dobrodušnosti. Velikokrat mi je popisoval svojo zakonsko srečo. Če sem ga vprašal, ali ga ne obide nikoli dolgčas v tej divji samoti, mi je rekel, da nikoli. »Vedno si mislim okoli sebe svojo družino, pa se v duhu z njo pomenkujem in šalim in tako mi prejde dan, da sam ne vem, kdaj in kako.«

Enkrat sem bil zraven, ko mu je prinesla žena kosilo. Mogla je imeti nekaj čez trideset let; o prvem pogledu se je moral človeku prikupiti njen gibki, bolj majhni život, posebno pa prijazni obražček in vedni smehljaj, ki ji je igral na ustih. Midva sva se bila seznanila že davnaj v bršlinski krčmi, zato se me ni bala, temveč se je obnašala prosto, kakor če bi bila z možem sama. Hoja v breg jo je zdelala, ali ugledavši Andreja, pozabi trud in priteče k njemu kakor lahkonoža srnica. Pozdravljala ga je že od daleč, prišedši do njega, odloži košarico, se mu nasloni na ramo, mu gleda v oči tako

ljubeznivo in prisrčno kakor ljubeča nevesta svojemu ženinu; in pravi z mehkim, kaj prijetnim glasom:

»Hvala Bogu, da te najdem zdravega. Nikar se mi ne posme-
huj, da se bojim zate. Vidiš, že tolikokrat se je slišalo, da se je drvar
s sekiro težko ranil ali da ga je zmečkalo deblo. Oh, kar ves život se
mi strese od groze, kadar mislim na take prigodbe. Kaj bi počela
jaz reva brez tebe! Svet bi se spremenil zame v žalostno puščavo.
Mene vem da bi odrešila kmalu smrt te bridkosti, ali kaj bi bilo pa
z ubogimi otročiči! Da nam ostaneš le ti živ in zdrav, za vse drugo
mi je malo mar. Pri tebi mislim, da me ne bi obhajal nikoli dolgčas
in če bi tudi vsi drugi ljudje pomrli, kar jih je na svetu. Kadar te ni
doma, ni trenutka, da te ne bi pogrešala, zato pa se nikoli ne pogo-
varjamo nič drugega kakor to, kaj kaj ti delaš, kdaj se boš vrnil in
kako bi te razveselili, kadar domov prideš. In kajne, da misliš tudi
ti kaj na nas, drugače ni mogoče, ker veš, kako te vsi radi imamo.«

Andrej se nasmeja in objame ženo in pravi: »I no, ker si ugani-
la, ne bom tajil, da mislim včasih na vas. Skoraj me je strah, da ne bi
zaradi teh misli večkrat kaj zamudil. Nekaj časa maham s sekiro
in razbijam, naenkrat mi roka zastane in duša gre hajd domov čez
hribe in doline. Predno si prišla, sem kupoval ravno za Gregca
prve hlače. Si rekla, da me hočete vselej s kako rečjo razveseliti
na povratku, rad bi vedel, kako in kaj ste si kaj izmislili za danes.
To mi moraš najprej povedati, seve, če ni kaka skrivnost.« Žena
pravi: »Boš izvedel vse, ali najprej te moram malo obrisati, ker si
strašno poten. Oh, trudiš se res veliko za nas, ali Bog ti bo povrnil
to dobroto, mi pa ti bomo izkazovali do smrti svojo hvaležnost.
Tako, zdaj si suh, pa se usedi lepo na tole korenino in použij, kar
sem ti prinesla, jaz te bom gledala s tele gladke skale in ti pripove-
dovala vse po vrsti, kako smo bili doma pridni.«

Andrej prisede h košarici in se prekriža in začne moliti zase. Mica se nasmehlja in ga prosi, da naj moli glasno, ker se ji ne zdi po krščansko, da bi molil mož vpričo žene sam. Ginljivo je bilo videti, kako pobožno sta molila ta dva preprosta človeka očenaš v odljudni hosti pod šotorom ogromne bukve, on sedé na velikan-ski korenini, ona pa klečé poleg njega na mehkem mahu.

Odmolivši, odgrne Andrej košek in se začudi: »Za božjo voljo, saj ni danes predpust ali moj god, da si mi skuhala klobaso, in ne le eno, ampak dve. Veš, to ni prav, da kupuješ zame tako draginjo. Pa kaj pomeni to, da si mi prinesla vina tri merice, ali si pozabila, da je moja tarifa samo en polič? O ti potratnica ti!« Mica sede k možu in mu začne s preljubeznivim smehljajem razlagati: »To ni taka potrata, kakor se ti zdi. Klobase niso kupljene, veš, ampak domače, naše. Ko sem spravljala pred pustom v lonce mast, sem dejala: Čakaj, vseh klobas ne smemo pojedsti zdaj in o veliki noči. Kadar pojde Andrejček v hosto, bi mu kaj dobro teknile take zavi-jače. Tako sem si mislila in sem vzela nekoliko parov rdečih klo-bas in jih zakopala v mast. Večkrat sem slišala, da taka reč nikoli ni boljša, kakor če počiva na gorkem v dobri masti. In tako sem odgrenila danes ti dve sestrici – Bog ti jih blagoslovi. Kar se pa tiče vina, sem imela skrb zase, ne zate. Tvoja navada je piti polič; te navade pa se nisi mogel držati, ker si me vselej silil, da sem ti morala pomoči, pa sem dejala: Čakaj, zavoljo mene ne sme stra-dati Andrejček svojega polička, pa sem ga pritočila za dobro ku-pico, da ostane cel polič tebi, ostanek meni in tako bo prav za oba, kajne?« Andrej je gledal ves zamaknjen svojo zgovorno ženico; komaj popije kupico, naliže in jo da njej; tudi ni odjenjal, dokler je vzela in pojedla z njim sočni klobasici. V dveh skledah je bilo fižola in še neke druge jedi že toliko, da bi si bil utolažil lakoto tudi brez klobas.

Mica mu začne praviti, kako vrolo se je obnašal najstarejši sinček, desetletni Mihec. Modro je dejal materi: »O že vem, kaj mi je narediti, da me bodo oče pohvalili.« Vpraša ga: »No, kaj pa?« Ali Mihec je molčal in šel proti senici, pred katero je stal poln voz sena. Vzemši vile, ga jame metati v senico. Ker je bil sam, voz pa precej velik, je imel opravila z mrvo dobri dve uri. Ko je bila spravljen, je vzel koso in se napotil na vrt. Mati pravi: »Mihec, pusti! Trave bi bilo živini pač treba, ali kaj, ko ne znaš kositi.« Mihec se nasmeja: »Ne bojte se, kositi sem se naučil skrivaj že precej dobro. Kadar me ni nobeden videl, sem šel večkrat na vrt in poskusil, kako mi bo kosa stekla. Sprva mi ni hotela nič rezati, zdaj pa mi teče kakor voda. Sem mislil: ali se bodo oče začudili, ko bodo videli, da sem se naučil kositi kar sam brez njihove pomoči in vednosti.« Mati mu ni mogla prav verjeti, ali se je kmalu prepričala, da Mihec ne laže: podiral je travo kakor kak izurjen kosec. Čez pol ure je dobila živina že svežo klajo.

Ko razodene Mica toliko pridnost in spretnost Mihčevo svojemu možu, je začel od zadovoljnosti in ponosa kar z glavo majati in z jezikom tleskati. Dolgo časa je ponavljal besede: »De te šmenc fanta! Lejte si ga no! Ljudje pravijo, da mladina ni za nič, da gre svet zmerom nazaj, ali pri moji veri, jaz že nisem bil tako jak, kakor je moj Mihec. No, no! Hvala Bogu, drugega ne morem reči, kakor hvala Bogu.« Žena pravi: »Sem dejala, da boš vesel, ko ti bom to povedala, ali tudi Marjanice ne boš zaničeval. Ko sem jo vprašala: ›No, kako veselje boš pa ti naredila očetu?‹ je rekla: ›Tako, kakršno morem in znam.‹ In precej mi je začela nositi polena v kuhinjo, kmalu se jih je nakopičilo, da jih imam za dva dni dosti. Potem je vzela kablico in šla po vodo. Prišedši nazaj, jo izlije v čeber in gre po drugo. Kablica je majhna, čeber pa velik. Tekala je celo dopoldne k vodnjaku in nazaj. Curkoma je tekel po njej pot, zmanjkovalo ji je kar sape pa sem ji večkrat rekla:

›Marjanica, nehaj – te bom že pohvalila očetu, kako si pridna.‹
Ali ona ni mogla pustiti kablice, dokler mi je napolnila čeber. Ni še dovršila osem let; kajne, da je lepa ta trudljivost, skoraj še prelepa za takega otroka. Zdaj ti moram pa še povedati, kako se je obnesel najin Gregec. Zjutraj se je valjal po tleh in popravljaj svoj voziček, ki si ga je bil včeraj nekaj pohabil. Tako je vezal, krpal in tolkel morda celo uro. Naenkrat zavriskne ves v skok: ›Mama! Voz sem že naredil, zdaj pojdem po snopje.‹ Vprašam ga: ›Kje imaš pa konja?‹ Pravi: ›Ga bom kmalu dobil in še dva.‹ Kaj meniš, da si je izmislil? Ujel je najprej šekeljna; pohlevni pes se ni branil nič, dal se mu je z motvozi res zapreči. Zdaj plane razposajenec za mačko. Imela sta hud ravs. Po rokah ga je opraskala vsega. Ali ni odjenjal, dasi se mu je na vse pretege izvijala. Nazadnje ga je morala bogati. S trakom jo je privezal za voz in za psa, potem je pognal: Hi! in pes in maček sta zadirjala iz hiše v vežo, iz veže na cesto in po vasi dol, kakor da bi jima bil pritvezil na rep gorečo baklo. Gregec pa v kolop za vozom! Smejal se je in kričal, da je priletela vsa vas gledat to komedijo. Jaz sem imela posla v kuhinji in v hlevu, pa nisem precej opazila te neumnosti. Krohot in vrišč ljudi mi naznani, da se mora goditi na cesti nekaj posebnega. Grem gledat. Uboga žival se mi je smilila. Psa in mačko odvežem, Gregca pa pritiram domov in se mu zagrozim, da ga bom zatožila tebi. On pa mi gleda prijazno v oči, kakor da bi se ne bil nič pregrešil, in pravi: ›Kajne, da me ne boste zatožili, če bom zdaj priden?‹ Rekla sem mu: ›No, za ta pot naj bo, če boš res priden. Ne smeš zmerom noreti, moraš delati tudi kaj takega, kar bo ateju všeč, da te bodo radi imeli.‹ Gregec pravi: ›Kadar ata zvečer domov pridejo, vselej vprašajo, kje je zajec, da si izujejo čevlje. Najprej grem iskat zajca, da jih bo čakal tu pri peči. Potlej bom pa dejal na kadunje tobak, da si ga bodo precej lahko nabasali, ne pa šele povpraševali, kje je mehur. Zraven mehurja bom pa položil še škatlico klinčkov in

fajfo. Vi pa le povejte, da sem jim jaz vse to pripravil, pa dobro vem, da ne bodo nič hudi name.« –

O tej povesti se je jel Andrej na ves glas smejati, postal je tako dobrovoljen, da je kar priskakoval in se vrtil, kakor da pleše. Prav rad je imel sicer tudi Mihca in Marijanico, ali v Gregca je bil vendar najbolj zaljubljen, zato mu je dopadla na vso moč ne samo njegova postrežljivost, ampak tudi srboritost. »Še ta teden«, reče ženi, »mora priti Tone, da mu pomeri hlače in janko, moram napraviti tudi jaz njemu kako veselje.« Mica prikima in pravi šaljivo: »Zdaj se ti moram pa pobahati še jaz. Prišlo je danes več kupcev, pa sem prodala petnajst funtov masla in vsa jajca, ki jih je premogla hiša. Iztržila sem toliko, da imava zdaj zopet petdeset goldinarčkov skupaj. Če boš hotel, jih poneseš v nedeljo na pošto, da pojdejo v Ljubljano. Tam nama daje denar več dobička kakor doma.« Andrej, ki je med tem odjužinal, prime ženo za roko in pravi, pogledavši proti nebesom: »Vidiš, Micika, kako rad naju Bog ima. Blagoslov svoj nama usiplje, da ga prav vidiva. Dokler sem samoval, si nisem prihranil nič. Ko sva se vzela, me je obhajal na tihem dostikrat strah, kako bova zdelovala, kadar pridejo otroci. Zdaj pa nama teče vse tako lahko in gladko! Pač je res, kar pravi pregovor, da otrók in glažev ni nikoli preveč. Bog ne daje nikoli le z eno roko, vselej z obema, z eno pišče, z drugo proso, z eno kravico, z drugo travico. V Ljubljani nama bodo tekle obresti zdaj že od dvesto petdesetih goldinarjev in doma sva si prikupila tudi lep travniček in dobro njivico. Otroci ne bodo trpeli lakote, če bodo pametni. Najina dolžnost pa je, da se zahvaliva Bogu vsak dan in vsako uro in ga prosiva za milostivo podporo za naprej.« O teh besedah poklekne vrli delavec, ravno tako njegova žena; z zbranim duhom sta odmolila dva očenaša; potem dvigne ona košarico, on sekiro. Molče sloni Mica nekoliko trenutkov možu na prsih, on ji gladi belo lice in svetle črne lase, podasta si za slovo

roke, on jame sekati deblo, ona pa koraka počasno proti domu, ali gotovo se je več kot desetkrat še obrnila, da vidi in pozdravi še enkrat svojega Andrejčka.

Ne morem dopovedati, kako globoko me je ganil ta prizor, ki sem ga gledal cel čas od blizu. Da se misliti, kako veselo je delal po takem preljubem shodu srečni Andrej in kako še veseleje se je napotil zvečer proti domu. Ko sem pripovedal pozneje o tej ljubezni nekaterim omikanim ljudem obojega spola, so se smejali in norčevali. Ta Andrej in ta Mica morata biti pravi prismodi; pametni kmetje se tako ne ljubkajo, se tako ljubiti niti nečejo niti ne znajo. Kmet ima rad mastne štruklje, ne pa babo, in kmetica mara za pisano kiklo, ne pa za dedca. To mi je bil nov dokaz, kako malo pravih pojmov ima gospoda o dobrodušnosti slovenskih kmetov. Škoda in žalost je le to, da se taki vseskozi blaženi zakoni ne nahajajo preveč pogostoma, posebno ne po mestih, mestnih okolica, v obližju fabrik in toplic in ob velikih cestah. V zatišju oddaljenih dobrav, po samotnih dolinah in lokah tihih dolenjskih rek in potokov, v malih gorskih vasicah, v osamljenih lesenih kolibicah pa se je ohranilo, hvala Bogu, še dosti prisrčnega in nedolžnega družinskega življenja.

Ali za veliko zakonov bi bolje bilo, da se ne bi bili nikdar sklenili. Glavni vzrok tej nesreči je kakor povesod pomanjkanje ljubezni, izvirajoče iz različnosti lastnosti in značaja. Večidel se mora priznati, da je kriv več mož nego žena. Večina kmečkih zakonov pa je taka, da se ne morejo zvati srečni, pa tudi ne nesrečni. Če ne pritiska revščina ali bolezen, teko dnevi možem in ženam brez posebne radosti in zadovoljnosti, pa tudi brez moreče otožnosti in obupnosti.

